

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ TERÖRLE MÜCADELEYE ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oğuzhan ÇAKIR

HAZİRAN- 2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ TERÖRLE MÜCADELEYE ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oğuzhan ÇAKIR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayça EMİNOĞLU

HAZİRAN- 2023

TRABZON

ONAY

Oğuzhan ÇAKIR tarafından hazırlanan “İnsansız Hava Araçlarının Terörle Mücadeleye Etkisi: Türkiye Örneği” adlı bu çalışma 12/07/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. Rahman DAĞ	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ayça EMİNOĞLU	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Oğuzhan ÇAKIR

12.06.2023

ÖNSÖZ

Bugün artık her alanda duymaya başladığımız, insansızlaşmanın ilk örneklerinden birisi olan insansız hava araçları özellikle 1990'lı yıllardan itibaren isimlerinden sıkça bahsedilen araçlar haline gelmişlerdir. Bu araçların bu kadar sık gündeme gelmelerinin sebebi, son yıllarda terörle mücadele alanında aktif bir şekilde kullanıyor olmalarıdır. 2015 yılı itibariyle, ilgili araçların üreticisi ve ihracatçısı konumuna gelen Türkiye'de terörle mücadele alanında İHA ve SİHA'ları kullanmaktadır. Bu çalışmanın amacı da Türkiye'nin İHA ve SİHA kullanımının terörle mücadele üzerinde yarattığı etkinin analiz edilmesidir.

Bu çalışmanın hayata geçirilmesi sürecinde bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım, samimiyetini her zaman hissettiren ve beni doğru yönde yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Ayça Eminoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte daima yanımda olan dostlarıma ve çalışmamda desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen aileme teşekkür ederim.

Haziran, 2023

Oğuzhan ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1V
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TERÖRİZM.....	4-26
1.1. Kavramsal Çerçeve	4
1.2. Ulusal Terörizm Tanımları.....	12
1.3. Uluslararası Örgütlerin Terörizm Tanımları	13
1.3.1. Birleşmiş Milletler (BM)	14
1.3.2. Avrupa Birliği (AB).....	14
1.3.3. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)	15
1.4. Terörün Kısa Tarihçesi.....	16
1.4.1. Sicari	17
1.4.2. Haşhaşiler.....	18
1.4.3. Modern Terörizmin Ortaya Çıkışı: Fransız İhtilali	18
1.4.4. On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Terörizm	19
1.5. Terörizmle Mücadele	21
1.6. Terörizmle Mücadele Kavramı	21
1.6.1. NATO ve Terörizmle Mücadele	23
1.6.2. İsrail ve Terörizmle Mücadele	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ DÖNÜŞÜMÜ VE TERÖRLE MÜCADELEDE

KULLANIMI.....	27-62
2.1. İnsansız Hava Araçları Tanımları	27
2.2. İnsansız Hava Araçlarının Tarihçesi	30
2.3. Yerli İHA Gelişmeleri.....	35
2.4. İnsansız Hava Aracı Sistemleri Bileşenleri	39
2.4.1. İnsansız Hava Aracı	40
2.4.2. Faydalı Yükler	40
2.4.3. İnsan Unsuru	41
2.4.4. Destek Unsuru.....	41
2.4.5. Komuta-Kontrol Unsuru	42
2.4.6. Muhabere Sistemleri	42
2.5. SİHA'ların Sınıflandırılması.....	42
2.6. İHA'ların Askeri Kullanım Alanları	45
2.7. İHA'ların Avantaj ve Dezavantajları	48
2.7.1. İHA'ların Avantajları.....	48
2.7.2. İHA'ların Dezavantajları	50
2.8. Terörle Mücadele İHA ve SİHA Kullanımı	52
2.8.1. Afganistan'da İHA ve SİHA Kullanımı.....	54
2.8.2. Irak'ta İHA ve SİHA Kullanımı	55
2.8.3. Somali'de İHA ve SİHA Kullanımı.....	57
2.8.4. Yemen'de İHA ve SİHA Kullanımı.....	58
2.8.5. Pakistan'da İHA ve SİHA Kullanımı.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'NİN TERÖRLE MÜCADELESİNDE İHA ve SİHA KULLANIMI.....63

3.1. Türkiye'nin Terörle Mücadele Süreci	63
3.2. Türkiye'nin Terörle Mücadelede İHA ve SİHA Kullanımı	75
3.2.1. Türkiye'nin İHA ve SİHA'ları Terörle Mücadelesinde Kullanım Alanları ve Amaçları.....	78
3.2.2. Türkiye'nin İHA ve SİHA Kullanımının Etkilerinin Analizi	85

SONUÇ VE ÖNERİLER.....88

KAYNAKÇA

ÖZGEÇMİŞ.....106

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin yürütmüş olduğu terörle mücadele sürecinde İHA ve SİHA'ların rollerinin ve etkilerinin neler olduğunun analizinin yapılmasıdır. Bu çalışmanın diğer amaçları ise İHA ve SİHA'ların terörle mücadele sırasından kullanımlarının ne gibi problemleri olabileceği, bu araçların terörle mücadelede kullanılmasının avantaj ve dezavantajlarının tespit edilmesi olmuştur. Bu amaç doğrultusunda yapılan literatür çalışması sonucunda, İHA ve SİHA'ların terörle mücadele edilirken başta ABD ve İsrail gibi ülkeler tarafından farklı coğrafyalarda ve farklı misyonlarda kullanıldığı ve bu araçların görevlerini başarıyla yerine getirdiği tespit edilmiştir. Yine yapılan literatür çalışmasında, bu araçların kullanımları sırasında zaman zaman ayırım gözetme ilkesinin ihlal edildiği ve insancıl hukukun zarar gördüğü de tespit edilmiştir. Çalışma da ilgili araçların en büyük dezavantajlarının; bağlantılarının kopması ve her türlü hava şartında görev ifa edememeleri olarak belirtilirken bu araçların en büyük avantajlarının, insansız olmaları, uzun saatlerce kesintisiz gözetleme yeteneğine sahip olmalarıdır. Türkiye'nin terörle mücadelesinde İHA/SİHA kullanımı incelenirken yöntem olarak veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Veriler, terörizm veri tabanlarından ve açık kaynaklardan elde edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında, Türkiye'nin terörle mücadele süreci incelendiğinde 2015'te envanterine İHA ve SİHA'ları dahil ettikten sonra özellikle PKK terör örgütüne ve terör örgütünün sözde lider kadrosuna karşı bu araçları Türkiye, Suriye ve Irak'ta sıkça kullandığı görülmüştür. İHA ve SİHA'ların envantere girmesiyle beraber Türkiye'nin terörle mücadele taktiksel bir değişikliğe gittiği ve etki odaklı bir yaklaşım benimsediği görülmüştür. Bu taktiğin uygulanma sürecinde ise İHA ve SİHA'lar önemli bir rol üstlenerek tam anlamıyla bir tamamlayıcı destek unsuru görevini ifa etmişlerdir. Ayrıca bu süreçte İHA/SİHA'ların envantere girmesiyle 2015'ten bugüne terörle örgütünün eylem sayılarının yıllar geçtikçe azaldığı ve terörle mücadelenin Türkiye topraklarından Suriye ve Irak coğrafyasına kaydığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak SİHA ve İHA'ların Türkiye'nin terörle mücadelesine olumlu etkisi olduğu ve bu araçların terörle mücadele deki rollerinin ana unsur olmaktan ziyade daha çok tamamlayıcı unsur oldukları ve halen daha terörle mücadelede ana unsurun kara birliklerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İnsansız Hava Aracı, PKK, Terör, Terörle Mücadele

ABSTRACT

The main purpose of this study is to analyze the roles of UAVs and UCAVs in Türkiye's counterterrorism efforts and examine their impact on counterterrorism. Other objectives of this study have been to identify the potential problems in the use of UAVs and UCAVs during counterterrorism operations and determine the advantages and disadvantages of utilizing these tools in counterterrorism. Based on the literature review conducted for this purpose, it has been observed that UAVs and UCAVs have been used by various countries, such as the United States and Israel, in different geographies and missions during counterterrorism operations, and these tools have successfully fulfilled their duties. The literature review has also revealed occasional violations of the principle of distinction and harm to humanitarian law during the use of these tools. As indicated in the study, the major disadvantages of these tools include connectivity issues and the inability to perform missions in all weather conditions. On the other hand, the greatest advantages of these tools are their unmanned nature and their ability to provide uninterrupted surveillance for long hours. When examining Türkiye's use of UAVs and UCAVs in counterterrorism, a data analysis method has been employed. The data has been obtained from terrorism databases and open sources. In light of the obtained data, it has been observed that after the inclusion of UAVs and UCAVs in its inventory in 2015, Türkiye, has frequently used these tools against the PKK terrorist organization and its so-called leadership cadre, particularly in Türkiye, Syria, and Iraq. By integrating UAVs and UCAVs into its inventory, Türkiye has undergone a tactical change in its counterterrorism efforts and adopted a target-oriented approach. During the implementation process of this tactic, UAVs and UCAVs have assumed an important role and effectively served as complementary support elements. Since the integration of UAVs and UCAVs in 2015, there has been a decrease in the number of terrorist actions over the years, and the focus of counterterrorism has shifted from Turkish territories to the regions of Syria and Iraq. In conclusion, it has been determined that UAVs and UCAVs have a positive impact on Türkiye's counterterrorism efforts, and rather than being the main component, they function as complementary elements in counterterrorism, with ground forces still being the primary component of counterterrorism efforts.

Keywords: Türkiye, unmanned aerial vehicle, PKK, terror, counterterrorism,

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Martha Crenshaw'ın Terörizm Tanımında Kullandığı 13 Unsur	9
2	109 Farklı Terör Tanımının Kullandığı Ortak Kavramlar	10
3	Terörizmin Tarihsel Gelişimi	17
4	Hodwitz'in Ceza Adaleti ve Savaş Modeli Araştırması Tablosu	23
5	İngiltere Mevcut İHA Terminolojisi.....	30
6	İnsansız Hava Araçlarına Tarih Boyunca Verilen İsimler	31
7	Türkiye'de Kullanılan ve Geliştirilen İHA Sistemleri.....	38
8	2022 Yılı Savunma Sanayii İhracat Rakamları.....	40
9	NATO SİHA Sınıflandırması	44
10	Avrupa Sivil İHA Yol Haritası	44
11	UVS International İHA Sınıflandırması	45
12	The Joint Unmanned Aircraft Systems Center of Excellence İHA Sınıflandırması	45
13	İngiltere'nin İHA Sınıflandırması.....	46
14	Türkiye'nin İHA Sınıflandırması.....	46
15	İHA Sistemlerinin Askeri Görev Alanları	47
16	İHA ve İnsanlı Savaş Uçaklarının Uçuş Başına Saatlik Maliyeti	50

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Şekil Nr.
1	Terörizmin Altı Unsuru	7
2	Terörü Kullanan Gruplar	9
3	İnsansız Hava Aracı Sistemleri Bileşenleri	29
4	İnsansız Hava Aracı Sistemi	41

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Grafik Nr.
1	Hedef Alarak Öldürmenin Yıllara Göre Dağılımı	26
2	18 Yaşından Küçüklerin Yaşlarının Dağılımı	26
3	ABD'nin Somali'de Düzenlediği SİHA Saldırıları.....	59
4	ABD'nin Yemen'de Düzenlediği SİHA Saldırıları.....	60
5	ABD'nin Pakistan'da Düzenlediği SİHA Saldırıları.....	62
6	Terör Örgütü Liderlerinin Ölümünün Diğer Teröristlerin Ölümüne Oranı	62
7	1984-2002 Yılları Arasında PKK'nın Gerçekleştirdiği Eylemler, Bu Eylemler Sonucu Şehit Olan Kolluk Personeli ve Güvenlik Kuvvetlerinin Operasyonları Neticesinde Etkisiz Hale Getirilen Teröristler	70
8	2003-2008 Yılları Arasında PKK'nın Gerçekleştirdiği Eylemler, Bu Eylemler Sonucu Şehit Olan Kolluk Personeli ve Güvenlik Kuvvetlerinin Operasyonları Neticesinde Etkisiz Hale Getirilen Teröristler.....	72
9	2009-2015 Yılları Arasında PKK'nın Gerçekleştirdiği Eylemler, Bu Eylemler Sonucu Şehit Olan Kolluk Personeli ve Güvenlik Kuvvetlerinin Operasyonları Neticesinde Etkisiz Hale Getirilen Teröristler.....	73
10	2016-2022 Yılları Arasında PKK'nın Gerçekleştirdiği Eylemler, Bu Eylemler Sonucu Şehit Olan Kolluk Personeli ve Güvenlik Kuvvetlerinin Operasyonları Neticesinde Etkisiz Hale Getirilen Teröristler.....	74
11	Türkiye, Irak ve Suriye'de İcra Edilen Terörle Mücadele Operasyonları (2015-Eylül 2022)	80
12	İHA-SİHA Toplam Uçuş Saatleri.....	80
13	Türkiye, Suriye ve Irak'ta İcra Edilen İHA/SİHA Destekli Operasyonlar (2015-Eylül 2022)	81
14	Türkiye'de İcra Edilen İHA/SİHA Destekli Operasyonların Hedeflere Göre Dağılımı (2015-Eylül 2022)	82
15	Suriye'de İcra Edilen İHA/SİHA Destekli Operasyonların Hedeflere Göre Dağılımı (2015-Eylül 2022)	82
16	Irak'ta İcra Edilen İHA/SİHA Destekli Operasyonların Hedeflere Göre Dağılımı (2015-Eylül 2022).....	83
17	Türkiye, Suriye ve Irak'ta Terör Örgütünün Sözde Liderlerine Yönelik Operasyonlar (2015-Eylül 2022)	84

18	Türkiye, Suriye ve Irak'ta Terör Örgütünün Sözde Liderlerine Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Operasyonların Türlerine Göre Dağılımı (2015- Eylül 2022).....	85
----	---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGL	: Above Ground Level
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AQAP	: Arap Yarımadası El-Kaidesi
ASALA	: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
ASELSAN	: Askerî Elektronik Sanayii
AWACS	: Allied Airborne Early Warning and Control
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
BIJ	: The Bureau of Investigative Journalism
BLOS	: Beyond Line of Sight
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
CH-4	: CASC Rainbow
CIA	: Central Intelligence Agency
CR	: Yakın Menzil
DEV-SOL	: Devrimci Sol
DHKP/C	: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
EO	: Elektro Optik
EYP	: El Yapımı Patlayıcı
FATA	: Federal Yönetimli Aşiret Bölgesine
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
HALE	: Yüksek İrtifa Uzun Uçuş Süreli
HAVELSAN	: Hava Elektronik Sanayii
IDF	: Israel Defence Forces
IR	: Kızıl Ötesi
IRA	: Irish Republican Army
ISAF	: International Security Assistance Force
ISI	: Pakistan Servislerarası İstihbarat
ISR	: Intelligence, Surveillance and Reconnaissance
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Aracı
İHAS	: İnsansız Hava Aracı Sistemleri

KBRN	: Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer Tehditler
LADP	: Alçak İrtifa Derin Sızma
LALE	: Alçak İrtifada Uzun Süre Havada Kalış
LHD	: Amfibi Hücüm Gemisine
LOS	: Line of Sight
MALE	: Orta İrtifa Uzun Süre Havada Kalış
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MİUS	: Muharip İnsansız Uçak Sistemi
MR	: Orta Menzil
MRE	: Orta Menzil Havada Kalış
MSL	: Mean Sea Level
NAF	: New America Foundation
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NSA	: Ulusal Güvenlik Dairesi
PDY	: Paralel Devlet Yapılanması
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
ROKETSAN	: Roket Sanayii ve Ticaret AŞ
RPS	: Remotely Piloted System
SAR	: Sentetik Açıklıklı Radar
SIGINT	: Sinyal İstihbaratı
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
SR	: Kısa Menzil
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STM	: Savunma Teknolojileri Mühendislik
TAK	: Kürdistan Özgürlük Şahinleri
TAP	: Terörizm Analiz Platformu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHA	: Taarruzi İnsansız Hava Aracı
TİKKO	: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TKPML	: Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TUSAŞ	: Türk Uçak Sanayii Anonim Ortaklığı
UCAV	: İnsansız Muharebe Aracı
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Barış Koruma Gücü
YKİ	: Yer Kontrol İstasyonu
YPG	: Halk Koruma Birlikleri

GİRİŞ

Terör ve terörizm kavramlarının eylemsel olarak geçmişleri çok eski olmasına rağmen her iki kavramın kavramsallaştırılma çalışmaları son dönemlerde başlamıştır; fakat bugün gelinen noktada terör üzerinde ortak kabul edilen bir tanım ortaya konulamamıştır. Kavramın “sui generis” yapısı yüzünden devletler kavramı kendi çıkarlarına göre kullanmaktadırlar ve bu da terörizmle uluslararası boyutta mücadeleyi güçleştiren bir hal yaratmaktadır.

Terörizmle mücadele yöntemleri incelendiğinde ise genel olarak iki model öne çıkmaktadır. Bu modeller, askeri yöntemlerin ağırlıklı olduğu terörle ve teröristle güvenlik odaklı bir yaklaşım olan savaş modelidir. Diğer model ise daha liberal ve ılımlı politikalar içeren uzlaşmacı ve cezalarla terörün önlenmeye çalıştığı ceza adaleti modelidir. Türkiye’nin terörle mücadele süreci incelendiğinde genellikle savaş modelini benimsediğini görülmektedir. Bu süreç içerisinde, Türkiye’nin 45 yıldır mücadele ettiği Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile mücadelesi diğer terör örgütleriyle olan mücadelesine göre çok daha uzun yıllar devam ettiği için Türkiye, PKK ile mücadele zaman zaman savaş modelini zaman zaman ise ceza adaleti modelini benimsemiştir. Türkiye’nin PKK ile mücadelesi dört dönemde incelenebilir. 1978-2002, 2002-2008 ve 2015-2022 yılları arasında Türkiye’nin PKK ile mücadelesinde genellikle savaş modelinin esas alındığı görülmektedir. 2009-2014 yılları arasında ise kamuoyunda da “çözüm süreci” olarak adlandırılan dönemde PKK ile mücadele ceza adaleti modeli esas alınarak yürütülmüş ve çatışmaların sona erip bir uzlaşının sağlanması amaçlanmıştır.

Teknolojik gelişmelerin, savaşlar sırasında hasmına karşı üstünlük sağlamak amacıyla geliştirildiği ve savaş sonrası süreçte sivil hayata entegre edildiği bilinen bir gerçektir. Bu gerçeğin bir tezahürü de olan insansız hava araçlarının (İHA) düşünsel ve tasarımsal olarak tarihçesi antik dönemlere kadar gitse de modern anlamda ortaya çıkışları Birinci Dünya Savaşı’na ve İkinci Dünya Savaşı’na rastlamaktadır. Bu dönemde kullanılan İHA’lar yem uçak ve daha çok bugünkü cruise füzelerinin atası olarak kullanılmıştır. Soğuk Savaş’ın başlamasıyla beraber günümüzdeki ilk kullanım amaçlarından birisi olacak şekilde keşif, gözetleme ve istihbarat sağlamak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından birçok farklı model ve türde İHA’lar geliştirilmiştir.

1970’li yıllardan itibaren ise İHA’lar terörle mücadele sahasında birçok farklı coğrafya da çok daha sık bir şekilde görünür olmaya ve kullanılmaya başlamışlardır. 2001 yılında ABD’nin Afganistan’ı işgaliyle birlikte ilk defa bir silahlı insansız hava aracı (SİHA) kullanılmıştır. Bu kullanım sonrasında günümüze kadar İHA ve SİHA sistemleri özellikle hava güçleri ve hava

savunma sistemleri olmayan terör örgütlerine karşı sıkça kullanılan unsurlar olarak terörle mücadelenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Bu bağlamda, İHA'ların Türkiye'nin de terörle mücadele sürecine dahil olması 1994'ten itibaren ABD ve İsrail'den alınan araçlarla başlamıştır. Başlangıçta gerek araçların kaza kırımı uğraması gerekse komuta kademesinin bu araçları spesifik olarak kullanamaması neticesinde Türkiye İHA'lardan istediği verimi alamamıştır. Buna rağmen karar alıcılar yerli İHA çalışmalarının başlatılması gerektiğine karar vermişler ve 2004 itibariyle Türkiye yerli İHA geliştirme çalışmalarına başlayarak önemli bir adım atmıştır. Bu projenin sonucu olarak Türkiye 2010 yılından itibaren Orta İrtifa Uzun Süre Havada Kalış (MALE) sınıfına ait İHA'lar üreten ülkeler arasına girmiştir ve tarihten itibaren terörle mücadele sürecinde İHA'ları aktif olarak kullanmaya başlamıştır.

Türkiye'nin 2009-2014 arası dönemde terörle mücadele de ceza adaleti modelini benimsemesi sebebiyle İHA'ları ve özellikle de 2014'te envanterine kattığı SİHA'ları 2015 sonrasında terörle mücadele proaktif yaklaşımı benimsemesiyle aktif ve etkin bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Francis Fukuyama, kaleme aldığı makalesinde Türkiye'nin sahip olduğu SİHA gücü hakkında, 2010'lu yıllara kadar bu alanda başat ülkelerin ABD ve İsrail olduğunu fakat bu tarihten sonra SİHA gücü noktasında Türkiye'nin lider ülke konumuna yükseldiğini ve bu araçları operasyonel olarak başarılı bir şekilde kullandığını özellikle Türk SİHA'ların Libya, Dağlık Karabağ, Suriye ve terörle mücadele başarıyla kullandığını ve bunun Türkiye'nin bölgesel güç olmasını perçinlendiğini ifade etmiştir (Fukuyama, 2021).

Bu çalışmada, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın terörle mücadele yeni güvenlik konseptinin bir uzantısı olan İHA ve SİHA'ların Türkiye'nin terörle mücadele sürecinde rollerinin neler olduğu ve terörle mücadeleye etkilerinin analizi yapılmıştır (Erdoğan, 2016). Bu bağlamda tezin ana araştırma sorusu, "Terörle mücadele de İHA ve SİHA'ların önemi nedir?" olmuştur. Yine bu çalışma, İHA ve SİHA'ların terörizmle mücadeledeki etkileri ve başarılarının yanı sıra ilgili araçların kullanımları sırasında oluşan problemlerin neler olduğunu ortaya konulması ve terörle mücadele noktasında bu araçlara yüklenen misyonun tespit edilmesi ve İHA ve SİHA'ların öneminin ortaya konulmasına olanak sağlayacaktır. Araştırmanın sınırları ise SİHA'nın Türkiye'nin envanterine girmesi ve aktif olarak kullanmaya başladığı dönem olan 2015 ile Eylül 2022 tarihleri arasını kapsamıştır. Çalışma sırasında sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan tarihsel süreç analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde elde edilen bulguları desteklemek için terörizm platformlarının veri tabanları, ulusal ve uluslararası haber kaynaklarından elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

Bu çerçeve ışığında çalışma üç ana bölümden oluşturulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde; terörizm kavramı, kavramın uluslararası tanımları, kavramın tarihsel gelişimi,

terörizmle mücadele yöntemleri ve terörle mücadelede İHA ve SİHA kullanımının ilk örnekleri olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve İsrail'in terörle mücadele süreçleri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; İHA'ların dönüşümü ve terörle mücadelede kullanım süreçleri ele alınarak İHA'ların; tanımları, gelişim süreçleri, bileşenleri, sınıflandırılmaları, askeri açıdan kullanım alanları, avantaj ve dezavantajları, terörle mücadele kullanım örneklerinden; Afganistan, Irak, Somali, Yemen ve Pakistan örnekleri incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye'nin terörle mücadele süreci, Türkiye'nin terörle mücadele sürecinde İHA/SİHA kullanımı, Türkiye'nin İHA ve SİHA'ları terörle mücadelede kullanım alanları ve amaçları ve son olarak Türkiye'nin İHA/SİHA kullanımının etkilerinin analizi incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise yapılan analiz sonucunda elde edilen analiz ve varılan sonuç yazılarak çalışma nihayete erdirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Terörün tanımlanmasıyla ilgili sorunlar gün geçtikçe artarak devam ediyor. Aklımızı kullanalım ve şuna odaklanalım; terör terördür... Terör gibi görünen, kokan ve öldüren her şey terördür.
Sir Jeremy Greenstock (Collins; 2002: 167-168)

1. TERÖRİZM

Bu bölümde terör kavramı ve terörle mücadele kavramlarının tanımları ve tarihsel kökenleri incelenecek olup, kavramının *sui generis* yapısının sebebi ve kendine özgü yapısından dolayı terörle mücadele yöntemlerinin de farklılaşmalarının sebepleri değerlendirilecektir. Ayrıca, terörle mücadelede etkin bir şekilde SİHA ve İHA kullanan ABD ve İsrail gibi ülkelerle beraber, kolektif bir savunma örneği olarak NATO'nun da terörle mücadelede İHA ve SİHA kullanımı incelenecektir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Bir olgunun kavramlaştırılması ve kavramlaştırılarak daha doğru ve anlaşılır bir şekilde açıklanması bilimsel çalışmalarda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, incelenecek olan konunun öncelikle sağlıklı bir kavramsal çerçevesinin çizilmesi gerekmektedir. Bilhassa, terör/terörizm gibi tanımlanma sorunu olan bir kavram ele alındığında, bu durum daha da çok önem arz etmektedir. Terörün kavramsallaşması olarak 1789 Fransız Devrimi kabul edildiğinde yaklaşık 250 yıldır terör üzerinde anlaşılabilmiş ortak bir tanım bulunmamaktadır. Bu süreç boyunca terör üzerine yapılan açıklamalar ve kavramsallaştırmalar sıklıkla değişmiştir. Bu tanımlamalar yapılırken de dönemin şartlarını karşılayan din, devlet, ideoloji ve devlet dışı gibi motiflere atıf yapılmıştır.

Terör ve terörizm yerel bir unsur olmaktan ziyade küresel bir olgudur. Bu olguyla başa çıkmak için ise küresel bir iş birliği elzem olmasına rağmen bugün halen daha üzerinde mutabık kalınmış bir terör tanımı yoktur. Scharf (2004)'ın yapmış olduğu çalışmaya göre; 1987 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından uluslararası kabul gören genel bir terör tanımının yapılması amacıyla BM'nin bünyesi altında bir komite kurulmuştur fakat bu komite başarılı olamamıştır. Bu çalışmanın başarısız olmasının dokuz yıl sonra BM tarafından yeniden bir komite oluşturulmuştur ve ilgili komitenin dört yıllık bir çalışmasının sonunda 129 üyenin kabul ettiği bir tanıma çok yaklaşmış olsa da nihai bir sonuca varılamamıştır.

Terör kavramının etimolojisi incelendiğinde Latince tres- kökünden türeyerek, “terrere” anlamına gelen; korku, dehşet ve korkudan titreme halini ifade eden kelime olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise Avrupa dillerine ilk anlamını büyük oranda koruyarak “terror” şeklinde yerleşmiştir (İçişleri Bakanlığı , 2017; P. G. W. Glare, 2012: 2127). Schmid (Schmid, Terrorism - The Definitional Problem, 2004: 399)’e göre kavram ilk kez, ihtilal sonrası 1793-1794 yıllarındaki Fransa’daki rejimi anlatmak için kullanılmıştır.

Terör kavramı dilimize 1928 yılında gerçekleşen harf inkılabından sonra geçmiştir. Bu tarihe kadar, terörle aynı anlamları ifa gelen Arapça tedhiş kelimesi kullanılmıştır. Türk Dil Kurumuna göre; “tedhiş, korku salma, yıldırma, cebir, dehşet, sindirme, ürkütme” anlamlarına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>). Oxford Sözlüğe göre ise terör; sıklıkla politik amaçlar içeren şiddet içeren korku ve paniğe neden olan eylem olarak geçmektedir (Oxford Dictionaries, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>).

Terör kavramı ekseriyetle “dehşet ve korku” halinin olduğu durumları ifade ederken, terörizm ise bu dehşet, korku hali ve cebir durumunun “sürekli” ve “siyasal saiklerle” ilgili bir süreci ifade etmektedir. Bu iki kavram arasındaki temel fark, terörün belli bir gayesi, sistemi ve mantığının olmama hali varken terörizm kavramında ise böyle bir durumun olmadığı, aksine belli bir amaca ulaşma düşüncesiyle kuramsal, siyasal ve ideolojik tabanı olan sistemli bir şiddet halini ifade etmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2017; Türk Dil Kurumu; Encyclopedia Britannica).

Terör ve terörizm kavramları sıklıkla birbirilerinin yerlerine kullanılan kavramlar olmasına rağmen aslında iki farklı anlama sahiptirler. Terörde belli bir yöntem, süreklilik ve amaç bulunmazken terörizm; terörün sistemli ve sonucunda siyasi bir amaç/kazanım elde edilmesi motivasyonu ile gerçekleştirilen eylemdir. Terörün terörizm olgusuna dönüşmesi sürecinde; siyasal hedefler, ideolojiler ve diğer düşünce formları daha etkin rol oynamaktadır (Terör ve Terörizm, 2021).

Terörizm tanımlarının ekseriyetinin ortak özelliği, terörizmin amacının politik olduğu ve bu politik hedeflere ulaşmak amacıyla korku ve panik ortamı yaratmaya yönelik olduğudur. (Hoffman, 2006: 3-4; Schmid, 2011: 86). Ben Saul (2022:69-70)’a göre ise terörizmin anlamını oldukça basit ve kapsayıcı bir şekilde açıklayan kelime şudur; aşırı korku. Bu “aşırı korku” kavramı ise tamamen onu çevreleyen ve korkuya neden olan bağlamla ilgilidir. Bu bağlamda, kimi zaman; fare, kâbus, hırsız, Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi farklı unsurlardan korkarak insanlar terörize olabilmektedir.

Alex Schmid (2011: 3)’e göre de terör, bireysel ve toplumsal yaşamı tehdit eden tehlike ortamının yarattığı korkunun var olma halidir. “Terrorism and Liberal State” eserinde Paul Wilkinson (1977: 52) terörü, asgari üç temel unsurun bir araya gelmesi sonucunda oluşan özel bir

şiddet şekli olarak açıklamakta ve bu unsurları; “teröristlerin amaçları, bu amaçlara ulaşmak için kullanmış oldukları şiddet metodu ve eylemin sonucunda mağdurlar ile hedef kitlenin üzerinde oluşan psikolojik etki” olarak sıralamaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, terör saldırısına doğrudan maruz kalan mağdurların dışında bu saldırılardan haberdar olarak sosyolojik ve psikolojik açıdan toplumun nasıl etkilendiği önemlidir. Teröristler eylemlerinde fiziksel şiddet kullanarak toplumda psikolojik tahribat oluşturarak daha fazla kazanç sağlamayı amaçlamaktadırlar (Thornton, 1964). Ayrıca, Doğu Ergil de (1991: 177) “Terörizmin Mantığı ve Hedefi” çalışmasında terörizmin tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Saldırılan ve korkutulan kurbanlar vasıtasıyla çok daha büyük bir grubu korkutarak hedeflenen siyasal ya da yasa dışı hedeflerine ulaşmak maksadıyla bir topluma veya devlete karşı bilinçli ve sistematik olarak şiddet kullanılması yahut şiddet kullanma tehdidinde bulunulmasıdır”.

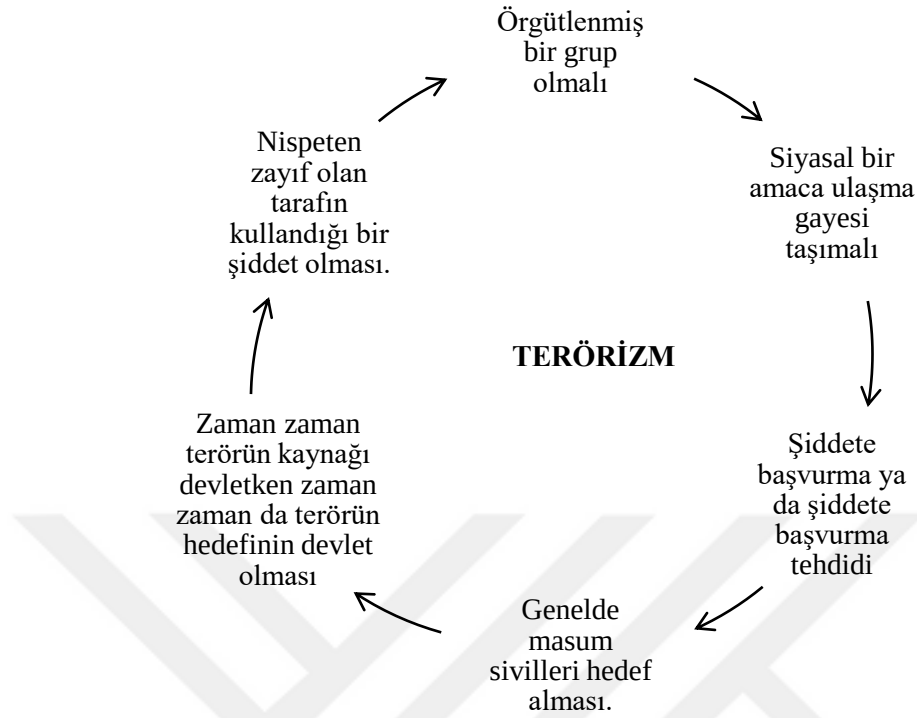
Andrew Heywood da (2013: 341) terörizmi korku ve ölüm durumunda tedirginlik yaratma gayesinde olan siyasal bir şiddet türü olarak değerlendirirken; her eylemi ve şiddeti terör olarak yorumlamamaktadır. Terör, Çin’e ait olduğu iddia edilen bir özdeyişte olduğu gibi “bir kişiyi öldür bin kişiyi korkut” mantalitesinde hareket ederek korkuttuğu kesimin amaçları doğrultusunda tercihlerini yönlendirmeyi hedeflemektedir haliyle terör mefhumundan bahsetmek için ilgili eylemin temel yapı taşıını siyasi bir kazanım elde etme motivasyonu ile gerçekleştirmiş olması gerekir (Başeren, 2008: 7).

Yonah Alexander (2002: 1-4) ise terörizmin temel yapısını beş ana maddede sıralamıştır:

- a. Teknoloji, etki ve tepki bağlamında nispeten yeni bir şiddet bir şiddet aracıdır,
- b. Uluslararası sistemde bir keşmekeş yaratmak için farklı vasıtalarla farklı amaçlara yönelik eylemler gerçekleştirmek,
- c. Toplumsal ve bireysel güvensizlik ortamı oluşturmak, toplumun ve bireylerin dirlik ile esenliğini bozmak,
- d. Günümüzde teröristlere, bazı ülkeler ilgili terörist organizasyonu terör örgütü olarak kabul etmediği için bu tarz organizasyonları kendi çıkarları için desteklemektedir. Bu durum bölgesel ve küresel ölçekte güç dengesini etkileyebilir,
- e. Modern terörizm dalgası hükümetler tarafından doğru bir şekilde analiz edilip anlaşılamamıştır.

Brenda Lutz ve James Lutz’un (2008: 9) çalışmasına göre de terörizmin altı temel ögesi vardır. Bir olgunun terörizm olarak adlandırılabilmesi için bu unsurları içermesi gerektiğini belirtirler. Brenda ve James, bu unsurları Şekil 1’deki gibi açıklamışlardır.

Şekil 1: Terörizmin Altı Unsuru

Kaynak: Luntz ve Luntz, 2008: 9

Andrea Locatelli ise “Understanding Terrorism” çalışmasında bir aksiyonun terörizm olarak ya da terörist faaliyeti olarak nitelendirilebilmesini için beş şartı muhteva etmesinin yeterli olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar;

- somut bir şiddet,
- politik bir saikle olmalı ya da somut bir etkisi olmalı,
- dolaylı yaklaşım yani ana amaç insanları öldürmek değil onları korkutmak,
- hukuk ihlal edilmeli,
- saldırı gücü savunma gücünden daha etkili ve efektif olmalıdır.

Görüldüğü üzere Locatelli (2014: 8) de bir eylemin terör eylemini sayılabilmesini bu beş maddeye bağlamıştır.

Gilbert Guillaume (2004: 540) de terörizm kavramını, korku yaratmak amacıyla yapılan bir eylemin insanların hayatına ve beden bütünlüğüne zarar vermeyi amaçlayan her türlü hukuk dışı şiddet aracı olarak açıklamıştır. Guillaume tanıma ilave olarak bir teşebbüsün terör faaliyeti olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan üç koşul olmasını gerektiğini açıklamıştır. Bu koşullar;

- İnsan yaşamına doğrudan kasıt ya da ağır bedeni zarara sebebiyet verecek şiddet eyleminin vuku bulması,

- b. Planlı bir şekilde önceden hesaplanmış bir hedefe yönelik bireysel ya da organize bir eylemin gerçekleştirilmesi,
- c. Eylemin ana amacı; belirli kimseler, insan grupları ya da toplumsal korku ve panik havası yaratmaktır.

Mehmet Seyfettin Erol (2008: 80)'a göre de terör olaylarını kavramak için beş noktaya dikkat edilmesi gerekmektedir;

- a. Terör eylemleri sürekli olmalıdır,
- b. Eylemcilerin bir motivasyonu olmalıdır,
- c. Terör eylemini gerçekleştirenler ve bu eylemlerden etkilenenler olmalıdır,
- d. Devlet terörü mü yoksa devlet destekli terör mü?
- e. Eylem sonucunda elde edilen çıktı.

Bekir Çınar (1997: 198)'a göre ise uluslararası bağlamda yapılacak olan terörizm tanımı için asgari olarak beş ana unsurun bulunması gerekmektedir. Bu hususlar;

- a. Örgütlü bir şiddet eylemi olmalıdır,
- b. Terörizmin tanımlanmış bir düşmanı ve hedefi olmalıdır ve korku yaratmak terör eylemlerinin ana amacıdır,
- c. Siyasal bir amaç uğruna gerçekleştirilen bir harekettir,
- d. Terör eylemlerinin amacı siyasal bir kazanım olduğu için bu amaca uygun sembolik ve planlı hedefler seçilir,
- e. terörizmin amacı rakiplerini yok etmekten ziyade dirençlerini kırarak taleplerinin kabulünü sağlamaktır.

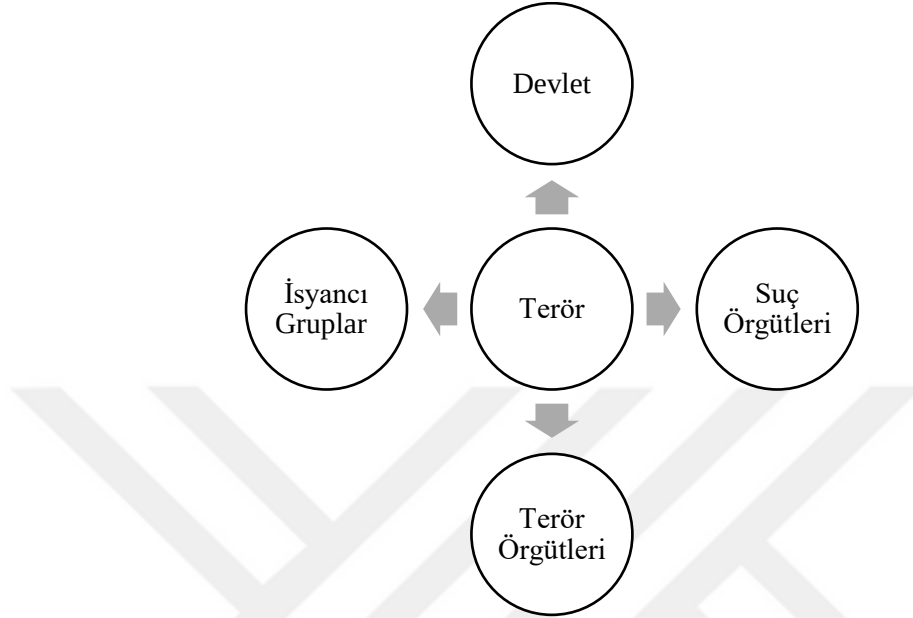
Yine benzer şekilde Giray Saynur Bozkurt (2008: 552) da terörün temel özelliklerini beş farklı madde halinde değerlendirmiştir;

- a. terör sosyal, ekonomik yahut ideolojik olarak bir hoşnutsuzluğun sonucu olarak ortaya çıkar,
- b. terörizmde muhakkak bir dış gücün tetikleme / desteklemesi söz konusudur,
- c. devletler tarafından desteklenmeyen terör örgütlerini uzun süreli faaliyet gösteremez kısa sürede yok olurlar,
- d. terörist grupların dış devletlerce desteklenmesi bu örgütlerin faaliyetlerinin devam etmesini sağlayan en önemli unsundur,
- e. Uluslararası ortamda kabul gören evrensel değerler gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler de yaşanan terörün meşru bir dayanağı olarak görülmektedir.

Mockaitis'in (2006: 4) kavramlaştırmasına göre ise terörün ekseriyetle amacı düşmanı yok etmek olarak kabul edilse de aslında terörün temel amacı siyasal hedeflerine ulaşmak için insanlar üzerinde korku ve baskı yaratmaktır. Mockaitis'e göre asıl hedef mesaj verilmek istenen gruptur.

Yine Mockaitis'in aşağıdaki şemasına bakıldığında, terörün farklı amaçlar uğruna farklı gruplar tarafından kullanılabilen bir araç olduğu görülmektedir:

Şekil 2: Terörü Kullanan Gruplar

Kaynak: Mockaitis, 2006: 4

Alex Schmid'in "Terrorism – The Definitional Problem" isimli çalışmasında aktardığı Martha Crenshaw'ın terörizmi tanımlayabilmek için kullandığı on üç unsur aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1: Martha Crenshaw'ın Terörizm Tanımında Kullandığı 13 Unsur

Terörizmin Unsurları	
1	Özel bir şiddet biçimini ihtiva eder.
2	Komplocu ve aldatıcıdır.
3	Az sayıda katılımcı ve kaynak gerekir.
4	Sembolik hedefler, siviller ve ekseriyetle savunmasızları hedef alırlar.
5	Ana amaçları eylemi öğrenen kitleler üzerinde psikolojik etki oluşturmaktır.
6	Sürpriz ve beklenmedik saldırılar yaparak hedef kitlede korku yaratırlar.
7	Düşmanın silahlı kuvvetlerini doğrudan hedef almaz.
8	Öncelikle propaganda ve tanınmayı hedefler.
9	Ekseriyetle şehirlerde bombalı saldırı eylemi gerçekleştirirler.
10	Stratejilerini ideolojileri ve amaçları bağlamında oluştururlar.
11	Diğer metotlarla birleştirilmediğinde uzun vadede nadiren başarılı olabilseler de zamanla kendi başına bir amaç haline gelebilir.
12	Genellikle devlet dışı kuruluşlarla ilişkilendirilirler; fakat zaman zaman devlet veya devletin istihbarat organları tarafından gizli bir dış politika aracı olarak veya yurtdışındaki muhaliflere karşı kullanılabilir.
13	Aşağılayıcı çağrışımları, bir rakibi kınamak veya meşruiyetini ortadan kaldırmak için siyasi bir etiket olarak kullanılması nedeniyle 'tartışmalı' bir kavramdır.

Kaynak: Schmid, 2004: 43

Schmid ile Jongman ise detaylı çalışmalarının bir sonucu olarak terör kavramının açıklanmasında 1936-1981 yılları arasında 109 farklı terör tanımının kullanıldığını ve bu tanımlarda hangi kelimelerin sıklıkla kullanıldıklarını Tablo 2’de ortaya koymuşlardır.

Tablo 2: 109 Farklı Terör Tanımının Kullandığı Ortak Kavramlar

	Terörü Açıklarken Kullanılan Kavram	Kavramın Kullanılan Sıklık Yüzdesi
1	Şiddet, baskı	%83,5
2	Politik	%65
3	Korku, terör vurgusu	%51
4	Tehdit	%47
5	Psikolojik etkiler ve beklenen tepkiler	%41,5
6	Kurban – hedef olma	% 37.5
7	Hedefli, planlı, sistematik ve organize eylem	% 32
8	Muharebe Metodu, Strateji, Taktik	% 30.5
9	İnsani kaygısı olmayan, kabul edilmiş kuralları ihlal eden	% 30
10	Zorlama, Zorbalık	% 28
11	Propaganda	% 21.5
12	Nedensizlik, şahsi olmayan, ayırım gözetmeme	% 21
13	Siviller, savaşımayanlar, tarafsızlar	% 17.5
14	Gözdağı, tehdit, yıldırma	% 17
15	Masumların mağduriyeti	% 15.5
16	Suç işleyen grup, organizasyon, hareket	% 14
17	Sembolik düşünceleri başkalarına da gösterme	% 13.5
18	Hesaplanamaz, beklenmedik, tahmin edilemeyen şiddet.	% 9
19	Gizli yapılan, örtülü	% 9
20	Tekrarlanabilen şiddet	% 7
21	Canice	% 6
22	Üçüncü şahıslara yapılan eylemler	% 4

Kaynak: Schmid ve Jongman, 1988: 5-6

Terörizm konusunda aralarında Paul Wilkinson, Walter Laquer, Yonah Alexander’ın da yer aldığı batılı uzmanlara göre terörizm eylemleri, temel olarak Batıyı ya da onların ifadesiyle *demokratik ülkeleri* hedef almaktadır ve terörizmden mustarip olan ülkelerin Batılı devletler olduğunu savunmaktadırlar. Öte yandan bu uzmanların aksine, terörizmin kaynağının Batılı devletler olduğunu ve bilhassa İsrail ile ABD olduğu savunan uzmanların başında; Noam Chomsky, Michael McClintock, Alexander George ve Richard Falk gelmektedir (Yiğittepe, 2017: 72).

Görüldüğü üzere terör ve terörizm kavramları hususunda akademik literatür açısından da herhangi bir ortak tanım üzerine anlaşma sağlanamamıştır. Fakat farklı tanımlar incelendiğinde hepsinin ortak bir şekilde terörizmin ana amacının siyasal amaçlar elde etmek olduğu ve bu

eylemlerindeki asıl hedeflerinin mağdurlardan ziyade daha geniş kitleleri psikolojik olarak etkilemek olduğu gör÷lmektedir.

Bilhassa 11 Eyl÷l 2001 eylemlerinden sonra terörün uluslararası sistemde daha etkin olduğu ve uluslararası toplumu daha fazla etkilemesinden dolayı uzmanlar bu dönemden sonraki süreçte terörizmin özelliklerini;

- a. Eylemlerin daha çok can kaybına sebep olması
- b. Sivil hedeflerin sayısında artış yaşanması
- c. Kitle imha silahlarının terör eylemlerinde kullanılma olasılığının artış göstermesi
- d. Propagandaya verilen ehemmiyet artması
- e. Dini motivasyonların terörizmde daha sık yer alması
- f. Devletlerin çıkarları için terörizme destek sağlamaya devam etmesi
- g. Terörist saldırıların devletlerin ekonomik faaliyetlerine yönelik artması sebebiyle ekonomiye yönelik tehdidin artması
- h. Sınırları aşan ulaşım, finans ve iletişim ağının karmaşık bir hal alması ve terör örgütleri tarafından aktif ve bir şekilde kullanılması
- i. Terör örgütlerinin düşman ve hedef toplumunu şeytanlaştırması
- j. Terör örgütlerinin radikalleşmeden ciddi bir şekilde beslenmesi
- k. Etnik, dinsel ve iç çatışmaların artması
- l. Taşınması ve kullanılması bakımından küçük silahların temin edilebilirliğinin artış göstermesi olarak belirtmektedir (Bural, 2020: 24).

Bruce Hoffman ise günümüzde terörist yapıların değişime uğradığını ve yeni terörizm olarak adlandırılan bu dönemde terörist yapıların artık;

- a. Eski lider temelli katı hiyerarşik yapılardan ziyade hücre biçiminde örgütlenme biçiminin benimsenmesi,
- b. Terör eylemlerini faaliyet yürüttüğü devletin sınırları dışına taşıyarak faaliyet alanını genişleten ve yerelden küresele evrilen yapıya bürünmeleri,
- c. Salt güvenlik kuvvetleri ya da devlet görevlilerini değil düşman gördükleri devletin sivil halkını da hedef alma,
- d. Fanatizmin, etnik ve ideolojik düşüncelerinin yerini alması,
- e. Aşırı şiddet içeren eylemin stratejik eylemin yerini alması,
- f. Finansman kaynaklarını tek bir merkeze bağlamak yerine çeşitlendirerek illegal faaliyetlerle yeni kaynaklar yaratması (Hoffman, 2006).

Bu noktadan sonra ulusal ve uluslararası kurumların terörizmin tanımları incelenecek ve farklılıkları irdelenecektir.

1.2. Ulusal Terörizm Tanımları

Türk Silahlı Kuvvetlerine (TSK) göre terörizm; “belli bir siyasi, dini ya da ideolojik hedefleri elde etmek amacıyla hükümetleri ve toplumları korkutmak için şiddete başvurulması” olarak tanımlanmaktadır (Sabuncuoğlu, 2018: 657). Jandarma Genel Komutanlığına (Jandarma Genel Komutanlığı, 2021) göre ise terör ve terörizm:

Terör, her türlü şiddet hareketlerini içeren, örgütlü şiddet hareketleri olarak tanımlanabilir. Terörizm ise siyasi unsur içeren, yani mevcut sistemi şiddet yoluyla tahribe yönelmiş, bir ideoloji etrafında örgütlenen birden fazla kişinin şiddet eylemleri temelinde, mevcut siyasi iktidarı ve rejimi hedef alan faaliyetlerdir.

Terörle Mücadele Kanunu (1991, madde 1)’na göre terörün tanımı:

Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

ABD Dışişleri Bakanlığının yayınlamış olduğu 2020 Terörizm raporunda terörizm: “birtakım gruplar tarafından önceden planlanmış masumlara karşı siyasal amaç içeren şiddet” olarak tanımlanmıştır (Country Reports on Terrorism 2020). ABD Savunma Bakanlığının yapmış olduğu terörizm tanımı ise “insanları, toplumları ve hükümetleri genellikle dini, siyasi ya da diğer ideolojik tutumlarla motive olan yasadışı şiddet kullanan ya da şiddet tehdidinde bulunarak korku ortamı oluşturmak” şeklindedir (DOD, 2020: 215). ABD Federal Kanununa göre terörizm; “siyasi yahut sosyal hedefleri gerçekleştirmek için bir hükümeti, sivil halkı veya bunların herhangi bir kesimini korkutmak veya sindirmek için kişilere veya mülkiyetlere karşı yasa dışı güç ve şiddet kullanımı” olarak tanımlanmaktadır (United States Code, 2021).

İngiltere, Avrupa kıtasında en uzun süre terörle mücadele eden ve terör sorunuyla uğraşan ülkelerden birisidir. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) ile mücadele içerisinde olmuştur ve bu mücadele sürecinde birkaç defa farklı terörizm tanımlamasına başvurmuştur. Birleşik Krallık’ta çıkarılan son Terörizm Yasası (Terrorism Act 2000) 2006 yılında bir değişikliğe uğramış ve bu yasaya göre terörizm tanımı; “siyasal, etnik, ideolojik ya da dinsel bir kazanım sağlamak amacıyla devlete, devletin organlarına sindirmek yahut korkutmak gayesiyle halka ya da belirli bir gruba yönelik yasa dışı şiddet ya da şiddet tehdidinde bulunulmasıdır” (Terrorism Act 2000) şeklinde yapılmıştır.

Bolşeviklerin terörizm sonucu Çarlık rejiminin iktidarına son verip Sovyetler Birliğini kuran Rusya’da terörizm olgusu bu bağlamda çok yeni bir olgu değildir. 1 Mart 2006 tarihinde yürürlüğe

giren Terörizmle Mücadele Kanunu'na göre terörizm; “kamu güvenliğini bozmaya, vatandaşları terörize etmeye ve kamu makamlarının kararlarını etkilemeyi hedefleyen halkı korkutmaya yönelik şiddet içeren yaşa dışı bir şiddet ideolojisidir” (Federal Law No. 35-Fz Of 6 March 2006 On Counteraction Against Terrorism, 2021).

1.3. Uluslararası Örgütlerin Terörizm Tanımları

Terörizmin evrensel olarak kabul edilen bir tanımı olmadığı için uluslararası örgütler, terörizm tanımları yaparak terörü tanımlamaya ve terörle mücadele etme yöntemlerini belirlemeye çalışmışlardır zira terörizm başlı başına uluslararası bir sorundur. İşte tam da bu sebepten ötürü terörle mücadele sürecinde alınacak tüm önlemler için uluslararası iş birliği elzem olmaktadır. Fakat uluslararası bir terörizm tanımının eksiliği bu iş birliğini kısıtlamaktadır. Terörizmle mücadele de etkin olmak ve iş birliğini arttırmak için önemli uluslararası örgütlerin terörizm tanımları oldukça ehemmiyet oluşturmaktadır; fakat bugüne kadar uluslararası hukuk alanında atılan adımlar şimdilik başarılı gözükmemektedir (Tarhan, 2020: 42-43). Uluslararası terör eylemlerinin artmasının bir sonucu olarak terörizmi engellemek adına on iki uluslararası antlaşma imzalanmıştır. Bu on iki antlaşmanın ise on tanesini sözleşmeler oluştururken iki tanesini de protokol oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1373 Sayılı kararı ile tüm devletleri bağlayıcı hale getiren ilgili sözleşmeler (Çitlioğlu, 2006,208-210):

- a. Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle İlgili Sözleşme (1963).
- b. Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi (1970).
- c. Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanunsuz Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi (1971).
- d. Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Hava Alanlarında Kanunsuz Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi ile İlgili Protokol (1988).
- e. Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1973).
- f. Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme (1979).
- g. Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme (1980).
- h. Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (1988).
- i. Kıta Sahaneliği Üzerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü (1988).
- j. Plastik Patlayıcıların Tespit Edilmesi Amacıyla İşaretlenmesi Hakkında Sözleşme (1991).
- k. Terörist Bombalamaların Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1998).
- l. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1999).

1.3.1. Birleşmiş Milletler (BM)

BM çatısı altında birçok farklı rapor, bildiri ve kararında terörizm tanımları yapılmış olmakla beraber bu çalışmaların en mühimlerinden birisi 1994 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından sözleşmecî devletlerinin oy birliği ile kabul edilen “Uluslararası Terörizmin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Deklarasyonu” olmuştur. Bu deklarasyona göre terörizm (Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism, 2021); “Politik, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dinsel veya herhangi bir gerekçe ile toplumda, bir grup insanda veya belirli kişilerde siyasi amaçlarla bir terör durumu yaratmayı amaçlayan veya planlanan suç eylemleri, hiçbir koşulda haklı bulunamaz”.

İlgili deklarasyondan on yıl sonra BM Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin 2004 yılında almış olduğu 1566 sayılı karar ile daha detaylı bir tanım yapılmış ve ne tür eylemlerin terörizm olarak nitelendirildiği daha açık şekilde açıklanmıştır. 1566 sayılı karara göre terörizm (Resolution 1566, 2021):

Bir kimseyi öldürmek yahut ağır bir şekilde yaralamak, belli bir gruba, halka ya da belirli kişilere yönelik korku ortamı yaratmak amacıyla rehin almak, diğer uluslararası antlaşmalar, sözleşmeler ve protokoller de yer alan terörizm kapsamında yer alan suçları işlemek üzere bir grubu korkutmak veya bir uluslararası örgütü ya da devleti zorlamaya yönelik cezayı gerektirecek ideolojik, siyasi, etnik, dinsel ve benzeri hiçbir düşünceye dayanarak kabul edilemez.

1.3.2. Avrupa Birliği (AB)

Avrupa’da terörle mücadele hakkındaki ilk çalışma günümüzde halen yürürlükte olan 1977’de Avrupa Konseyi’nin “Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi” olmuştur. Sözleşme terörizme yönelik net bir tanım içermese de ilk maddesindeki ifadelerle terörizmi sınırlarını çizilmiştir. İlgili sözleşmenin ilk maddesine göre terörizm şu şekilde tanımlanmıştır: (Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi 1980, madde 1);

- 16 Aralık 1970 tarihinde La Haye’de imzalanan uçakların kanun dışı yollarla ele geçirilmesinin önlenmesine ilişkin Sözleşmenin kapsamına giren suçlar,
- 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal’de imzalanan sivil havacılığın güvenliğine karşı kanun dışı eylemlerin önlenmesine ilişkin Sözleşmenin kapsamına giren suçlar,
- Diplomatik Ajanlar dahil olmak üzere Uluslararası bir himayeye tabi olan şahısların hayat, fiziki bütünlüğü veya hürriyetine bir saldırıyı kapsayan vahim suçlar,
- Adam kaldırma, rehin alma veya gayri kanuni hürriyeti tehdit eden suçlar,
- Şahısların hayatı için tehlike teşkil ettiği ölçüde bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silah veya bombalı mektup veya koli kullanmak suretiyle işlenen suçlar,
- Yukarıda sayılan suçlardan birini işlemeye teşebbüs veya böyle bir suçu işleyen veya işlemeye teşebbüs eden bir sahsın fiiline suç ortağı olarak iştirake ilişkin suçlar.

1995 yılına gelindiğinde ise düzenlenen Madrid Zirvesinin sonunda yayınlanan deklarasyonla beraber AB tarafından terörizm kavramı ilk kez net bir şekilde tanımlanmış ve AB için ortak bir tanım olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda ilgili deklarasyona göre terörizm (Madrid European Council 15 and 16 December 1995 Presidency Conclusions, 2021) şeklinde tanımlanmıştır:

- a. Avrupa Birliğine üye olmayan devletler muaf tutularak, demokrasi, insan haklarının uygulanması, ekonomi ve sosyal gelişmeye tehdit oluşturan,
- b. Köktenci/radikal akımlardan kaynaklı,
- c. Uluslararası bir boyutta olan ancak bir devletin kendi kaynakları ile üstesinden gelemeyeceği,
- d. Uluslararası suç örgütü stratejileri ve yöntemlerini kullanan ve geliştiren,
- e. Farklı devletlerdeki hukuki düzenlemeleri kullanarak yasal dokunulmazlık elde etmeye çalışan.

11 Eylül 2001 tarihinde yaşanan ABD’de İkiz Kulelere yönelik terör saldırısı sonrasında AB 2002’de “Avrupa Birliği Terörizmle Mücadele Çerçeve Kararını” kabul ederek terörist saldırısının ne olduğuna yönelik bir tanımlama yapmıştır. Bu karara göre (Council Framework Decision, 2002) şu şekilde sıralanmıştır:

- a. Bir kişinin yaşamını sona erdiren saldırılar,
- b. Bir kişinin fiziksel bütünlüğüne hanel getirecek saldırılar,
- c. Çocuk kaçırmak yahut rehin almak,
- d. Bir devlet veya kamu tesislerine, ulaşım sistemlerine, altyapı tesislerine yönelik kapsamlı bir şekilde zarar vermek, ağ-bilgi iletişim sistemlerine, kıta sahanlığında yer alan sabit bir platforma, halka açık bir yere veya özel insan hayatını tehlikeye atabilecek veya büyük ekonomik kayba yol açabilecek mülklere yönelik saldırılar,
- e. Hava, kara, deniz veya diğer kamuya ait araçlarının kaçırılması,
- f. Patlayıcı, nükleer, biyolojik, kimyasal silah üretimi, tesis edilmesi, taşınması veya kullanımı ve kimyasal veya biyolojik silahların geliştirilmesi,
- g. Yangına, sele veya patlamalara sebebiyet vererek insan yaşamını tehlikeye atacak maddelerin salınımı,
- h. Su kaynakları ve diğer doğal kaynaklara müdahale ederek veya kesintiye uğratarak, insan hayatını tehlikeye atmak.

1.3.3.Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)

1949 yılında kurulan NATO’nun amacı üye ülkelerin güvenliklerini sağlamak olmuştur. 1991’de SSCB’nin dağılmasının akabinde gerçekleştirilen NATO Zirveleriyle beraber örgüt yeni güvenlik konseptleri oluşturmaya başlamıştır. Hatta öyle ki ilk olarak Yugoslavya İç Savaşında BM

ile ortak hareket ederek Birleşmiş Milletler Barış Koruma Gücü (UNPROFOR) olarak sürece dahil olmuş ve kuvvet kullanımında bulunmuştur (UNPROFOR).

1990-1999 yılları arasında gerçekleşen NATO Zirve Toplantılarında terörizm başlığı yer alsa da öncelikli bir konu olmaktan ziyade, askeri olmayan tehditler başlığı altında ele alınmıştır; fakat 11 Eylül 2001 saldırısından sonra terör, NATO'nun öncelikli konusu haline gelmiştir. NATO tarihinde ilk defa 5. maddesi üyesinin bir terör saldırısına maruz kalması sonrasında terörist organizasyona karşı kullanması NATO'nun dönüşümünde temel bir yapı taşı olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra toplanan 2002 Prag Zirvesinde NATO terörizme karşı birçok adım atmış ve NATO'nun terörle mücadele konseptinin temelleri atılmıştır. Yine bu zirve de Terörizme Karşı Ortak Eylem Planı ve Terörizmle Mücadele Askeri Konseptin belirlenmesi kararları alınmıştır (NATO, 2003).

NATO'nun terörizm tanımına bakıldığında (Military Committee Concept for Counter - Terrorism, 2021): “Kanuna aykırı güç veya şiddet kullanma veya kullanma tehdidi veya siyasi, dini veya ideolojik hedeflere ulaşmak için hükümetleri veya toplumları korkutmak veya sindirmek veya bir nüfus üzerinde kontrol elde etmek amacıyla bireylere veya mülklere karşı şiddet eylemi gerçekleştirmek” olarak tanımlamaktadır.

1.4. Terörün Kısa Tarihçesi

Fransız Devrimi terör tanımlarının değişiminin ve terörün bir siyasal şiddet olarak kullanılmasının başlangıcı olarak kabul edilse de terör kavramı en az insanlık tarihi kadar eskidir (Laquer, 1999: 10-11). İmparatorlara karşı düzenlenen şiddet eylemleri ve suikastlar Roma İmparatorluğu döneminde de sıkça karşılaştığımız bir olgudur. Fakat örgütlü ve hiyerarşik bir yapıya sahip belirli bir politik amaca ulaşmak maksadıyla sistematik olarak eylemde bulunan örgütler olarak Sicariler ya da Zealotlar ve Haşhaşiler bilinmektedir. Bu bölümde, takriben 1900 yıldan beri teröristlerin ve terör örgütlerinin güdülerinin, yöntemlerinin ve amaçlarının ne yönde değişip değişmediği analiz edilecektir.

Tablo 3: Terörizmin Tarihsel Gelişimi

Dönem Adı	Tarihsel Aralık
Erken Dönem Terör Hareketleri	M.S. 66 – 1124
Fransız İhtilali ve Devlet Terörü	1793-1794
Birinci Dalga Etnik Milliyetçiliğe Dayalı Terör	1800’ler – 19. yüzyıl sonu
Rapoport’un Birinci Dalgası: 1880-1920	
Anarşinin Hâkim Olduğu Dönem	1880-1920
İkinci Dalga Etnik Milliyetçiliğe Dayalı Terör	1903-1914
Rapoport’un İkinci Dalgası: 1920-1960	
Üçüncü Dalga Etnik Milliyetçiliğe Dayalı Terör	1920-1960
Devlet Terörü	1920 – 1939
Dördüncü Dalga Etnik Milliyetçiliğe Dayalı Terör	1959’dan bugüne.
Rapoport’un Üçüncü Dalgası: 1960-1980	
Yeni Sol Dalga Terör	1960-1980
Rapoport’un Dördüncü Dalgası	
Köktenci Terör	1980’den bugüne
Beşinci Dalga Etnik Milliyetçiliğe Dayalı Terör	1990’dan bugüne

Kaynak: Rapoport, 2004

1.4.1. Sicari

Milattan sonra 6. yüzyılda kurulduğu düşünülen Filistin’in güneyinde yer alan Yahudiye (Judea) bölgesinde kurulan Zealots örgütünün, tarihin bilinen ilk organize terör örgütü olduğu genel kabul görmektedir. Örgütün ortaya çıkışındaki ana motivasyonun Romalı liderle iyi ilişkiler kuran Yahudi aristokratlara ve bilhassa din adamlarına karşı duyduğu öfke olmuştur. Bu bağlamda örgüt “yoksul halk” tabakasında oluşmaktadır ve aynı zamanda da dini bir terör örgütüdür (Taylor ve Gautron, 2015: 28-29; Çakmak, 2008: 17). Brighton’un dönemin tanıklarından olan tarihçi Flavius Josephus’dan aktardığı Zealots üyelerinin kullandığı *No lord but God* sloganı da Zealots’un dini bir terör organizasyonu olduğunu kanıtlar niteliktedir (Brighton, 2009: 148-9). Sicariler ise Zealots grubunun şiddet ve suikastları uygulayan fanatik kolu olarak tanımlanmaktadır. Flavius’un aktardığına göre Sicari ismi, saldırılarında *sicae* anlamına gelen “sivri uçlu bıçak, küçük kılıç” kullandıkları için buradan hareketle *sicarius* yani hançerli adam anlamına gelen ismi almışlardır (Josephus; Giffin, 2015: 370).

Flavius’un aktardıklarından öğrenildiğine göre Sicarilerin eylem tarzları özellikle dini günler, kutlamalar ve kalabalık alanlarda eylemlerini gerçekleştirdikleri şeklindedir. Böylelikle hem taşıdıkları küçük hançerleri kolayca gizleyebiliyor hem kalabalığa karışacak izlerini kaybettirebiliyor hem de insanlara korku salabiliyorlardı. Sicarilerin bilinen ilk eylemi ise başrahip Jonathan’ı öldürerek topluma korku ve panik havasını yaymak olmuştur (Josephus; D’Alessio ve

Stolzenberg, 1990; 332). Suikastların yanı sıra bazı kazançlar sağlamak amacıyla zaman zaman da adam kaçırmaya eyleminde bulunan Sicarilerin ilk kaçırdıkları isim de rahip Ananias olmuştur (Taylor ve Gautron, 2015: 30; Brighton, 2009: 57-58; D'Alessio ve Stolzenberg, 1990: 333). M.S. 74 yılında ise Sicarilerin üs olarak kullandıkları Masada Kalesi'nin Roma Ordusu tarafından imha edilmesiyle beraber bilinen tarihin ilk terör örgütü tarihe karışmıştır (Laquer, 1999: 11).

1.4.2. Haşhaşiler

Bir başka erken dönem terör örgütü ise 11 ve 12. yüzyıllarda varlığını sürdüren Haşhaşilerdir. Örgütün kurucu olan Hasan Sabbah'ın İran'ın kuzeyinde yer alan Kum şehrinde doğduğu tahmin edilmektedir (Lockhart, 2006). 1090 yılında stratejik olarak önemli bir mevkiye bulunan ve zapt edilmesi zor bir kale olan Alamut Kalesini Hasan Sabbah'ın ele geçirmesi, Haşhaşilerin kuruluş tarihi olarak kabul edilir (Chaliand ve Blin, 2016: 64). Oldukça iyi bir şekilde eğitilmiş, istihbaratı iyi kullanmış ve gizlice hareket edebilmiş olan Haşhaşilerin fedai olarak adlandırdıkları mensuplarını uyuşturucu kullanarak eğitmişlerdir. Haşhaşiler, eylemlerini yüksek makamlarda bulunan devlet adamlarına karşı “hançer” kullanarak düzenledikleri saldırılarla gerçekleştirmişlerdir (Altay vd. 2013: 268). Örgütün ilk sansasyonel eylemi ise 1092 yılında Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün bir Haşhaşi fedaisi tarafından düzenlenen suikastla hançerle öldürülmesi olmuştur (Laquer, 1999: 11). Örgütün güçlenme sürecinde ise iki önemli gelişme büyük rol oynamıştır. Bunlardan ilki, Selçuklu hükümdarı Sultan Melikşah'ın ölümü sonrası oluşan siyasal boşluk ve melikler arasında ortaya çıkan taht kavgası, Sabbah ve örgütü için önemli bir hareket alanı oluşturmuştur (Ocak, 2004: 169). İkinci önemli gelişme ise Haçlı Seferlerinin yine bu dönem de başlamış olmasıdır. Haçlı Seferlerini fırsat bilen Sabbah, Suriye’de de bazı kaleleri işgal ederek mezhebini Suriye’de yayma fırsatı bulmuştur (Lockhart, 2006: 226).

Hasan Sabbah'ın 1124 yılında ölümünden sonra çöküş dönemi başlayan Haşhaşilerin belki de en büyük eylemi Kudüs'ün Haçlı Kralı Conrad of Montferrat'ı 1192’de bir suikast sonucu öldürmeleri olmuştur (Laquer, 1999: 11). Örgüt, 1256 yılına kadar varlığını sürdürmüş nitekim 1256 yılında Moğol İmparatoru Hülagu Han'ın Haşhaşilerin merkezi olan Alamut Kalesini ele geçirmesiyle örgütün varlığı son bulmuştur (Chaliand ve Blin, 2016: 74).

1.4.3. Modern Terörizmin Ortaya Çıkışı: Fransız İhtilali

Modern anlamda terörizm kelimesi ilk Fransız İhtilali sırasında İngiliz politikacı Edmund Burke tarafından kullanılmıştır. Burke, bu kelimeyi Eylül 1793-Temmuz 1794 Maximilien de Robespierre yönetimindeki literatürde ‘Terör Rejimi/Yönetimi’ olarak yer alan “*regime de la terreur*” Fransa’sı için kullanmıştır (Martin, 2017: 51).

Jakoben lider Maximilien de Robespierre (Speech to the National Convention) 5 Şubat 1794'te İhtilal Meclisinde yaptığı meşhur konuşmasında, terörü bir erdem olarak gördüğünü şu şekilde açıklamıştır:

Terörsüz erdemin kötü ve yararsız bir erdendir, erdem olmaksızın var olan bir terör ise faydasızdır... Mevcut koşullar altında, Fransa Cumhuriyeti'nin iç ve dış düşmanları yok etmeli ya da onlarla yok olmalıyız. Şu an ki politikamızın ilk unsuru ise halkımızı akılla, halkımızın düşmanlarını ise terörle yönetmek olacaktır.

İktidarı döneminde takriben 40.000 kişinin giyotinle idamına hükmeden Robespierre ve yönetim erki de bu terörden kaçamamış ve yönetimin iktidarı kötü ve kendi çıkarları amacıyla kullandığı gerekçesiyle Robespierre'in kullandığı yukarıdan aşağıya terörü halk tersi yönde kullanmıştır. Bunun sonucunda da Maximilien de Robespierre ve arkadaşları giyotinle idamlarına hükmettikleri halk ile ironik bir biçimde aynı kaderi paylaşmışlardır (Hoffman, 2006: 4).

1.4.4. On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Terörizm

On dokuzuncu yüzyılda Fransız İhtilalinden etkilenen bazı radikal, anarşist ve komünist hareketler terörizmi benimsemişlerdir. Yine bu dönemde Fransız İhtilali'nin bir sonucu olarak iktidarın ilahi bir güçten geldiği fikri sorgulanmaya başlanmış ve bu durum gerek monarşik yapılara gerekse çok uluslu yapılara sahip imparatorluklarda milliyetçi terörün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle beraber toplumsal yapıda yaşanan sosyo-ekonomik değişmelerin bir sonucu olarak evrensel ideolojiler haline gelen Marksizm ve komünizm düşünceleri, kapitalist düşünce ve yapıya karşı ortaya çıkmışlardır. Ortaya çıkan bu ideolojiler de zamanla birtakım terör örgütlerinin ideolojik altyapısı ve insanları ortak bir ülkü etrafında toplayan bir fikir düşünce haline gelmiştir (Hoffman, 2006: 26-27).

19. yüzyılla beraber milliyetçi akımların da etkisiyle bu dönemde milli (ulus) devlet amacıyla ayrılıkçı terör örgütleri ve hareketleri döneme hâkim olmuştur. Yönetim şekli olarak imparatorluk yapısına sahip devletler ayrılıkçı terör örgütlerinden fazlaca zarar görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu da bu dönemde Balkanlarda ayrılıkçı milletlerle ve Doğu Anadolu'da Ermeni örgüt terör örgütleriyle mücadele etmiştir (Çakmak, 2008: 20).

Randall'a göre, 40 yıl boyunca sürececek olan (1880- 1920) anarşist dalganın en önemli örgütü Rusya'da Çarlık Rejimine karşı ortaya çıkan ve "Halkın İradesi" anlamına gelen (Noradnaya Volya) örgütüdür. Örgütün temel stratejisi ise bir halk devriminden ziyade devletin yönetimindeki isimlere karşı şiddet eylemleri gerçekleştirmek üzere olmuştur. Örgütün en büyük eylemi ise 1881 yılında Çar II. Alexander ve ailesinin öldürülmesi olmuştur (Law, 2015: 59; Rapoport, The Four Waves of Rebel Terror and September 11, 2002: 2).

28 Haziran 1914'te Sırp bir milliyetçi tarafından, Avusturya Macaristan İmparatorluğu Prensi Franz Ferdinand'a düzenlenen suikast sonucu ölmesi bugün bile terörizm tarihinin doğurduğu sonuç bakımından en önemli olayı olarak güncelliğini korumaktadır (Graaf, 2015: 416; Jensen, 2015: 122).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise gerek Avrupa'da Benito Mussolini yönetimindeki Faşist İtalya'da ve Adolf Hitler yönetimindeki Nazi Almanyası'da ve Stalin yönetimi altındaki Sovyetler Birliği'nde baskıcı bir yönetim aracı olarak 1793 Fransa'sında olduğu gibi “devlet terörizmi” görülmüş ve bu ülkeler terörizmi iktidarlarını sürdürmek için kullanmışlardır (Hoffman, 2006: 14; Kongar, 2016: 77).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise terörün yönü Asya ve Orta Asya'ya kaymıştır. Yine bu dönemde Soğuk Savaşı'nda etkisiyle beraber her iki kutupta kendi ideolojilerini yaymak ve karşı kutupta istikrarsızlık yaratmak amacıyla rakip kutuplardaki terör örgütlerini desteklemiş ve bu örgütlere kendi ideolojik argümanlarını sunmuşlardır (Laquer, 1999: 31-33) Hoffman (2006: 21)'a göre, yine bu dönemde terör örgütleri kendilerine terörist kelimesi yerine daha ulvi bir anlam taşıdığına inandıkları “özgürlük savaşçısı” ya da “gerilla” tabirini kullanmaya başlamışlardır.

Modern terörizmin başlangıç yılları olarak 1960'lı yıllar gösterilmektedir. Bu dönemde, özellikle Filistinli terör örgütlerinin İsrail'e ve İsrailli vatandaşlara karşı eylemleri damga vurmuştur. 1960-1980 yıllar arasında birçok defa uçak kaçırma eylemlerinin gerçekleştirilmesinin yanı sıra 5 Eylül 1972'de Münih Olimpiyatlarına katılan İsrailli sporcuların Filistinli bir terör örgütü tarafından kaçırlıp öldürülmesi bu döneme damgasını vurmuştur. Bu dönemde yaşanan önemli olaylarından diğerleri ise İtalyan Başbakanı Aldo Moro'nun Kızıl Tugaylar tarafından öldürülmesi ve Tahran'da yer alan ABD'nin büyükelçiliğinin basılması sonucu 444 gün süren rehine krizidir (Balz, 2015: 303-308; Saunder, 2015: 432; L. Nacos ve Barut, 2021: 536).

1980'li yıllardan itibaren ise Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaliyle, dini motivasyonlarla dayanan terör örgütlerinin sayısında, eylemlerinde ve etkinliklerinde artışlar yaşanmıştır. Rapoport'un tablosuna göre dördüncü dalganın içerisinde yer alan bu dönemin oluşmasını ve teröre sebep olan üç ana etken vardır. Bu etkenler; globalleşme, dini ideolojiler, şiddet ve silahlarının kolay ulaşılabilir bir hale gelmesidir (Rapoport, 2013: 295-296).

Terörün dünya gündeminde ve uluslararası ilişkilerde önemli bir gündem oluşturması ve diğer aktörler tarafından kullanılan bir araç haline gelmesi 11 Eylül 2001'de El-Kaide terör örgütünün ABD'de uçakları bir silah olarak kullanarak New York'ta Dünya Ticaret Merkezine ve Pentagon'a yönelik yaptığı terör eylemleri ile yaşanmıştır. Bu saldırılarda ilgili yerlerin seçilmesi bir anlamda da sembolik anlamlar taşımaktadır. El Kaide bu saldırıyla beraber kapitalizmi ve

ABD'nin en güvenli ve güçlü kurumu olan "Pentagonu" vurarak terör her yerde ve hatta "anavatanınızda en güvenli yerinizde" minvalinde bir mesaj vermiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra, başta ABD olmak üzere batı küresel terörle tanışmıştır. Yine bu dönemden sonra ABD'nin çıkarmış olduğu Patriot Yasası (Amerika Birleşik Devletleri Vatandaşlık Yasası) ile Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi de çökmüştür. Samuel Huntington'ın öngörüsü olan "Medeniyetler Çatışması" tezi güçlenmiştir ve bunun bir sonucu olarak; özgürlüğün skalası negatif yönde azalırken güvenliğin skalası pozitif yönde artış göstermiştir. Bunların bir sonucu olarak, ABD'nin "terörle global savaş" ve "önleyici müdahale" doktrinlerini ortaya koymuştur ve bu doktrinlere dayanarak Afganistan ve Irak'ı işgal etmiştir.

1.5. Terörizmle Mücadele

Terörizmle mücadelenin tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Fakat buna rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle de 11 Eylül saldırılarından sonra başlatılan terörizmle mücadelelerden elde edilen çıktı; terörle mücadelenin yalnızca askeri güç ve önlemlerle yani sert güce (hard power) dayanan metotlarla başarıya ulaşmayacağı görülmüştür. Bu dönem de görülen bir diğer husus ise her terörizmi aynı sınıflandırmaya tabii tutmanın yanlış olduğudur. Her terörizm hareketi kendini ortaya çıkaran farklı motivasyonlar içermesi sebebiyle her terörizme karşı benzer ve sabit mücadele yöntemi kullanılamaz. Bu yüzden devletler, son dönem de terörle mücadele konusunda askeri personelin yanına sivil uzmanlarını, sivil toplum kuruluşlarını ve toplumun önde gelenlerini de bu mücadelenin bir parçası haline getirerek ortaklaşa ve koordineli bir şekilde terörle mücadele yöntemi uygulamaktadırlar.

Bu bölümde, terörizmle mücadelenin ne olduğu irdelenecek NATO'nun ve İsrail'in terörizmle mücadele yöntemleri ele alınacaktır. Son bölümde Türkiye'nin terörle mücadele yöntemi detaylı olarak ele alınacağı için bu bölümde tekrara düşmemek adına Türkiye'nin terörle mücadele stratejisi incelenmeyecektir.

1.6. Terörizmle Mücadele Kavramı

Öncelikle kavramın farklı akademisyenler tarafından ortaya konulan tanımlamalarına geçmeden önce Erol Başaran Bural'ın çalışmasında ortaya koyduğu kavramın farklı şekillerde ifade edişine yer vermek gerekir. Bural'ın (2021: 35-36) terörizmle mücadele kavramının; terörizmle savaş, terörizmle mücadele, karşı terörizm, anti terörizm, terörizme karşı koyma, terörizme müdahale, terörizme karşı mücadele şeklinde literatürde yer aldığı görülmektedir.

BM'nin terörle mücadele yöntemi ise dört temele dayanmaktadır. Bunlardan ilki, terörizmin yayılmasına sebebiyet veren hususlarla mücadele etmek ve bu koşulları ortadan kaldırmaktır.

İkincisi, terörizmi önlemeye yönelik tedbirler almaktır. Üçüncüsü ise terörü önleme ve terörle mücadele noktasında devletlerin eksik kapasitelerini gidermek adına devletlere etkin destek sağlamak ve sonuncu olarak terörle mücadelenin temeline hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıyı temel güvence olmasını sağlamak/sağlamlaştırmak şeklindedir (UN Global Counter-Terrorism Strategy, 2006).

Terörle mücadelenin genellikle sert yöntemlere dayanan bir politika olduğunu kabul etse de Rineheart (2010: 37-38) terörle mücadelede yumuşak gücünde sert güçle beraber kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Yumuşak gücün terörizmle mücadelede başarısını kanıtlar sağlam deliller bulunmasının sebebini ise yumuşak gücün uzun vadeli bir mücadele yöntemi olması sebebiyle açıklamaktadır. Peter Sederberg (1995)’e göre mücadele iki farklı başlığa ayrılmaktadır: “zorlayıcı” ve “uzlaşmacı”. Kavramlardan da anlaşılacağı üzere devletler, zorlayıcı metodu seçtiğinde sert güç unsurları ve askeri yöntemler etkin olurken uzlaşmacı yöntemi seçildiğinde terör örgütüyle müzakere ile çözüme ulaşmak hedeflenir. Oyewole (2013: 254) ise terörizmle mücadele stratejisini tanımlarken üç ayrıma gider. Bunlar askeri, adalet ve siyasi merkezli stratejilerdir. Oyewole, siyasi stratejiyi de kendi içinde ikiye ayırır ve siyasal stratejinin sert ve yumuşak güç boyutları olduğunu belirtir. Aljunied (2011: 656)’e göre, terörle mücadele yürütülürken yumuşak güç iki kritik hususta öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, terörist ideolojiyi körükleyecek hataların önüne geçilmesi ve yine bu ideolojiyi köreltecek önlemlerin alınmasıdır. İkinci olarak ise çok taraflı diplomasi sağlanarak terörizm mücadele amacıyla devletlerden destek sağlanmasıdır.

Bir diğer terörle mücadele yöntemi de Crelinsten ve Schmid (1992: 311)’in çalışmalarında ortaya koydukları ceza adaleti ve savaş modelidir. Ceza adaleti sisteminde teröristler ve terörizmle mücadele hukuk çerçevesinde yapılırken savaş modelinde bütün sorumluluk ve metodoloji orduya aittir ve savaş kuralları geçerli sayılmaktadır. Crelinsten (2021)’ın ortaya koyduğu bir diğer mücadele yöntemi ise yine iki sınıftan oluşan reaktif ve proaktif mücadele yöntemidir. Reaktif metot olay bazlı olup gerçekleşen olaya verilen tepkiden oluşurken proaktif önlem ise geleceğe yönelik önlemleri içeren uzun vadeli ve reaktife göre daha başarılı bir terörizmle mücadele biçimidir.

Terörle mücadele yöntemleri incelendiğinde görmekteyiz ki devletler genellikle ceza modelini veya savaş modelini kullanmaktadır. Terörle mücadeledeki yöntemlerin seçimi ekseriyetle o dönemki konjonktüre, iktidarda bulunan hükümetin ideolojisine ve terör örgütlerinin eylem biçimlerine göre şekillenmektedir. Terör örgütleri pasifist bir yapıya büründüğünde ve eylem gerçekleştiremedikleri dönemlerde hükümetlerin ceza yöntemi seçerken terör örgütlerinin eylemlerini ve bu eylemlerin şiddetlerini arttırdığı dönemlerde savaş modelini benimsediğini görmekteyiz. Türkiye’nin terörle mücadele yöntemine kısaca değinilecek olunursa 1980 ile 2009 arası dönem için Türkiye’nin savaş metodunu benimsediğini, 2009-2015 yıllarında ise çözüm süreciyle beraber uzlaşmacı bir yönetimle beraber ceza modelinin kullanıldığı görülmektedir. Fakat

2015 yılından çözüm sürecinin sona ermesiyle beraber Türkiye'nin yeniden savaş yöntemini benimsediği gözlemlenmektedir.

Tablo 4: Hodwitz'in Ceza Adaleti ve Savaş Modeli Araştırması Tablosu

Yapılan Araştırma						
Yazar	Ülke	Suç Türü	Suçun Tekrarlanma Oranı (%)	Çalışmanın Yapıldığı Yıllar	Mahkeme Süreçleri ve Sonrası	Model Şekli
Cragin (2017)	Endonezya	Yeniden Katılım	40	1980-1990	----	-----
Cragin (2017)	Cezayir	Yeniden Katılım	90	1980-1990	-----	----
Carmel et al (2020)	İsrail	Yeniden Katılım	6.8- 17.3	2004 -2017	Yargının verdiği mahkûmiyet cezası ve rehabilitasyon programı	Ceza Adaleti Modeli
Van der Heide ve Schuurman (2018)	Hollvea	Tekerrür ve Yeniden Katılım	4.2 (Yeniden Katılım) 5.8 (Tekerrür)	2008-2012	Yargının verdiği mahkûmiyet cezası ve rehabilitasyon programı	Ceza Adaleti Modeli
Ministry of Justice (2020)	İngiltere ve Galler	Yeniden Katılım	3.1	2013-2016	Yargının verdiği mahkûmiyet cezası ve rehabilitasyon programı	Ceza Adaleti Modeli
Renard (2020)	Belçika	Tekerrür ve Yeniden Katılım	2.3 (Yeniden Katılım) 4.8 % (Tekerrür)	1990-2019	Yargının verdiği mahkûmiyet cezası ve rehabilitasyon programı	Ceza Adaleti Modeli
Hecker (2021)	Fransa	Yeniden Katılım	0	2016-2020	Yargının verdiği mahkûmiyet cezası ve rehabilitasyon programı	Ceza Adaleti Modeli
Ismail ve Sim (2016)	Endonezya	Yeniden Katılım	15	2013 Öncesi	Yargının verdiği mahkûmiyet cezası ve rehabilitasyon programı	Ceza Adaleti Modeli
Boucek (2010)	Suudi Arabistan	Yeniden Katılım	1-20	2003-2008	Yargının verdiği mahkûmiyet cezası	Askeri Model
Seifert (2010)	Yemen	Yeniden Katılım	40	2002-2005	Karma mahkemenin verdiği mahkûmiyet cezası ve rehabilitasyon programı	Askeri Model
Azam ve Fatima (2017)	Pakistan	Yeniden Katılım	1	2009- ?	Karma mahkemenin verdiği mahkûmiyet cezası ve rehabilitasyon	Askeri Model

Kaynak: Hodwitz, 2021

1.6.1. NATO ve Terörizmle Mücadele

Kuruluş amacı ve misyonu terörle mücadele olmayan NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar terörizmi bir sorun olarak görmemiş ve terörizmle mücadeleye karşı bir strateji geliştirmemiştir. 11 Eylül 2001 terör saldırılarından ardından NATO terörizmi öncelikli mücadele alanı olarak görmeye başlamıştır. Bu saldırıdan sonra gerçekleştirilen ilk NATO zirvesi olan Prag Zirvesinde, terörle mücadeleye yönelik olarak bir dizi kararlar alınmıştır. Bu kararlardan şüphesiz

ki en mühimleri; Terörizmle Mücadelede Askeri Konseptin belirlenmesi ve NATO Mukabele Gücü'nün oluşturulması kararlarıdır (The Prague Summit, 2003: 72-73).

11 Eylül saldırılarının ardından NATO'nun terörizmle mücadele rolü hakkında iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. ABD'nin savunduğu ilk yaklaşıma göre NATO, terörle mücadele hususunda kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmalı ve üyelerine yönelik tehditleri önleyici tedbirler alarak savuşturmalı olması şeklindeyken Avrupa merkezli yaklaşıma göre, NATO'nun önleyici müdahaleden ziyade savunmaya dayalı yaklaşımlara ehemmiyet vermesi savunulmuştur (Nelson, 2004). NATO üyeleri arasındaki bu görüş farklılığı, ABD Başkanı George Bush'un 26 Eylül 2001 Kongre'de yapmış olduğu konuşmasında; *“ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda teröristlerle”* açıklaması sonrasında NATO üyeleri arasındaki ihtilaf son bulmuştur ve ABD terörizmle mücadelede savunmacı politikaları benimseme taraftarı olan ülkeleri de yanına çekmeyi başarmıştır (Arı, 2004: 495).

11 Eylül saldırıları sonrasında NATO'nun terörizme yönelik ilk operasyonel uygulamasını Operation Eagle Assist harekâtı kapsamında ABD hava sahasında görev yapmak üzere Allied Airborne Early Warning and Control (AWACS) göndermiş ve bu süre zarfında 4300 saate yakın ve 360'ın üzerinde sorti yaparak görevlerini ifa etmişlerdir (Statement by the Secretary General on the conclusion of Operation Eagle Assist). Diğer yandan ABD, üye devletlerden sağladığı desteğin sonucu olarak Afganistan'ı işgale başlamış ve bu işgali 2003 yılında NATO'ya devretmiştir. Böylece, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası değişen misyonunda yeni bir döneme daha girilmiştir.

NATO'nun 2003-2014 yılları arasında Afganistan'da yürüttüğü International Security Assistance Force (ISAF) misyonu altında Taliban ve El-Kaide'ye yönelik olarak birçok operasyon yürütülmüştür. Bu operasyonlardan Operation Medusa, Operation Achilles, Operation Falcon's Summit, Operation Volcano ve Operation Mountain Fury isimleri altında birçok operasyon düzenlemiş ve bu operasyonlar sırasında zorlu Afganistan coğrafyasında sıklıkla İHA ve SİHA'ları kullanarak; istihbarat, keşif, gözlem ve saldırı amaçlı olarak aktif şekilde kullanılarak ISAF güçlerine çarpan etkisinde bir pozitif güç unsuru olmuşlardır. İHA'ları ve SİHA'ların uzun süre havada kalış süreleri, teröristlerin eylem ve hareketlilik azalttığı için teröristleri savunma odaklı bir anlayışa itmek zorunda bırakmıştır (Pierre, 2012: 5; Cyrus ve Sedra, 2013: 44; ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014); Page ve Williams, 2022: 301).

1.6.2. İsrail ve Terörizmle Mücadele

İsrail ihtilafı olduğu Filistin'den kendisine yönelen her türlü eylemi terörizm olarak nitelendirmekte ve Filistin'den gelen saldırılara terörle mücadele kapsamında tepkiler vermektedir. Bu bağlamda İsrail'de devletin en önemli koruma gücü olan İsrail Savunma Kuvvetleri'nin (IDF) misyonuna bakıldığında, “İsrail devletini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak,

‘gündelik yaşamı tehdit edecek her türlü terörist eylemle’ mücadele etmek” şeklinde açıklamaktadır. Gündelik yaşamı tehdit edecek her türlü olgunun terörist eylem olarak nitelendirilmesi kavramı oldukça muğlak ve genişletilebilir hale getirmektedir. Kavramın bu şekilde kullanılması, İsrail ordusuna istedikleri herhangi bir eylemi kolayca güvenlikleştirebilme ve terörist eylem olarak nitelendirebilme gücünü vermektedir (Israel Defence Forces, 2021).

IDF’nin yanı sıra İsrail’in terörizmle mücadele noktasında birçok farklı ve etkin birimi bulunmaktadır. Bunların başında operasyonel faaliyet altında dünyanın en iyi istihbarat örgütlerinden birisi olan Mossad gelmektedir. Diğer önemli teşkilatlar ise Bahad Magav (Sınır Polisi), Yamam (Polis Terörle Mücadele Birimi), İsrail Polis Teşkilatı, Shabak (İsrail Güvenlik Teşkilatı) ve IDF’e bağlı Aman (Askeri İstihbarat) yer almaktadır. İsrail’in ilgili güvenlik teşkilatlarının amaç ve misyonları incelendiğinde hepsinin ortak noktası olarak iki husus karşımıza çıkmaktadır; terörizmle mücadele etmek ve istihbarat toplamaktır. Shabak’ı, diğerlerinden ayıran en dikkat çekici iki unsur ise intihar bombacılarını önleme ve İsrail Hava Kuvvetlerine hava saldırıları öncesinde koordinat bilgisi sağlama misyonudur (Mossad, 2021; Bagad Magav, 2021; Shabak, 2021; Yamam, 2021; Israel Police, 2021).

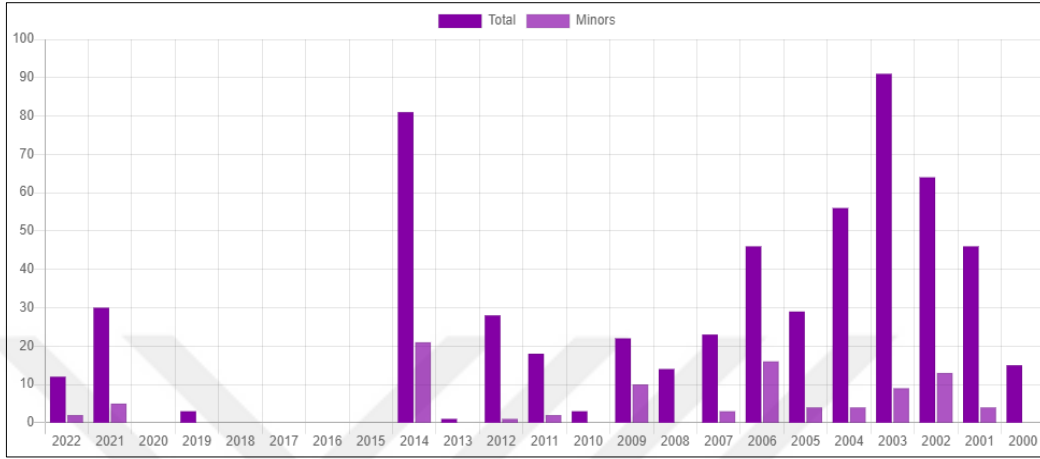
İsrail’in terörle mücadele stratejisinin temelinde cezalandırıcı yöntemlerin yer almasının yanı sıra yasal tedbirler de önemli bir yer tutmaktadır. İstihbarat ise İsrail’de terörle mücadelenin omurgasını oluşturan en önemli unsurdur. Diğer yandan İsrail terörle mücadele sırasında hava, kara ve deniz kuvvetlerini efektif ve müşterek bir şekilde kullanarak terörle mücadelede maksimum faydaya ulaşmayı amaçlamaktadır. Hava operasyonları ile terör örgütlerinin; üslerini, eğitim kamplarını ve mühimmat depoları gibi kritik hedefleri bombalama ve kara harekâtı öncesinde kara birliklerine daha uygun bir zemin hazırlanmasının ardında kara birliklerinin bölgeye intikal ettirilmesi ile nihai sonucu ulaşmayı hedeflemektedir. Deniz kuvvetleri ise tıpkı hava kuvvetlerinin yaptığı gibi denizden bombalayarak ateş desteği sağlamanın yanı sıra denize çıkış noktasında ablukaya alma gibi operasyonlar icra etmektedir (Ganor, The Counter-Terrorism Puzzle, 2017).

Ganor (2015: 3-22)’a göre terörle mücadelenin en önemli safhalarından birisi de psikolojik mücadeledir. İsrail’in terör eylemlerini engelleme ve terörle mücadelenin yanı sıra bir diğer amacı da teröristleri psikolojik olarak çöküntüye uğratarken haklının psikolojisini de yüksek tutmaktır.

İsrail’in terörle mücadelede kullandığı yöntemlerden bir diğeri ise hedefleyerek öldürme metodudur. Hedef olarak öldürmenin uluslararası hukukta henüz bir müşterek bir tanımı bulunmamaktadır. Hedef olarak öldürme yöntemi ile İsrail her ne kadar bu iddiaları kabul etmese de 1990’dan beri terör örgütü liderlerine farklı araçlarla suikast düzenlenerek öldürmektedir. Fakat bu suikastlar sırasında birçok masum insan da zarar görmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ne göre, 2022’de Batı Şeria’da, 5’i kadın 26’sı çocuk olmak üzere en az 118 Filistinli bu şekilde öldürülmüştür (Office of the High Commissioner for Human Rights, 2022).

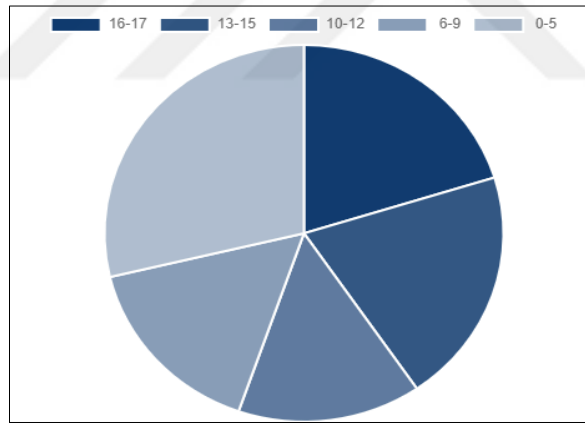
B'Tselem'in (B'Tselem The Israeli Information Center for Human Rights in The Occupied Territories, 2022) araştırmasına göre bugüne kadar 506'sı erkek 76'sı kadın ve 94'ü 0-17 yaş aralığında 94 çocuk olmak üzere 582 Filistinli Batı Şeria'da hedef olarak öldürülmüştür.

Grafik 1: Hedef Alarak Öldürmenin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: B'Tselem, 2022

Grafik 2: 18 Yaşından Küçüklerin Yaşlarının Dağılımı

Kaynak: B'Tselem, 2022

İsrail'in 2008'li yıllardan beri sıklıkla kullandığı hedef olarak öldürme araçlarından birisi de SİHA'lardır. Öldürmeyi kolaylaştıran risk faktörü oldukça düşük bu araçlar teknolojik imkânların gün geçtikçe artmasıyla beraber daha da sıklıkla kullanılır bir hale gelmiştir. 29 Eylül 2022'de The Jerusselam Post ve Al Monitor'un haberlerine göre İsrail Genelkurmay Başkanı General Aviv Kohavi hedef olarak öldürme hususunda SİHA'ların daha da efektif bir şekilde kullanılacağını kabul etmiştir (The Jerusselam Post, 2022; Al Monitor, 2022).

Bu bölümde, ilerleyen bölümlere katkı sunması amacıyla terörizm kavramının ulusal ve uluslararası tanımları, kavramın tarihçesi ve terörizmle mücadele incelenmiştir. Bu incelemeler

neticesinde, terör kavramının uzun bir geçmişi olmasına rağmen kavramı açıklamaya yönelik ortak bir tanımın olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak da devletlerin terörle mücadelede noktasında müşterek hareket etmesinin zorlaştığı ve genellikle terörizmle tek başlarına mücadele ettikleri tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ DÖNÜŞÜMÜ VE TERÖRLE MÜCADELEDE KULLANIMI

“Geleceğin en etkili silahı da aracı da hiç kuşkunuz olmasın tayyaredir. Bir gün insanoğlu tayyaresiz de göklerde yürüyecek, gezegenlere gidecek, hatta aydan bize haber yollayacaktır. Bunun gerçekleşmesi için 2000 yılını beklemeye gerek kalmayacaktır. Gelişen teknoloji şimdiden bunu müjdeliyor. Bize düşen görev ise batıdan bu konuda fazla geri kalmamayı temindir.”
Halaskargazi Mustafa Kemal ATATÜRK

2.1. İnsansız Hava Araçları Tanımları

Ansiklopedik Askeri Terimler Sözlüğüne göre, İHA şeklinde tanımlanmıştır (Sabuncuoğlu, 2018: 683):

Herhangi bir insan operatörü bulunmayan, kalkış gücü olarak aerodinamik unsurları kullanan, kendi kendine uçan yahut uzaktan kumanda ile yönetilebilen, sarf edilebilir ve geri kazanılabilir olup, ölümcül olmayan yükleri taşıyan hava araçlarıdır. Balistik araçlar ve cruise füzeleri insansız hava araçları değildir.

Savunma Sanayi Müsteşarlığının 2012 yılında yayınladığı, Türkiye İnsansız Hava Aracı Sistemleri Yol Haritası (2011-2030) isimli raporunda İHA'ları (2012: 15):

Klasik insanlı hava araçlarının aksine kullanıcı olanı üzerinde taşımayan, yerden havalanmak için aerodinamik fiziğinden yararlanan, genellikle yerden kontrolü sağlanarak uçabilen ama aynı zamanda kendi başına da uçabilen ve öldürücü ya da öldürücü olmayan yararlı yükleri taşıyabilen motora sahip hava aracıdır.

İsrail Sivil Havacılık Müdürlüğü: “İHA'ları radyo frekansları yardımı ile bir yer istasyonu aracılığıyla yönetilen, ağırlıkları ve boyutları sınıflandırıldıkları gruplara göre değişiklik gösteren araçlar” şeklinde tanımlamıştır (Civil Aviation Authority, 2021).

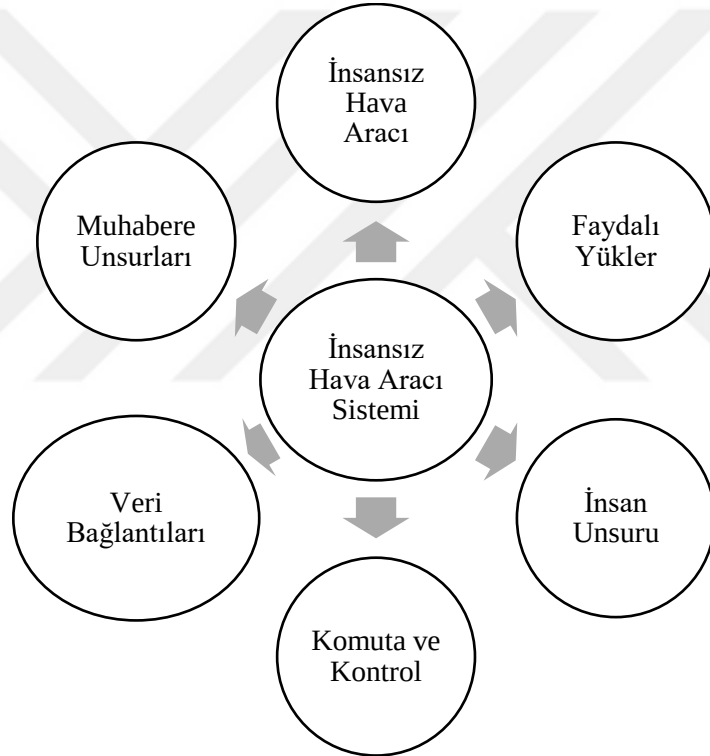
ABD Savunma Bakanlığının hazırlamış olduğu Askeri Terimler Sözlüğünde ise 2009 yılına İHA tanımına doğrudan yer verilmiş ve İHA tanımı şu şekilde yapılmıştır (2009: 577):

Bir insan operatörü taşımayan, havalanırken aerodinamikten yararlanan, bağımsız yahut yerdeki bir istasyon vasıtasıyla kontrol edilebilen, geri döndürülmesi mümkün olan, ölümcül ve ölümcül olmayan yükleri taşıyan motora sahip araçlardır. Lakin, cruise füzeleri, balistik füzeler ve benzeri silahlar İHA olarak tanımlanmaz.

Fakat 2010 yılından sonra, ABD Savunma Bakanlığı yayımlamış olduğu askeri terimler sözlüklerinde ve belgelerinde doğrudan İHA tanımına yer vermemiş ve bu tanım yerine daha kapsayıcı olan İnsansız Hava Aracı Sistemleri (İHAS) tanımını kullanmaya başlamıştır. Bakanlık 2010'dan beri ilgili terimi sözlüklerinde “İHA'ları kontrol eden personeli, ağı ve gerekli ekipmanları içeren sistemin tamamıdır” (DOD, 2020: 266) şeklinde tanımlamıştır.

Dalamagkidis de 2015'te yapmış olduğu çalışmasında bu değişikliği fark etmiş ve bu değişimin altında yatan ana motivasyonu, İHAS tanımının İHA'ya göre daha kapsayıcı bir tanım olduğu şeklinde açıklamıştır. Fakat saha ele alındığında Dalamagkidis'in de belirttiği şekilde her iki tanım da sıklıkla birbiri yerine kullanılmaktadır. (Dalamagkidis, 2015b: 44-45).

Şekil 3: İnsansız Hava Aracı Sistemleri Bileşenleri

Kaynak: NATO, 2010: 3

Tanımdan da anlaşılacağı gibi, İHAS'ler, İHA'lar da dahil olmak üzere benzer sistemle kontrol edilen bütün hava araçlarını kapsayan bir tanımdır. ABD'nin bu tanımlama değişikliğine gitmesindeki en büyük etmen teknolojinin gelişmesiyle birlikte İHA araçlarının çeşitliliğinin artması ve tanımlama zorluklarının önüne geçmek istemesidir.

İngiltere Savunma Bakanlığının 2017 yayınladığı İnsansız Hava Sistemleri Doktrinine göre; İHA ve benzeri sistemleri tanımlamak için: “2011'den itibaren icra edilen görevlerdeki insan unsurunu vurgulamak için uzaktan kumandalı” terimini kullanmaya başlamıştır. İngiltere bu terimi

kullanarak diğer NATO üyesi ülkelerden farklı bir tanım kullandığından İngiltere Savunma Bakanlığı ayrıca kullandıkları bir terminoloji tablosunu da yayınlamıştır (Minister of Defence, 2017: 11).

Tablo 5: İngiltere Mevcut İHA Terminolojisi

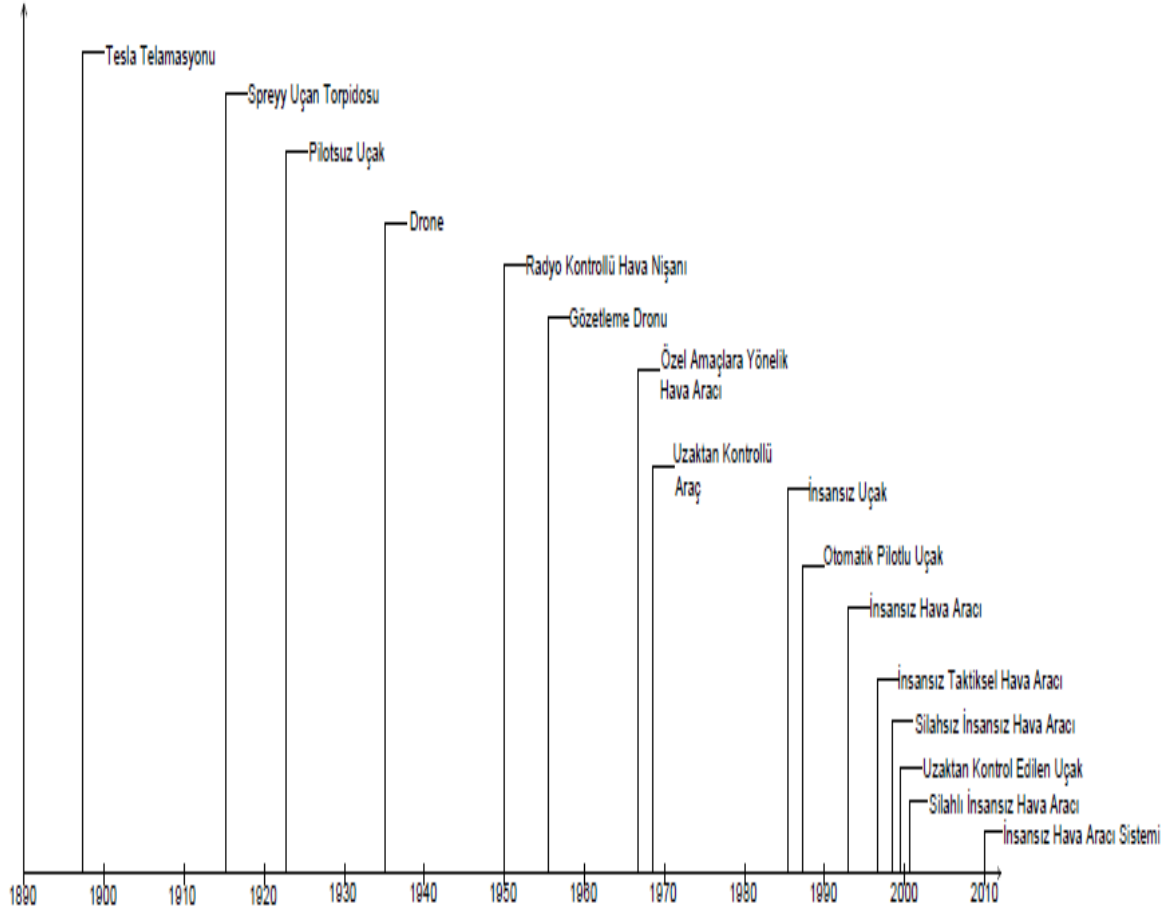
Terim	İngiltere'nin Tanımı
İnsansız Hava Aracı	Üzerinde insan taşımayan, birçok farklı işleve sahip uzaktan kontrol edilen, normal şartlar da tek kullanımlık olmayan, ölümcül yahut ölümsüz olmayan yükler taşıyan araçlardır.
İnsansız Hava Aracı Sistemi	İnsansız hava aracını kontrol etmek için gerekli olan ekipmanları, bağlantı ağını ve personelleri içeren sistemin tamamıdır.
Uzaktan Kumandalı Hava Aracı	Bir insan operatör taşımadığı halde, bir pilot tarafından uzaktan kontrol edilen, ölümcül ya da ölümcül olmayan yükler taşıyan araçlardır.
Uzaktan Kumandalı Hava Sistemi	Kabiliyetlerini yerine getirmek için, pilot, sensör operatörleri, uzaktan kumandalı hava aracı, yer operasyon istasyonu, operasyonun yürütülmesi için gerekli olan insan gücü, uydu ve veri bağlantılarını içeren sistemdir.

Kaynak: Minister of Defence, 2017: 12

NATO'nun kullandığı tanımlara bakıldığında İnsansız Hava Aracı Sistemi, “insansız hava aracının kontrol etmek için destek ağı ve gerekli tüm ekipman ve personeli içeren sistem” olarak tanımlanırken; Uzaktan Kumandalı Hava Aracı ise “insansız hava aracı, tıpkı muharip sınıfı bir hava aracı pilotuyla benzer standartlarda eğitilmiş ve sertifikalandırılmış bir pilot tarafından yer istasyonundan kontrol edilen sistemdir” şeklinde tanımlamıştır (NATO Standardization Office, 2021).

Bununla beraber İHA'ları ve SİHA'ların isimlendirilmeleri, gelişen teknolojik kullanımla ve artan kullanım alanlarıyla birlikte farklılaşmaya başlamıştır. Newcome'ın çalışmasında yer alan “İnsansız Hava Araçlarına Tarih Boyunca Verilen İsimler” tablosunda da görüleceği üzere, bu araçların isimlendirilmeleri genellikle mucitlerinin, kullanım amaçlarının ya da kontrol edilme sistemlerinin ve biçimlerini isimleriyle adlandırılmıştır. Newcome'ın çalışması 2004 tarihinde olduğu için ilgili 2004 sonrası isimlendirmeler ve İHAS adlandırması yer almamaktadır.

Tablo 6: İnsansız Hava Araçlarına Tarih Boyunca Verilen İsimler

Kaynak: Newcome, 2004: 3

2.2. İnsansız Hava Araçlarının Tarihçesi

Günümüzde modern havacılık tarihinin başlangıcı olarak her ne kadar 1800'li yıllara dayanmakta ve o yıllarda savaşlarda üstünlük sağlamak amacıyla kullanılan insanlı uçakların kullanımı görülmektedir. İHA'ların ilk kez savaş ortamında kullanımı 1917 yılında Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu kabul edilmektedir. Fakat buna rağmen insanoğlunun uçan bir şeyler icat etme isteği ve düşüncesi çok daha eskilere dayanmaktadır. Bilimsel bulgular bu istediğin yazılı olarak en eski kayda geçtiği tarih olarak bize milattan önce (M.Ö) 2500 yılını göstermektedir. Antik Yunan ve Antik Çin kaynakların da o dönem bu araçlardan “uçan makineler” olarak bahsedilmiştir (Dalamagkidis, 2015a: 58).

Bilinen ilk ilkel İHA mucidi olarak ise İtalya'da yaşayan Archytas'ın olduğu kabul edilmektedir. M.Ö. 425 yılında yapmış olduğu mekanizma bir güvercini anımsattığı için Archytas bu icadına günümüz Türkçesiyle “Uçan Güvercin” ismini vermiştir. Günümüze ulaşan bilgilere göre, güvercinin ana gövdesi tahta olan ve hareketli kanatlara sahip, buhar gücünden yararlanarak

ve yaklaşık olarak 200 metre uçabilen bilinen ilk insansız hava aracıdır (Dalamagkidis, 2015a: 58; Valavanis, 2007: 16).

1483 yılına gelindiğinde ise Leonardo da Vinci, “*Hava Jiroskobu*” olarak adlandırdığı çalışmasını tasarlamıştır. Vinci tasarlamış olduğu bu icadının yarıçapları yaklaşık olarak 5-6 metreye ulaşan pervaneler sayesinde havalanabileceğini öngörülmüştür. Lakin bu tasarımı Da Vinci hayata geçirememiş ve tasarım olarak kalmıştır. Buna rağmen bugün bu tasarım helikopterlerin atası olarak kabul edilmektedir (Valavanis ve Vachtsevanos, 2015: 12). Jaques de Vaucanson’un, Rönesans’a rastlayan 1700’lü yıllarda tasarladığı ve muhtemelen Archytas’tan esinlendiği “*Vaucanson Ördeği* yahut *Uçan Kuş*” tasarımı da otonom sistemler bağlamında öncü araçlardan birisi olarak günümüze ulaşmıştır (Valavanis, 2007: 16-17). Bu teknolojik gelişmelerin ardından üzerinde bir insan bulunmayan hava araçlarının yapım ve kullanım süreci hızlanmıştır. Bu geliştirme sürecinde hava araçlarının savaşlarda düşmanlara karşı üstünlük sağlayacağı düşüncesi çok daha etkili olmuştur. Bu amaçların sonucu olarak Fransız Montgolfier kardeşler 1783’de “Montgolfier Balonu” olarak da bilinen sıcak hava balonunu tasarlamışlar ve hayata geçirmişlerdir (Rogers ve Hill, 2014: 13).

1860 yılına gelindiğinde ise insansız balonlar savaş alanında üstünlük sağlamak amacıyla ilk defa savaş alanında Avusturya’da kullanılmıştır. Avusturya, sayısı iki yüzü bulan balonlara bombalar yükleyerek düşmanlarının üzerine hesaplanan zamanda düşmesini amaçlamıştır. Lakin bu hesaba rüzgâr faktörü katılmadığı için başarısız bir deneme olmuş; hatta aksine rüzgârın ters yönde esmesi sonucu bu balonlar Avusturya cephesinin zayıf vermesine sebep olmuştur (Rogers ve Hill, 2014). 1898 yılına gelindiğinde ise esas anlamda havacılık alanında olduğu gibi birçok alanda devrim niteliğinde olan buluş Nicolas Tesla tarafından geliştirmiştir. Tesla, 1898 yılında radyo dalgaları ile kontrol edebildiği ve “Telemasyon” ismini verdiği botunu Madison Square Gardens’da test etmiş ve başarılı olmuştur. Böylece Tesla sadece hava araçlarının uzaktan kontrol edilmesini değil birçok kara, deniz ve hava araçlarının uzaktan kontrol edilebileceğini kanıtlamıştır. Tesla’nın bu başarısının bir sonucu olarak bu alandaki çalışmalar öncelikle askeri alanda olmak üzere başlıca çalışma alanı haline gelmeye başlamıştır (Newcome, 2004: 13). Günümüzde gezici mühimmat olarak adlandırılan ve İsrail’in geliştirmiş olduğu Harpy Ng’nin ve benzer şekilde Savunma Teknolojileri Mühendislik (STM)’nin geliştirmiş olduğu Alpago’nun atası olarak nitelendirilebilecek olan Persley Balonu da on dokuzuncu yüzyılın sonlarında geliştirilmiştir. Günümüzdeki SİHA’ların ilk örneklerinden birisi olan Persley Balonu, düşmana doğru gönderildikten bir süre sonra üzerinde bulunan mekanizmanın açılmasıyla düşman üzerine bomba bırakan bir tasarıma sahiptir.

Birinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği yıllarda ise ABD Deniz Kuvvetleri Komutanlığı pilotsuz hedefe yönlendirilebilen ve taşıdığı bombayı hedefe ya da hedefe yakın bir yere bırakabilen bir İHA için çalışma başlatılmıştır. Bu çalışma sonucunda mucit Elmer Sperry ve Peter

Cooper Hewitt geliştirdikleri otonom jiroskobu ABD Donanmasına ait olan Curtiss N-6 isimli eğitim uçağına entegre ederek ve uçağın radyo dalgalarıyla kontrolünü sağlayarak başarıya ulaşmışlardır. Literatüre Hewitt-Sprey Otomatik Uçağı olarak giren bu uçak yaklaşık 135 kilogramlık (300 pound) bir bombayı 80 km uzaktaki hedefe taşımış olsa da üretim sürecindeki zorluklar sebebiyle ve savaşın sona ermek üzere olmasından dolayı seri üretime girmemiştir (Unmanned Aircraft System (UAS) Service Demand 2015-2035: Literature Review and Projections of Future Usage, Version 0.1, 2013: 11).

Bu denemenin akabinde Charles Kettering tarafından tasarlanan mekanik bir bilgisayar yardımı ile kontrol edilebilen “The Ketting Bug”, “Bug”, “Liberty Eagle Aerial Torpedo” olarak adlandırılan İHA’yı geliştirmiştir. Bu sistem çift kanatlı ve dört sinirli bir motora sahip olup 40 mil uçuş mesafesine ve saate 55 mil hıza erişebilmenin yanı sıra 180 pound faydalı yük taşıma kapasitesine sahip olan Bug’dan ABD Donanması yüzlerce sipariş etmesine rağmen savaşın sona ermesi nedeniyle kullanılamamıştır (Fahlstrom ve Gleason, 2012: 5).

Dönemin teknolojik yetersizlikleri, hedef güdümlü silahları geliştirmek ve üretmek için yeterli olmamasının yanı sıra hem Hewitt – Sperry hem de Ketting Bug performans ve kontrollerindeki zorluklardan dolayı seri üretime girmemişlerdir. Bu noktaya kadar belirtilen hava araçlarının geri dönememesi ve yeniden kullanılmaması bu araçların günümüzde kullanılan İHA tanımına tam olarak uygun olmadığını uymadığını göstermektedir. Geriye dönebilme özelliğine sahip ilk İHA’lar, 1930’lu yıllarda üretilmeye başlanmıştır. Birinci Dünya Harbinden sonra, hava gücünün deniz ve kara savaşları üzerindeki çarpan etkisi fark edilmiştir. Bu durumun bir neticesi olarak ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında devletler hava güçlerini geliştirme ve artırma yolunda gitmişlerdir ki İkinci Dünya Savaşı sırasında savaşan devletlerin hava kuvvetleri çok etkin bir rol oynamıştır. Yine benzer şekilde, hava kuvvetlerinin etkinliğinin artmasının bir sonucu olarak onları havada oyalayacak ve mühimmatlarını tüketmelerini sağlayacak sistemlerin üretilmesine ihtiyacı doğurmuştur. İşte bu sebepten ötürü 1930-1945 arası dönemde üzerinde bomba taşıyan SİHA’lar yerine üzerinde herhangi bir faydalı yük taşımayan “yem/sahte hedef” İHA’lar üretilmiştir. Bu İHA’lar sadece düşmanı oyalamak için değil eğitimler için de kullanılmıştır. Geri dönebilme kabiliyetine sahip İHA’ların geliştirilmesi 1933 yılında İngiltere tarafından gerçekleştirilen Queen Bee isimli radyo dalgalarıyla kontrol edilebilen İHA’ya dayanmaktadır. Katapult sistemi ile havalanan bu İHA’dan hem kara hem de deniz versiyonu olarak 400 adet üretilmiştir. (Rogers ve Hill, 2014: 15).

1944 yılına gelindiğinde ise savaşı kaybedeceğini anlayan Nazi yönetimi Müttefik Devletlerin sivil zayıyatını arttırmak ve psikolojik üstünlüğü ele geçirmek için bir “intikam silahı” yapılmasını emretmiştir. Bu emrin bir sonucu olarak ise V-1 ve V-2 olarak bilinen “Fieseler Fi-103”leri üretmiştir. Üzerinde 850 kg kadar bomba taşıyabilen V-1’ler saate 650kph hıza ulaşıp 240 kilometre bir menzile sahiptiler. V-1 ve V-2’lerin saldırılarından ötürü Birleşik Krallıkta yaklaşık

8.000 sivil öldüğü ve 22.000'den fazla sivilin yaralandığı tahmin edilmektedir. V-1'lerin pulse jet motoru kullanmasından ötürü çıkardığı sestten dolayı İngilizler tarafından bu bombalara; vızıltı bombası (buzz bomb) ve vızıltı böceği (doodlebug) isimleri verilmiştir (Boyle, 2020: 28).

Fieseler Fi-103'lerin başarısı karşısında karşı önlem almak amacıyla ABD Hava Kuvvetleri ve ABD Donanması müşterek olarak "Afrodit Operasyonunu" başlatmışlardır. Bu operasyon neticesinde V-1'lerin fırlatma rampalarını ve üretim tesislerini imha etmek için B-17 ve B-24 uçaklarını dönüştürerek 900 kilogram savaş başlığı taşıyabilen 560 km menzile ve saatte 320 km hıza ulaşabilen BQ-7 Aphroditeri üretmiştir (Boyle, 2020, s. 29-30). Böylelikle, ilk defa İHA'lara karşı önlem olarak yine İHA'lar kullanılmıştır.

Jet teknolojisinin geliştiği 1950'li yıllar da ise ABD, Soğuk Savaş'ında getirmiş olduğu rekabet ortamında hasmının faaliyetlerini gözlemlemek amacıyla radara yakalanmayan keşif yapacak ve istihbarat toplayacak İHA geliştirme çabasına girişmiştir. Bu çabaların sonucu olarak ilk jet motorlu İHA olan Q-2C Firebee geliştirilmiş ve Q-2C Firebee'ler çeşitli coğrafyalarda gerek gözlem gerek keşif gerekse propaganda amaçlı olarak 3400 görev ifa etmiştir (Uyar, 2010).

1960 yılında ABD'ye bir U-2 uçağının Sovyetler Birliği hava sahasında keşif faaliyeti yürütürken Sovyet hava savunma sistemi olan S-75 Dvina tarafından düşürülmesi ve uçağın pilotu Francis Gary Powers'ın ele geçirilmesi sonrasında ortaya çıkan U-2 Krizi'nden sonra ABD tam anlamıyla radara yakalanmayan ve yüksek hızda bir İHA geliştirme çalışmalarına başlamıştır. Bu projenin yükleniciliğini Lockheed Martin üstlenmiş ve 1960 yılında yüksek hızda ve yüksek irtifada görev yapabilen uzaktan kumandayla kontrol edilebilen Lockheed D-21B'i geliştirmiştir. D-21'ler, 95.000 feette, saatte 3.000 km hıza ulaşabilen ve 3.000 menzil donanımlarına sahip olarak üretilmişlerdir. D-21'ler Çin üzerinde dört görev icra etmiş fakat bu görevlerin hiçbirinde başarıya ulaşamamışlardır. En son görevinde de kaza kırıma uğrayan D-21'lerin projesi ABD Hava Kuvvetleri tarafından 1971'de sonlandırmıştır (National Museum of The United States Air Force; Ehrhard, 2010). Her ne kadar başarısız olarak gözüksün de D-21B bugünkü anlamda "Yüksek İrtifa Uzun Uçuş Süreli" (HALE) sınıfı sistemlerin altyapısını oluşturmuştur. D-21B teknolojisinin altyapısı sayesinde F-117, B-2 ve HALE sınıfın atası olarak bilinen Ryan AQM-34N oluşturmasında oldukça yararlı olmuştur. Ryan AQM-34N'ın 20'den fazla varyantı olmasına rağmen model 147, 60.000 feetten fotoğraflama yapabilmesinin yanı sıra 8 saatlik kesintisiz uçuş süresi ve %65 oranında başarı oranıyla başarılı bir sistem olmuştur (National Museum of The United States Air Force).

İHA'ların modern anlamda harp sahasında da yaygın olarak askeri amaçlı olarak kullanılması ise Vietnam Savaşı'na rastlamaktadır. ABD bu savaşta yaklaşık olarak 1000'e yakın İHA'yı Kuzey Vietnam'da kullanmıştır (Boyle, 2020: 43-44; Singer, 2009: 366).

1973 yılında, Mısır'ın ve Suriye'nin önderliğinde Yom Kippur Bayramı sırasında İsrail'e karşı başlattıkları ve bu sebepten ötürü Yom Kippur Savaşı olarak bilinen savaşta İsrail, 1970 yılında ABD'den almış olduğu 12 adet Firebee'leri geliştirerek Firebee 1241 modelini oluşturmuş ve bu İHA'ları ustaca kullanarak ilk defa İHA'ların da dahil olduğu bir savaş taktiği geliştirmiştir. İsrail, Firebee 1241'leri yem olarak kullanmış ve böylece Mısır ordusuna ait füze bataryalarının hem yerlerini tespit hem de mühimmatlarını harcamalarını sağlamış akabinde ise muharip savaş uçaklarıyla bu füze bataryalarını imha etmiştir. İsrail'in bu savaşı kazanmasında Firebee 1241'lerin oldukça katkısı olmuştur. Yom Kippur Savaşında bu katkıyı somut bir şekilde gören İsrail ordusu İHA geliştirme projelerine ehemmiyet vermiştir (Gusterson, 2016: 10; Chamayou, 2015: 27-28).

1982 yılında Lübnan'da yaşanan iç savaş sırasında Lübnan'da bulunan Suriye'ye ait üslere karşı düzenlediği operasyonlarda İsrail, 1973 Yom Kippur Savaşı'ndan elde ettiği tecrübelerinin bir yansıması olarak üretmiş olduğu Scout İHA'ları etkin bir şekilde kullanmıştır. Scout İHA'larının sahte radar sinyalleri sebebiyle Suriye'ye ait hava savunma sistemleri aktif olmuş ve böylelikle İsrail, Suriye'ye ait hava savunma bataryalarının yerlerini tespit edebilmiş ve akabinde imha etmiştir. Scoutlar, yine bir ilk olarak anlık görüntü istihbaratı sağlayan İHA'lar olarak İsrail ordusuna çok ciddi istihbarat sağlamıştır. İsrail, bu istihbarat sayesinde Suriye'ye ait 25 hava savunma sistemini ve 86 Suriye savaş uçağını da imha etmiştir (Sanders, 2003; Mahadevan, 2010).

ABD de İsrail'in İHA kazanımlarından ders çıkarmış ve İHA'ları aktif bir şekilde ilk defa Birinci Körfez Harekâtında kullanmıştır. ABD bu savaşta RQ-2A Pioneerleri kullanarak anlık istihbarat elde etmiştir ve bunun sahada karşılığı başarılı bir şekilde almıştır. Birinci Körfez Savaşı sonrasında İHA'ların faydalarını ve yetenekleri somut bir şekilde gören ABD, İHA geliştirmeye yönelik bütçesini arttırmıştır (Dalamagkidis, 2015a: 2284).

1998 yılına ortaya çıkan Kosova Savaşı'nda ise İHA'lar daha önemli bir rol üstlenmiştir. Kosova Savaşı sırasında İHA'lar alçak uçuşlar gerçekleştirerek muharip savaş uçakları için hedeflere yönelik işaretleme görevi üstlenmişlerdir. Kosova Harekâtında, "savaş uçaklarına lazer işaretleme görevini yerine getiren İHA'lara neden silah entegre etmiyoruz?" fikri gündeme gelmiştir. Bu sayede, iki farklı operasyon icra etmek yerine düşmanı tespit ettiğimiz anda düşmanın imhasını da gerçekleştirebiliriz fikrini getirmiştir. Böylece, Kosova Savaşı ile SİHA fikri gündeme gelmiştir (Mahadevan, 2010).

ABD ordusu, gözlem ve keşif amaçlı kullandığı Predator modelini SİHA düşüncesinin tezahürü olarak modifiye etmiş ve MQ-1 Predator'u 14 adet AGM-114 Hellfire füzesi ve çeşitli mühimmatlar taşınır hale getirmiştir. SİHA'ların ilk saldırısı ise 11 Eylül Saldırıları sonrasında Afganistan'da Taliban'a karşı gerçekleştirilen operasyonla olmuştur (Nolin, 2011: 12).

SİHA'ların terörizmle mücadelede kullanılması ise ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgal etme süreçlerine rastlamaktadır. Özellikle, Irak'ı işgali öncesinde Predator'lar hem keşif yapmış hem de 1973 Yom Kippur Savaşı'nda ve 1982 Lübnan İç Savaşı'nda İsrail'in kullanmış olduğu taktiksel amaçla kullanılarak Irak'a ait radarları imha etmenin yanı sıra Irak'a ait hava savunma sistemlerinin konumlarının da belirlenmesini sağlamışlardır (Gertler, 2012: 3-8). Predator'un terörle mücadelede aktif bir şekilde kullanılması terörle mücadele noktasında yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu tarihten sonra SİHA'ya sahip olan her devlet bu araçları terörle mücadele noktasında aktif bir şekilde kullanmaya ve fayda sağlamaya başlamıştır.

2.3. Yerli İHA Gelişmeleri

Türkiye, 20 Temmuz 1974 yılında gerçekleştirmiş olduğu Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında ve harekât sonrasında yaşanan silah, yedek parça ve mühimmat ambargolarının bir sonucu olarak Cumhuriyetin yerli savunma sanayii oluşturma fikrini yeniden benimsemiş hatta bunun bir zaruriyet olduğunun farkına varmıştır. Öyle ki, bugün Türkiye'de savunma sanayinin belkemiğini oluşturan Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (TUSAŞ), Askerî Elektronik Sanayii (ASELSAN), Hava Elektronik Sanayii (HAVELSAN), Roket Sanayii ve Ticaret (ROKETSAN) kurumları bu dönemde kurulmuş, yerli silahların araştırmasında ve geliştirilmesinde öncü olmuşlardır.

Yukarıda bahsedildiği üzere, İHA'ların harp sahasında (warfare) göstermiş oldukları başarı üzerine 1980'den itibaren İHA geliştirme projelerine başlamıştır. Bu bağlamda, TSK envanterine ilk giren İHA olan Banshee, havadan havaya ve karadan havaya atılan füzelerin testlerinde kullanılmıştır. (Savunma Sanayi Müsteşarlığı, 2012: 18). 1990 yılına gelindiğinde ise TUSAŞ'ın geliştirmiş olduğu İHA-X1 Şahin Projesi Türkiye'nin ilk yerli İHA'sı olarak kayda geçmiştir (Karaağaç, Geleceğin Harekât Ortamında İnsansız Hava Aracı Sistemleri: Askeri Uygulamalar ve Teknoloji Gelişmeleri, 2014: 3).

İHA geliştirme çalışmalarına devam eden Türkiye 2000'li yıllara kadar İHA ihtiyacını dış kaynaktan temin etme yoluna gitmiş fakat bu yurt dışından temin edilen sistemlerde de istenen sonuçların elde edilememesinin yanı sıra bu araçların ithal olması bakım, onarım ve parça temini açısından yine yurtdışına bağımlılık sorununu doğurmuştur.

1993'te yapılan inceleme testlerinden başarıyla geçen General Atomics'e ait olan GNAT 750 İHA sisteminin temini konusunda ABD'li şirket ile yapılan antlaşma sonrasında GNAT 750 İHA'lar 1994'te TSK envanterine girmiştir. Böylelikle, NATO üyesi olup ABD'nden sonra MALE kategorisinde İHA'ları kullanıma alan ikinci ordu TSK olmuştur. Fakat, bu dönemde Hava Kuvvetleri Komutanlığının İHA'lara mesafeli oluşu, yeni taktiksel yaklaşımın benimsenmemiş oluşunun yanı sıra Kara Havacılık Komutanlığının da bu araçları hava aracı olarak kullanmak

yerine topçu keşif olarak kullanmıştır. İHA'ların işlevlerine uygun olarak kullanılması süreci de böylelikle 1998 yılına kadar ötelenmiştir. 1998 yılında ABD ile yapılan antlaşma ile iki adet I-GNAT ile alınan yer kontrol istasyonu on yıl boyunca operasyonel faaliyetlerde kullanılmış ve on yılın sonunda yaşanan kaza kırımlar sebebiyle envanterden çıkarılmıştır (Sünnetçi, 2020).

1998 yılında Savunma Sanayii Başkanlığı 28'i MALE sınıfı ve 12'si stratejik İHA'nın ortak üretimle teminine yönelik bir ihale açmıştır. Açılan ihale de İHA'ların 16'sının Kara Kuvvetlerine, 12 tanesinin Hava Kuvvetlerine ve geriye kalan 12 İHA'nın da Deniz Kuvvetlerinin envanterine girmesi planlanmıştır. Fakat, her ne kadar yeterli sayıda firmadan teklif alınmış olsa da terörle mücadele alınan başarılar sonuçlar akabinde terörün bitme noktasına geldiği düşüncesinden dolayı bu sistemlerin projelerine yönelik yeterli ödenek ayrılmamıştır ve proje hayata geçirilememiştir. 2004 yılına kadar İHA geliştirmeye yönelik ihalelere çıkmıştır fakat bu projeler de gerçekleştirilememiştir. Bu süreçte, Balkanlarda ve İkinci Körfez Savaşında İHA'lar bir kez daha rüşünü ispat etmiş ve büyük başarılarla imza atmıştır (Akyürek vd., 2012: 13). Bu başarıları gören Savunma Sanayii Başkanlığı yeniden İHA projelerine önem vermiştir ve 2004 de yeniden İHA projeleri başlamıştır. TUSAŞ'ın MALE sınıfı ve bugün başarılı bir ihracat kalemi olan ANKA projesi de bu dönemde başlamıştır.

1995-2008 yılları arasında birtakım farklı firmaların hedef, mini ve mikro İHA'ları TSK envanterine girmiş ve operasyonel ve eğitimsel faaliyetlerde görev almışlardır. Bunlar, TUSAŞ'ın üretimi olan hedef uçak; Turna ve Keklik ve Turna/G, mini İHA; Baykuş, Pelikan ve Martı olmuştur. Envantere diğer giren İHA'lar ise Vestel Savunmanın mini İHA sınıfına ait; Arı ve Efe olmuştur. Kalekalıp/Bakıyar Makinaya ait mini İHA Bayraktar ve Baykar Makine'ya ait Malazgirt bu dönem envantere giren yerli İHA'lar olmuştur (Savunma Sanayi Müsteşarlığı, 2012: 18).

2004 yılında acil MALE sınıfı İHA ihtiyacını karşılamak için ihaleye çıkan Türkiye, General Atomics'e ait Predator ve İsrail IAI'i üretimi olan Heron'ları öncelikli olarak değerlendirmiştir. Bu ihale sürecinin sonucunda İsrail ile yapılan antlaşma neticesinde 10 adet Heron'un alınmasına karar verilmiştir. Antlaşmada bu araçların bazı alt sistemlerinin Türkiye tarafından üretilecek olması da Heron'ların tercih edilmesinde etkili olmuştur. Antlaşma gereğince, ASELSAN tarafından ASEFLIR 300T kamerası, SAVRONİK tarafından Uydu Yer Terminali, MİLSOFT tarafından ise Uzak Görüntü Terminali ile Taşınabilir Görüntü Kıymetlendirme Sistemi geliştirilmiştir. Fakat, 2005'te imzalanan antlaşmada ilk etap Heronların 24 ay içinde ikinci etapların ise 30 ay içinde teslimi öngörülmüş olsa da bu araçların temini ve envantere girmesi 2010 yılını bulmuştur (Karaağaç, 2016: 33). Ancak, Heronlar gerek alınma süreçleri gerekse envantere girmelerinden sonraki süreçte göstermiş oldukları başarısız performanslar sonrasında sıkça gündem de kalmıştır ve bu durum yerli İHA/SİHA çalışmalarının hızlanmasına yol açmıştır (İsrail'den alınan Heronlar çürük çıktı, 2011).

Tablo 7: Türkiye’de Kullanılan ve Geliştirilen İHA Sistemleri

Yılı	Proje Adı	Sistem Adı	Üretici Firma	Kullanım Durumu
1989	-	Banshee	Meggitt	Envanterde
1990	UAV-X1	UAV-X1	TUSAŞ	ARGE Projesi Ürünü
1994	1. Paket Tedarik	GNAT-750	General Atomics	Envanter dışı
1994	-	CL-89	Canadair	Envanter dışı
1995	Hedef Uçak	Keklik	TUSAŞ	Envanterde
1995	Hedef Uçak	Turna	TUSAŞ	ARGE Projesi Ürünü
1998	1. Paket Tedarik	I-GNAT	General Atomics	Envanter dışı
2002	-	Harpy-1	IAI	Envanterde
2003	Teknoloji ve Ürün Geliştirme	Baykuş	TUSAŞ	ARGE Projesi Ürünü
2003	Teknoloji ve Ürün Geliştirme	Pelikan	TUSAŞ	ARGE Projesi Ürünü
2004	Sayısal Görüntüleme	Martı	TUSAŞ	ARGE Projesi Ürünü
2004	DPT	Güventürk	ODTÜ	Prototip Üretimi
2004	Hedef Uçak	Turna/G	TUSAŞ	Envanterde
2004	TİHA Geliştirme	ANKA	TUSAŞ	Geliştirme Aşaması
2005	Mikro İHA	Arı	Vestel	Prototip Üretimi
2005	Mini İHA	Efe	Vestel	Prototip Üretimi
2005	MALE Alım	Heron	IUP	Envanterde
2006	Mini İHA	Mini İHA Bayraktar	Kalekalıp/Baykar Makine	Envanterde
2006	-	Öncü	TUSAŞ	TİHA Geliştirme Platformu
2007	DPT	RİHA-1	İTÜ	Geliştirme Aşaması
2007	Kısa Menzil Taktik İHA	Taktik İHA Gözcü	TUSAŞ	ARGE Projesi Ürünü
2008	Taktik İHA Tedarik	Aerostar	Aeronautics	Envanterde
2008	Mini Helikopter Geliştirme	Malazgirt	Baykar Makine	Envanterde
2008	Taktik İHA	Taktik İHA	ODTÜ	Geliştirme Aşaması
2009	DPT	RİHA-2	İTÜ	Geliştirme Aşaması
2010	Taktik İHA	Karayel	Vestel	Geliştirme Aşaması
2012	Taktik İHA	Çaldıran	Kalekalıp/Baykar Makine	Geliştirme Aşaması
2012	TİHA Seri Üretim	ANKA (Blok A)	TUSAŞ	Sözleşme Aşaması
2014	MALE (1. Paket Tedarik)	TB-2	Baykar	Envanterde
2015	MALE (2. Paket Tedarik)	TB-2	Baykar	Envanterde
2016	MALE	ANKA – S	TUSAŞ	Envanterde
2018	Mikro	Black Hornet	FLIR	Envanterde
2018	Mini İHA	Serçe -1	ASELSAN	Envanterde
2018	Mini Kamikaze İHA	Kargu- 1	STM	Envanterde
2019	Mini Kamikaze İHA	Songar	Asisguard	Envanterde
2019	Mini Kamikaze İHA	Kargu- 2	STM	Envanterde
2021	MALE	Akıncı TİHA	Baykar	Envanterde
2021	MALE	Aksungur	TUSAŞ	Envanterde
2022	Mini İHA	Togan	STM	Envanterde
2022	Mini İHA	Boyga	STM	Envanterde

Kaynak: Savunma Sanayi Müsteşarlığı, 2012: 19; Gettinger, 2020: 201

2010 yılına gelindiğinde ise 2004'te projesine başlanan Anka-A hangardan çıkmış ve Aralık 2010 tarihinde ilk uçuşunu başarıyla gerçekleştirmiştir. Bu uçuş ile Türkiye, MALE sınıfı bir İHA üretici ülkeler arasına girmiştir. 2013 yılına gelindiğinde ise TUSAŞ ile Savunma Sanayii Müsteşarlığı arasında seri üretim antlaşması imzalanmıştır ve bu antlaşmada teslim alınacak model Anka-S olarak belirtilmiştir. 30 saatten fazla havada kalış süresi ve 350 kilogramda fazla faydalı yük taşıyabilme kabiliyetinde olan Anka-S'lerin 2018'den itibaren teslimatlarına başlanmış ve Anka-S'ler, 2018 de icra edilen Zeytin Dalı Harekâtında büyük bir başarı göstererek birçok düşman unsurunu başarıyla yok etmişlerdir. Bu durum terörle mücadelenin yanı sıra ihracat başarısı olarak da olumlu bir geri dönüş sağlamıştır (Türk Havacılık ve Uzay Sanayii, t.y.).

Anka ile eş zamanlı olarak gelişen bir diğer insansız hava aracı ise Bayraktar'dır. 2010 yılında Savunma Sanayi İcra Komitesiyle başlayan görüşmeler sonucunda Baykar ile 2011 yılında on iki adet taktik İHA sınıfından olan Bayraktar TB-1'lerin 2014 yılında teslimatına başlanmıştır fakat bu süre zarfında TB-1'in geliştirmiş modeli olan Bayraktar TB-2 teslim edilmiştir. Bayraktar TB-1'ler taktik sınıfına aitken Bayraktar TB-2'ler, 27 saat havada kalış süresi ve 150 kilogram faydalı yük taşıyabilme kapasitesiyle MALE sınıfı SİHA'lar olarak envantere girmiştir. 2014'ten bugüne kadar 500.000 saatten fazladır görevlerini başarıyla ifa etmektedirler (Baykar, t.y.).

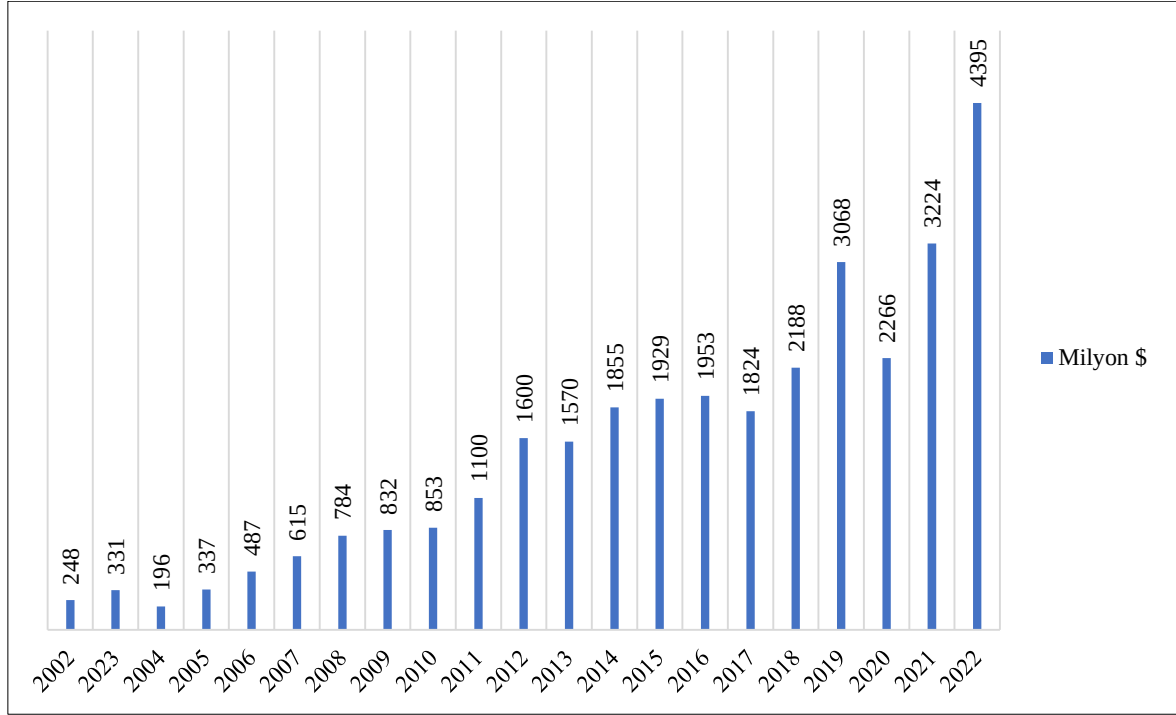
Bu tarihten itibaren hem TUSAŞ hem de Bayraktar Türkiye'nin SİHA sistemlerinin öncü firmaları olmaları olmuş ve birçok farklı modeli de geliştirerek TSK, Jandarma, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve İçişleri Bakanlığı gibi güvenlik kuruluşlarının envanterine kazandırmaktadır. TUSAŞ'ın geliştirmiş olduğu 50 saat havada kalış süresi ve 750 kilogram faydalı yük taşıma kapasitesine sahip deniz karakol görevi yürüten Aksungur'da envantere dahil olmuştur. Bayraktar Akıncı Taarruzi İnsansız Hava Aracı (TİHA) da 2021 yılında envantere dahil olmuştur. Bayraktar Akıncı, 24 saat havada kalış ve 1500 kilogram faydalı yük taşıyabilme kapasitesine sahiptir (Baykar t.y.; Türk Havacılık ve Uzay Sanayii, t.y.).

2021 yılında ise Baykar, henüz yeni hizmete giren TCG Anadolu Amfibi Hücüm Gemisine (LHD) iniş ve kalkış yapabilecek Bayraktar TB-3 SİHA'ların 2023'te TCG Anadolu LHD'de konuşlanacağını duyurdu. Böylelikle, uçak gemisi olmayan Türkiye bu eksikliği Bayraktar TB-3'lerle dolduracak ve Mavi Vatan'da da SİHA'ları etkin bir şekilde kullanabilecektir. Bayraktar'ın duyurmuş olduğu ve Aralık 2022 itibarıyla ilk uçuşunu da gerçekleştiren bir diğer projesi ise Muharip İnsansız Uçak Sistemi (MİUS) olan Kızılelma'dır (Baykar, t.y.).

İHA'ları ve SİHA'ların sınıflandırmasına geçmeden önce savunma sanayinin gelişmesinin bir diğer pozitif çıktısı olan savunma sanayii 2022 yılı ihracat rakamlarına da bakmakta fayda vardır. Zira, terörle mücadelenin ekonomik bir boyutu olduğu da düşünüldüğünde yerli savunma sanayisi sayesinde hem terörle başarılı bir mücadele sergilenmiş oluyor hem de maddi ithal silahlara

yönelerek maddi bir kayıp yaşamamanın önüne geçmenin ötesinde başarılarını test eden bu silahların ihracatı sağlanarak da gelecek projelere ciddi bir kaynakta sağlamaktadır. 2002 yılında, 248 milyon \$ olan savunma ve havacılık ihracatı, 2022 de 4,395 milyar \$’a ulaşarak 19 yılda takriben 17 kat büyüyerek büyük bir başarı sağlamıştır (Türk Savunma Sanayiinin 2022 Yılı Performansı, 2022).

Tablo 8: 2022 Yılı Savunma Sanayii İhracat Rakamları

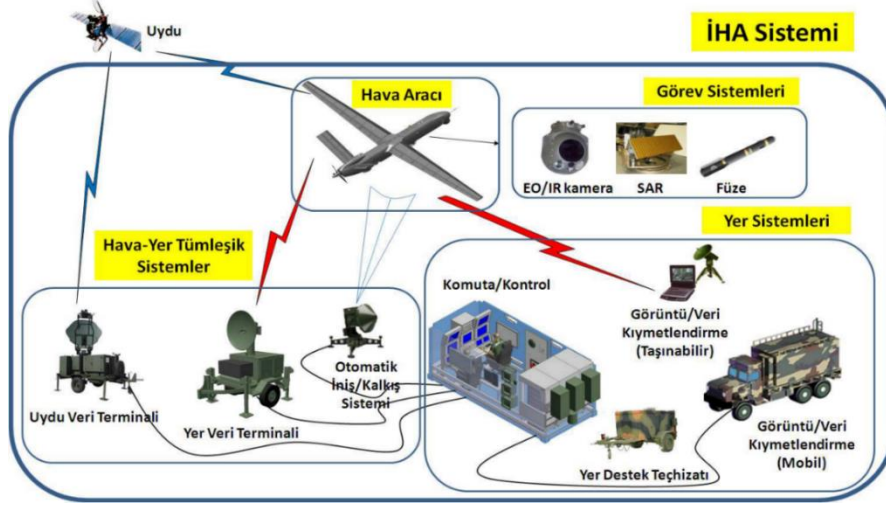

Kaynak: Türk Savunma Sanayiinin 2022 Yılı Performansı, 2022

2.4.İnsansız Hava Aracı Sistemleri Bileşenleri

“İHA” tanımının artık insansız hava araçları tanımını tam olarak karşılayamadığı için son dönemde tanıma “sistem” kelimesi de eklenerek “İHAS” kullanılmaya başlanmıştır. Tanım değişikliğinin nedeni gelişen teknoloji ile İHA kullanımdaki araçların arttırılmış olması ve İHA ifadesinin sadece yalnızca uçan platformu ifade etmesidir. İHA ise temel olarak dört sistemden oluşan hava aracı, yer sistemi, görev sistemi ve hava ile yer arasındaki bağlantıyı kapsamaktadır (Karaağaç, 2014: 2).

Şekil 4: İnsansız Hava Aracı Sistemi

Kaynak: Karaağaç, 2014: 2

ABD İnsansız Hava Araçları Yol Haritasına göre (Unmanned Aircraft Systems Roadmap 2005-2030, 2005) İHA sistemlerini diğer insanlı uçak ve görevlerden daha avantajlı konuma getiren üç temel özellik vardır. Bunlar; sıkıcı (dull), tehlikeli (dangerous) ve kirli (dirty) olarak adlandırılan görevlerde daha etkin, daha az maliyetli ve daha güvenli olmasıdır. Sıkıcı (dull) göreve örnek olarak; saatlerce belki de haftalarca sürecektir bir hücre evinin gözetlenmesi verilebilir. Tehlikeli (dangerous) göreve örnek olarak; hava savunması yönünden güçlü bir düşmana karşı yürütülecek keşif/gözetleme/saldırı faaliyetleri ya da orman yangınlarına müdahale edilmesi örnek verilebilir. Kirli (dirty) göreve örnek olarak ise insan sağlığını tehlikeye atacak; kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer kirlenme riski olan görevler örnek olarak verilebilir.

2.4.1. İnsansız Hava Aracı

İHA'lar üzerinde insan olmaksızın; uzaktan kontrol edilebilen veya otonom ya da yarı otonom şekilde görev ifa edebilen araçlardır. İHA, uçan gövdeye ilave olarak motor, aviyonik sistemler, yakıt ve haberleşme sistemleri gibi gerekli donanımı içerir (Army UAS CoE Staff, 2010: 8).

2.4.2. Faydalı Yükler

İHA'ların görüntüleme, veri toplama, hedef tespiti ve lazer işaretlenmesi yapması, saldırı gerçekleştirmesi gibi görevleri yerine getirebilmek amacıyla uçmalarını gerektirecek ekipman dışında üzerinde taşıdıkları yüklerin tamamı "faydalı yükler" olarak isimlendirilmektedir. Bu faydalı yükler İHA'ların ifa edecekleri görevin cinsine göre değişiklik göstermektedir (Army UAS CoE Staff, 2010: 8).

Faydalı yüklerin büyük bir çoğunluğu görüntü sensörleri oluşturmaktadır. Bu sistemin başlıcaları; elektro-optik (EO) ve kızıl ötesi (IR) kameralar ile sentetik açıklıklı radar (SAR) sistemleridir. Bunların yanı sıra, lazer işaretleyicilerle hedeflere yönelik hassas ve doğru hesaplar yapılabilir. Yine, sinyal istihbaratı da son dönemde sıkça ve yoğun bir şekilde İHA'lar da kullanılan faydalı yükler arasına girmiştir. Kirli görevlerde kullanılacak İHA'lar da ise manyometreler aracılığıyla; metan ve hidrokarbon tespiti yapabilen sensörler bulunmaktadır (Army UAS CoE Staff, 2010, s. 9-10).

İstihbarat, keşif ve gözetleme faaliyetlerinde bulunan İHA'ların bir diğer önemli faydalı yükü de radar sistemleridir. İHA'da bulunan bu sistemler, oluşturulan görev planı çerçevesinde hareket ederek gece ve gündüz fark etmeksizin kara, deniz ve hava hedeflerine yönelik tespit ve takip harekâtlarında kullanılmaktadırlar. Radar sistemleri, EO ve IR sistemlerine göre zorlu hava şartlarında daha yüksek çözünürlüklü görüntüler sağlayabildikleri için askeri faaliyetlerde sıklıkla kullanılan sistemlerdir (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2012; 115-116).

İHA'ları ölümcül hale getiren faydalı yükleri ise şüphesiz taşıdıkları silahlardır. İHA'lar faydalı bir yük olarak silahlarla donatılığında SİHA'lara dönüşmektedir ve bugün AGM-114 Hellfire füzelerinin yanı sıra 330 kg ağırlığındaki modern ÇAKIR seyir füzelerini de kullanılabilmektedirler.

2.4.3. İnsan Unsuru

İHA tanımı yaparken kullanılan “insansız” kelimesi teknik olarak doğrudur çünkü üzerinde bir insan yoktur fakat İHAS tanımında “insansız” kelimesinin kullanılması aslında pek doğru değildir. Her ne kadar mümkün olsa da hali hazırda hiçbir devlet tam otonom İHA kullanmamaktadır. Otonomi kabaca üç sınıfa ayrılmaktadır; yarı otonom, denetimli otonom ya da tam otonom. Günümüzde kullanılan İHA sistemleri ise yarı otonom yahut denetimli otonom kategorisinde olup insan unsuru ya döngünün içinde ya da üzerinde alır (Scharre, 2020: 55-63).

2.4.4. Destek Unsuru

Tıpkı insanlı hava araçların da olduğu gibi hatta herhangi bir araçta olduğu gibi İHA'ların da bakım, onarım, yeniden konuşlanma, faydalı yüklerinin yüklenmesi ve haberleşme sistemleri gibi lojistik destekleri içerir. Bu destek unsuru 2 gramlık bir İHA'da daha küçükken 15 tonluk bir İHA'da çok daha büyük bir destek unsurunu gerektirir (Karaağaç, Geleceğin Hava Kuvvetleri: 2016-2050, 2016: 19).

2.4.5. Komuta-Kontrol Unsuru

Komuta-kontrol unsuru; görev planlama/uygulama, faydalı yüklerin kontrolü ve haberleşmenin sağlanması gibi görevleri yerine getiren unsurdur. Komuta-Kontrol Unsuru aslında sıkça kullanılan Yer Kontrol İstasyonunun (YKİ) farklı bir adlandırmasıdır. YKİ, ihtiyaca göre kimi zaman küçük bir laptopa sığarken kimi zaman bir konteyner kimi zamansa büyük bir harekât merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun belirleyicisi ise kullanılan İHA olmaktadır.

YKİ konuşlanma yerleri görev sahalarına ve görev yapacak İHA'ların yetkinliklerine göre değişebilmektedir. Uydu üzerinden kontrol edilebilen İHA'ların en bilinen örneği; Afganistan görev yapan Predator'lerin Nevada Eyaletinden kontrol edilmesidir. 2020 de yapılan bir çalışmaya göre; Türkiye'de 9 adet İHA Üssü bulunmaktadır. Bunlar; Çanakkale, Dalaman, İncirlik, Gaziantep, Elâzığ, Batman, Şırnak (Şerafettin), Van ve Hakkâri (Yüksekova) de bulunmaktadır (Gettinger, 2020: 205).

2.4.6. Muhabere Sistemleri

İHA, kontrol unsuru ve operatör arasındaki iletişim ve veri transferinin yapılmasını sağlayan yazılımsal ve donanımsal ekipmanları kapsayan sistemler muharebe sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Gelişen teknoloji ile İHA'nın veri linkleri, LOS veya BLOS çalışabilir. Ayrıca 1982 Lübnan İç Savaşından itibaren İHA'ların Uzak Görüntü Terminalleri (UGT) ile görüntüleri doğrudan gerekli makamlarına aktarabilmektedir (Army UAS CoE Staff, 2010: 10-11).

2.5. SİHA'ların Sınıflandırılması

SİHA'ların sınıflandırılması ülkelerin farklı gereksinimlerinin ve kullanım alanları temel alınarak tasnif edilmiştir. Farklı ülkelerin farklı ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yapılan bu sınıflandırılmasından dolayı küresel bir sınıflandırma bulunmamaktadır. SİHA sınıflandırması, ülkeden ülkeye ya da uluslararası kuruluşlara göre farklılık göstermektedir. Bu sınıflandırmalar oluştururken ekseriyetle; maksimum irtifa (altitude), havada kalış süresi ve menzillerine (endurance ve range), maksimum kalkış ağırlığı (weight), kanat yüklemesine (wind loading) ve motor tipine (engine type) göre değişmektedir.

NATO'nun hazırlamış olduğu tablo üç ana gruptan oluşan ve bu gruplarında kendi aralarında alt gruplara ayrıldığı ağırlık ve havada kalış süresi baz alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 9: NATO SİHA Sınıflandırması

Sınıf	Kategori	Uçuş İrtifası (feet)	Görev Menzili	Veri İletimi	Örnek Sistem
III. Sınıf (>600 kg)	Savaş	65.000 MSL	Sınırsız	BLOS	Reaper
	HALE	65.000 MSL	Sınırsız	BLOS	Global Hawk
	MALE	45.000 MSL	Sınırsız	BLOS	Heron
II. Sınıf (150-600 kg)	Taktik	18.000 AGL	200 km	LOS	Watchkeeper
I. Sınıf (150 Kg)	Küçük (>15 kg)	5,000 AGL	50 km	LOS	Scan Eagle
	Mini (<15 kg)	3,000 AGL	25 km	LOS	Skylark
	Mikro (<2 kg)	200 AGL	5 km	LOS	Black Widow

Kaynak: Wiils, Haider, Teletin, ve Wagner, 2021: 510-511

Avrupa Sivil İHA Yol Haritasına göre ise İHA'lar çok daha temel ve sade bir ayrıma tabi tutulmuştur. Dört ana gruba ayrılan sınıflandırma, maksimum kalkış ağırlığı ve görev irtifası baz alınarak ayrılmıştır.

Tablo 10: Avrupa Sivil İHA Yol Haritası

Kategori	Ağırlık (Kg)	Operasyon İrtifası (feet)
Mikro	<7	<400
Mini	8-400	300-4.000
MALE	400-4.000	15.000-45.000
HALE	-	>45.000

Kaynak: SESAR, 2018

İHA hakkında saygın ve her yıl yayınlamış olduğu Remotely Piloted System (RPS) Yıllığı ile alanda önemli konumu bulunan UVS International'ın yayınlamış olduğu tasnif ise daha detaylıdır. UVS International tasnifinde İHA'ları üç ana sınıfı ve bu üç ana sınıfı da 17 farklı kategoriye ayırarak bu araçları; ağırlıkları, irtifaları, operasyon menzilleri ve hava da kalış sürelerine göre ayırmıştır.

Tablo 11: UVS International İHA Sınıflandırması

Sınıf	Kategori	Ağırlık (Kg)	Operasyon İrtifası (Feet)	Görev Menzili (Km)	Havada Kalış Süresi (Sa.)
Taktik	Nano	< 0.025	300	<1	<1
	Mikro	<5	800	<10	1
	Mini	<30	1000	<10	<2
	Yakın Menzil (CR)	150	10.000	10-30	2-4
	Kısa Menzil (SR)	200	10.000	30-70	3-6
	Orta Menzil (MR)	1250	16.000	70-200	6-10
	Orta Menzil Havada Kalış (MRE)	1250	26.000	>500	10-18
	Alçak İrtifa Derin Sızma (LADP)	350	150-30.000	>250	0.5-1
	Alçak İrtifa Uzun Sürede Havada Kalış (LALP)	<30	10.000	>500	>24
	Orta İrtifa Uzun Süre Havada Kalış (MALE)	1.500	46.000	>500	24-48
Stratejik	Yüksek İrtifa Uzun Süre Havada Kalış (HALE)	4.500-12.000	65.000	>2.000	24-48
Özel Amaç	İnsansız Muharebe Aracı (UCAV)	10.000	33.000	~ 1.500	~ 2
	Öldürücü (LETH)	250	13.000	300	3-4
	Decoy (DEC)	250	16.000	0-5000	<4
	Stratosferik (STRATO)	-	65.000-100.000	>2.000	>48
	Stratosfer Ötesi (EXO)	-	>100.000	-	-
	Uzay (SPACE)	-	-	-	-

Kaynak: (Savunma Sanayi Müsteşarlığı, 2012: 140)

ABD “The Joint Unmanned Aircraft Systems Center of Excellence” (JUAS COE) tarafından hazırlanan sınıflandırmada ise İHA’lar beş ana gruba bölünmüştür. Bu beş grubun karakteristik özelliklerini ise İHA’ların ağırlıkları, operasyon irtifa yükseklikleri ve seyir hızları belirlemiştir. Bu sınıflandırma NATO ile oldukça benzerdir ki NATO’nun yukarıda verilen sınıflandırması da JUAS COE’nın sınıflandırmasına atıf yapmıştır.

Tablo 12: The Joint Unmanned Aircraft Systems Center of Excellence İHA Sınıflandırması

Sınıf	Boyut	Maksimum Kalkış Ağırlığı (Ibs)	Uçuş İrtifası (Feet)	Seyir Hızı (Knot)
I. Grup	Küçük	0-20 <100	<1.200	<100
II. Grup	Orta	21-55	<3.500	<250
III. Grup	Büyük	<1.320	<18.000	<250
IV. Grup	Daha Büyük	<1.320	<18.000	Her Hız
V. Grup	En Büyük	>1.320	>18.000	Her Hız

Kaynak: Army UAS CoE Staff, 2010

İngiltere ise NATO sınıflandırmasına benzer bir sınıflandırmaya sahip olsa da grupları da kendi içinde sınıflandırmış ve bu sınıflandırmaları açıklamıştır. İHA'lar üç gruba ayrılmıştır ve Grup I kendi içinde a, b, c ve d olmak üzere dört ayrı gruba ayrılmıştır. Grup I (a); askeri kullanımdan sorumlu kişinin yetkisi altına ve üzerine zimmetlenir. Grup I (b) ve (c)'de yer alan İHA'lar bireysel olarak zimmetlenmemiştir; bunun yerine her İHA tipine bir defaya mahsus bir askeri uçak kayıt numarası verilir. Grup I (d) ve Grup II ile Grup III de yer alan araçlar ise her gövdesi ayrı ayrı kaydedilir (Minister of Defence, 2017: 18).

Tablo 13: İngiltere'nin İHA Sınıflandırması

Sınıflandırma	Maksimum Kalkış Ağırlığı (Kg)
Grup I(a)	<200g
Grup I(b) ve Grup I(c)	200g – 20kg
Grup I(d)	20kg – 150kg
Grup II	>150kg
Grup III	>600kg

Kaynak: Minister of Defence, 2017: 18

Son olarak Türkiye'nin yapmış olduğu İHA sınıflandırmasına bakıldığında Türkiye'de İHA'ları sınıflandırma noktasında İngiltere ile benzerlik göstermektedir. Türkiye, İHA'ları dört sınıfa ve maksimum kalkış ağırlıklarına göre sınıflandırmaktadır.

Tablo 14: Türkiye'nin İHA Sınıflandırması

Sınıflandırma	Maksimum Kalkış Ağırlığı (Kg)
İHA0	500 gr. – 4 kg
İHA1	4 kg – 25 kg
İHA2	25 kg – 150 kg
İHA3	>150kg

Kaynak: Şen ve Akarslan, 2020: 57

2.6. İHA'ların Askeri Kullanım Alanları

İHA'lar günümüzde teknolojinin gelişmesi ve yaygın bir şekilde kullanılıyor olmalarının bir sonucu olarak sivil alanda havacılıktan tarıma tarımdan mühendisliğe kadar çok geniş bir alanda kullanılıyor olmasına rağmen halen daha esas kullanım alanları askeri sahalardır.

İHA'ların asli görevleri hiç şüphesiz; istihbarat, gözetleme ve keşif faaliyetidir. Özellikle, düşman hava sahasında yürütülecek görevlerde insanlı uçaklarla faaliyette bulunmak oldukça riskli olduğundan ve insanın fiziksel şartlarının uzun süreli görev yapmasına engel olduğu da düşünüldüğünde bu araçlar ile istihbarat, gözetleme ve keşif [intelligence, surveillance and

reconnaissance (ISR)] görevleri yapılmaya başlanmıştır. Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın hazırlamış olduğu Türkiye İHA Sistemleri Yol Haritasında 2011-2030 isimli belgesinde oldukça detaylı bir sınıflandırma yapmıştır. Müsteşarlık, sınıflandırılmasını beş ana başlık olmak üzere yirmi beş grupta yapmıştır. Ana başlıklar olarak: Keşif/Gözetleme Desteği, Taarruz, Hedef Benzetimi, Elektronik Harp ve Özel Görevler olarak ayırmıştır. Tez konusuyla bağlantılı olduğu için çalışmada; Taktik Saha Keşif / Gözetleme, Stratejik Keşif / Gözetleme, İç Güvenlik, Yakın Hava Desteği, Sinyal İstihbaratı ve Elektronik Harp başlıkları kısaca açıklanacaktır (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2012: 26).

Tablo 15: İHA Sistemlerinin Askeri Görev Alanları

Asli Görevler	Alt Görevler
Keşif/Gözetleme Desteği	Taktik Saha Keşif / Gözetleme Stratejik Keşif / Gözetleme
Taarruz	İç Güvenlik Yakın Hava Desteği Hava Savunma Sistemlerinin İmhası Hava Sahası Savunma
Hedef Benzetimi	Hedef Uçak Sahte Uçak
Elektronik Harp	Sinyal İstihbaratı Radar Elektronik Harp Muharebe Elektronik Harp Önleyici Elektronik Harp
Özel Görevler	Haberleşme Desteği Mayın Patlayıcı Tespit Arama-Kurtarma/Lojistik Kentsel Harp KBRN Tespit Çoklu İHA Görevi Deniz Karakol/Denizaltı Savunma Harbi Kargo Taşıma

Kaynak: Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2012: 26

Taktik saha keşif ve gözetleme faaliyeti operasyon alanında bulunan birliklerin anlık görüntü istihbaratını ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir faaliyettir. Bu görevde kullanılacak İHA'ların özellikleri operasyon yürütülecek olan sahanın uzaklığı ve birliğin büyüklüğüne göre değişmektedir. Taktik saha keşif ve gözetleme faaliyeti yürüten İHA'lar Grup-1 ve Grup-2 sınıflandırmasında yer alan Grup-3'e göre daha küçük, sınırlı bir menzilde ve daha düşük irtifada görev yapabilen Mikado, Skylark, Luna ve Seeker-400 gibi İHA'lardır (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2012: 27-28).

Stratejik keşif/gözetleme görevi, taktik saha keşif ve gözetleme görevlerine göre daha yüksek irtifalarda, daha geniş menzilde ve yüksek çözünürlüklü görüntü istihbaratı sağlamaya yöneliktir. Bu görevi kullanılan İHA'ların nitelikleri; harekât alanının genişliğine göre değişmektedir. Bu görevde kullanılan araçlar zorlu hava koşullarında görev yapabilme ve yirmi dört saat üzeri uçuş sürelerine sahiptirler. Üzerlerine entegre edilen faydalı yükler ekseriyetle; lazer işaretleme ve mesafe ölçüm kabiliyetine sahip ve birliklere anlık istihbarat sağlamayabilme donanımlarıdır. Stratejik Keşif/Gözetleme faaliyeti yürüten İHA'lar Grup-3'te yer alan; Predator C ve Global Hawk gibi sistemlerdir (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2012: 29).

Taktik saha keşif/gözetleme görevlerinin bir devamı niteliğinde olan iç güvenlik görevi, görüntü istihbaratı alınan bölgedeki görüntülerin anlık olarak değerlendirilmesi ve tehdit oluşturan hedefin ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Bu tür görevler gerçekleştirilirken Grup-3'te yer alan; Predator A ve Anka-S gibi SİHA'lar kullanılmaktadır (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2012: 29-30).

Yakın hava desteği görevinde, lokasyonu önceden tespit edilmiş ya da anlık olarak ortaya çıkan hedeflerin; yoğun atış gücüyle bastırılması görevidir. İç güvenlik harekâtında olduğu gibi taktik saha keşif/gözetleme görevine paralel olarak icra edilen bir görevdir. Bu görevde kullanılacak SİHA'lar; hava savunma sistemleri, zırhlı veya zırhsız araçlara yönelik değişik tipte ve kalibrede silahları aynı anda taşıması gerekmektedir. Düşman kontrolündeki bölgede icra edilen bu görev kapsamında dost satıh birlikleriyle sıkı koordinasyon gereklidir. Grup 3'te yer alan bu araçlara, Bayraktar TB-2 örnek olarak verilebilir (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2012: 30; Karaağaç, 2014: 9).

Sinyal istihbaratı, düşman unsurlarının kullandığı haberleşme cihazlarının yaymış olduğu sinyalleri ve radar yayınlarını dinleyerek bu sinyallerin analiz edilmesi sonucu faydalı bilgiye dönüştürülmesidir. Son dönemde Türkiye, telsiz kestirme faaliyetleri sonucunda terör örgütleri ağır kayıplar verdirmiştir ve bu durum terör örgütlerinin telsiz konuşmalarında yansımıştır. Şüphesiz ki bu başarıda İHA ve SİHA'ların payı oldukça yüksektir (Dinleme ve kestirme cihazlarının yer tespiti yapabilme yeteneklerinin artması PKK'yı telsiz konuşmalarını azaltmaya yöneltti, 2021; Gökdoğan, 2018: 3-4).

Elektronik Harp, elektromanyetik spektrumu kontrol etmek ve düşmanın elektromanyetik tayfı kullanımı tamamen ya da kısmi olarak engelleyerek operasyon icra eden birliklerin düşman hava savunma sisteminden ya da düşman radarlarından konumlarının tespitinin önüne geçilmesidir. Taktik ve MALE sınıfı İHA'lara bu kabiliyeti gerçekleştirmelerine yönelik faydalı yük çalışmalarının olduğu bilinmektedir. 2014 yılında Northrop Grumman firması tarafından Pandora elektronik saldırı sisteminin General Atomics'e ait Predator'a entegrasyon test çalışmaları başlamıştır. Ayrıca, önleyici elektronik harp ile uzaktan kumandalı patlayıcıların etkisiz hale

getirilmesine yönelik olarak da sinyal karıştırıcılar kullanılmaktadır (Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 2012: 30; Joint Chiefs of Staff, 2012; Predator B Demonstrates Integrated, Networked Electronic Warfare Potential, 2014; GA-ASI and Northrop Grumman Showcase Additional Unmanned Electronic Attack Capabilities in Second USMC Exercise 2014).

2.7. İHA'ların Avantaj ve Dezavantajları

Üzerinde pilot taşıyarak görev yapan insanlı uçaklara göre İHAS'ları avantajlı hale getiren en temel özellikleri daha önce de vurgulanan; “dangerous (tehlikeli), dirty (kirli) ve dull (sıkıcı)” olarak adlandırılan görevlerde oldukça etkin olmalarının yanı sıra daha ekonomik ve bu araçların kaybı halinde herhangi bir can kaybı yaşanmayacağı için daha emniyetli olmalıdır.

2.7.1. İHA'ların Avantajları

Quincy vd., (2010: 55-56)'e göre SİHA'ların başlıca avantajlarını; insan yaşamını korumaları, insan gücüne olan ihtiyacın azalması, yeni savaşma kabiliyetlerinin elde edilmesi, uzun süreli görev ifa edebilmeleri, insansız oldukları için daha küçük olmaları sebebiyle hangar ve depolama bakımından kolaylık sağlaması olarak sıralamıştır (Quincy vd., 2010: 55-56).

Mahadevan (2010: 2)'in çalışmasına göre ise terörle mücadele sırasında İHA'ların ehemmiyetinin arttığı dört ana başlık vardır. Bunlar; a) İHA'ların çıkardıkları seslerin diğer insanlı savaş uçaklarına göre daha düşük olması düşman tarafından duyulmasını zorlaştırmakta ve düşmanın İHA tespitini zorlaştırmaktadır, b) İHA'ların uzun süre görev ifa edebilmeleri, c) kayıpları durumunda insan kaybı olmayacağı ve ciddi bir ekonomik maliyetlerinin de olmaması sebebiyle düşmanları tespit etmek için gerekirse alçak uçuş gerçekleştirmeleri, d) hedef olarak öldürme metodunu kullanarak terörist organizasyonun liderlerini öldürmeleri sonucunda terör örgütünün motivasyonuna zarar vermekte ve örgütün dağılma sürecini hızlandırmaktadır.

ABD Savunma Bakanlığı ise İHAS'ların üstünlüklerini; “önceden belirlenmiş hedefleri ve operasyonları otonom şekilde yerine getirebilir, insanlara göre tepkime süreleri daha hızlıdır, hassas ölçüm yapabilecek faydalı yüklerle donatılmışlardır, aynı anda birçok farklı görevi yerine getirebilirler, YİK görev yapan operatör değişse bile İHA uzun süre göreve devam edebilir ve korkusuzdurlar” şeklinde açıklamıştır (Quincy vd., 2010: 55-83).

Cengiz Karağaç (2016: 20) ise İHAS avantajlarını uydulara ve insanlı uçaklara şeklinde iki ayrı başlık altında ele almıştır. İHA'ların uydulara göre avantajlarını; tedarik, işletme ve idama maliyetlerinin düşük olması, aktarılan verilerin daha doğru olması, istihbarat sahasının sürekli kapsam altında olması ve yüksek manevra kabiliyetli olarak sıralarken İHA'ların insanlı uçaklara

göre avantajlarını; uzun süreli uçuş ve insan kaynaklı bir uçuş süresi limitinin olmaması, insan kaynaklı hata riskinin daha düşük olması, insan yaşamı açısından risk oluşturacak operasyonlar da yer alması ve kaza kırım halinde herhangi bir can kaybının yaşanmaması olarak açıklamıştır.

Tablo 16: İHA ve İnsanlı Savaş Uçaklarının Uçuş Başına Saatlik Maliyeti

Hava Aracı	Saatlik Uçuş Maliyeti (\$)
F-22 Raptor	85.325
F-35 Joint Strike Fighter	41.986
F-16 Fighting Falcon	26.927
B-1B Lancer	173.014
Predator B	3.200
TAI Anka	1.000
TB-2 Bayraktar	166
Global Hawk	30.000

Kaynak: Karataş, 2020: 59; TRT Haber, 2022; Government Accountability Office, 2022

Salih Akyürek (Akyürek vd., 2012: 37-38) ve arkadaşlarının hazırladığı raporda yirmi dokuz maddeden oluşan İHA avantajları listesi hazırlanmıştır. Bu listeye göre İHA'ların avantajları;

1. İnsanlı savaş uçaklarına nazaran çok daha esnek ve geniş bir görev yelpazelerinin bulunması,
2. İnsanlı savaş uçaklarına göre; üretim, bakım ve onarım maliyetleri oldukça düşüktür,
3. Yakıt tüketim ve uçuş maliyetleri oldukça düşüktür,
4. YİK görevli bir operatörün birden fazla İHA'yı aynı anda kontrol edilmesi hem maliyet hem de yetmiş eleman noktasında ciddi bir avantajı beraberinde getirmektedir,
5. Gerektiğinde aracın kaybı rahatlıkla göze alınabilir zira bir insani kayıp olmayacaktır,
6. Hedef ülkenin toprak sahasının derinliklerinde rahatlıkla görev ifa edebilir,
7. Hedef sahasına yakın görev yaparak, düşmanın kamuflaj çabalarını açığa çıkarmakla beraber bölgenin topografya haritasını çıkarabilir,
8. Fukushima örneğinde olduğu gibi, insan sağlığı açısından tehlikeli ola KBRN ile kirlenmiş bölgelerde görev yaparak ölçümler yapabilir,
9. İnsansız olması ve maliyetinin daha düşük olması sebebiyle yoğun çatışma bölgelerinde ya da riski sahalarda görev yapabilir,
10. İnsanlı bir savaş uçağının pilotu için geçerli olan; hız, basınç ve hava şartlarında çok daha az etkilenmektedir,
11. İnsanlı savaş uçağı pilotunun gerek eğitim süresi gerekse eğitim maliyeti bir İHA operatörüne göre çok daha fazladır,
12. YİK görev yapan İHA operatörlerinin görevlerinin bir risk barındırmaması ve farklı görevlere atamalarının olmaması hizmet sürelerinin uzamasına bu durumda tecrübelerine yansması sağlanmaktadır,

13. İHA görevdeyken YİK görev yapan operatörün yorulması durumunda görevi başka bir operatör tarafından devralınması yine pilotlu bir uçağa göre ciddi avantaj sağlamaktadır,
14. Operatörün müdahalesi olmaksızın otonom iniş ve kalkış yapabiliyor olmaları,
15. Gelişmiş haberleşme linkleri sayesinde birçok noktadan kolaylıkla komuta ve kontrolünün sağlanması,
16. Kendilerini koruyacak faydalı yüklerle donatılmaya başlanmaları,
17. Uzun süre havada kalış süreleri,
18. Hava da yakıt ikmal yeteneğinin kazanılması ile daha uzun süreli hava da kalış süresi ile görev ifa edebileceklerdir,
19. Yüksek irtifada görev yapabilme kapasiteleri,
20. Taşıdıkları faydalı yükler sayesinde gece ve gündüz rahatlıkla görev ifa edebilmeleri,
21. Faydalı yük taşıma kapasitelerine göre üzerlerinde taşıdıkları iletişim araçlarının ve teçhizatın farklılık göstermesi,
22. Uzun süreli ve anlık olarak görüntü ve istihbarat aktarabilmeleri,
23. Sürü halinde uçmaları durumunda çok daha geniş bir alanda arama ve tarama yapabilmeleri,
24. Gerek boyutlarının küçük olması gerekse çıkardıkları sesin oldukça düşük olması sebebiyle düşman tarafından tespit edilmelerinin zor olması,
25. SİHA saldırılarının beklenmedik ve anlık olması,
26. Beklenmedik saldırıların düşmanlar üzerinde psikolojik olarak yıkıcı bir etki bırakması,
27. Sürekli olarak gelişen bir modelinin üretilmesi ve envantere dahil olması,
28. Kullanıcısı olan devletin zayıflığını azaltması,
29. Dost, hasım ve sivillerin ayırımına kolaylık sağlaması olarak açıklamıştır,

2.7.2. İHA'ların Dezavantajları

Quincy vd., (2010: 56-7) İHA'ların dezavantajlarını beş ana başlık halinde açıklamıştır. Bunlar; a) Teknolojik sorunlar; teknolojik aygıtlarla hiçbir zaman insana özgü algılama, idrak etme ve hissetme duygusuna sahip olmayacaktır. Bu yetilerin insanlara özgü olması durumu, b) Ahlaki sorunlar; İHA'larla öldürülen insanların sayısı arttıkça bu durumun daha çok tepki çekmeye başlaması kaldı ki insanların insanları öldürmesi tepki çekmektedir, c) Komuta ve kontrol zorluğu; İHAS arttıkça bu sistemleri kullanacak operatör sayısı da artacaktır ve tüm bu sistemleri tek bir ağ altında toplayıp eşzamanlı olarak görev icra etmelerinin zor olması, d) Görev esnekliği; insanlar yeni görevle atanmaları durumunda kolayca uyum sağlayabilirler fakat İHA'ların bunu sağlaması pek mümkün gözükmemektedir, e) İnsanların operasyon döngüsü içinden çıkarılması; insanların sezgilerinden dolayı zaman zaman farklı senaryolarda aldıkları kararlar etkili olmuştur; ama insanın döngüden çıkarılması durumunda sadece sensörlere güvenilecektir ve olası bir sensör hatasının yanlış yorumlanması sonucunda olumsuz çıktılar elde edilebilir.

Altun (2021: 220) ise İHA'ların dezavantajlarını; faydalı taşıma kapasitelerinin kısıtlı olması, bazı araçların motorlarının sesli olmasının alçak irtifada görevdeyken tespit edilmesine sebep olması, sık ağaçların olduğu ormanlık alanda iyi kamuflle olmuş hedefleri tespit etmesinin güç olması, düşman saldırısı karşısında savunmasızdılar, elektronik karıştırmaya karşı savunmasızdır, otonom olmayan ve uydudan yönetilmeyen İHA'lar kalkış yaptığı hava meydanı tahrip edilirse başka yere iniş yapamaz, SİHA operatörlerinin operasyon yürütülen coğrafyadan uzak bir noktada sanal bir ortamda görev ifa ettikleri için kendilerini bir oyun ortamında düşünmeleri ve daha saldırgan olduklarını savunan görüşler vardır, SİHA'ların savaşlarda sağladığı avantajlar krizleri körükleyebilir ve donmuş çatışmaları yeniden alevlendirebilir böylelikle devletler, sorunları barışçıl olmaktan ziyade savaş ile çözmeye yönelebilir. SİHA'ların kitlendiği bir hedefin teslim olma şansı yoktur. Bu durum insancıl hukuk ve insan haklarının ihlaline sebep olabilir.

ABD'nin hazırlamış olduğu çalışmaya göre İHA'ların dezavantajları ise “bazı çok düşük enerjileri tespit edememe, uyarılara uygun reaksiyon verememe, bilgiyi hafızasında uzun süreli saklayamama ve onu işleyememe, muhakeme yeteneğinden yoksunluk, karmaşık durumlara uyum sağlayamama, umulmadık durumlarda reaksiyon alamama, farklı sorunlar karşısında alternatif çözümler üretememe, tecrübeden yoksun olmaları, sorunların sebeplerini araştıramama, zor şartlar halinde göreve devam edememe” şeklinde açıklamıştır.

Salih Akyürek ve arkadaşlarının (Akyürek vd., 2012: 38) hazırlamış olduğu raporda ise İHA'ların dezavantajları avantajlarına nispeten daha kısa sıralanmıştır. İlgili çalışmada yer alan sıralama ise şu şekildedir;

1. Hava-hava saldırılarına ve hava savunma sistemi saldırılarına karşı savunmasızdılar,
2. Operatörlerin taktik saha duyarlılığı olmadığı için bir insanlı savaş uçağı pilotuna göre araca yönelik tehditleri algılama yetenekleri yoktur,
3. İHA ile operatör arasındaki bağlantı hızı tepkime süresinde gecikmeye sebep olmaktadır,
4. Olumsuz ve zorlu hava şartlarında görev yapamazlar,
5. İnsanlı hava araçlarında olduğu gibi İHA'lar da ulusal ve uluslararası hava sahası kurallarına tabiidirler,
6. Ağ merkezli bir komuta kontrol sistemine bağımlıdır,
7. Kaza kırım oranları insanlı savaş uçaklarına göre daha yüksektir,
8. Elektronik harbe karşı savunmasızdılar,
9. Geniş bant haberleşme sistemi kullanırlar,
10. SİHA'nın YİK ile bağlantısı kopması halinde kendi personeli için risk oluşturmaktadır,
11. SİHA'ların başarısının kullanıldığı ortama göre değişiklik göstermesi, meskûn mahalde kullanımları kısıtlyken kırsal ve açık alanda çok daha geniştir şeklinde açıklamıştır.

2.8. Terörle Mücadele İHA ve SİHA Kullanımı

Uluslararası sistemde terörün ortak bir tanımının olmaması X bir devletin Y örgütünü terör örgütü olarak görürken Z devletin Y örgütünü X devletin aksine bağımsızlık savaşçıları olarak görmeleri terörle mücadelenin de sekteye uğramasına yol açmaktadır. Diğer yandan, terörle mücadelede başarının ölçülmesi de oldukça zordur; çünkü terör örgütleri gerilla harbi şeklinde asimetrik bir savaş yürüttüklerinden dolayı zapt edilecek bir toprak parçası ya da şehirleri yoktur. Yine, terör örgütlerinin hasmı oldukları devlete karşı yürütmüş oldukları gayri nizami harp ya da asimetrik savaş terör örgütlerinin düzenli ve modern orduya sahip devletlere karşı yıllarca en büyük avantajları olmuştur. Hatta devletler, terörle mücadele amaçlı gayri nizami harp birlikleri de kurmuşlardır. Fakat 1990'lı yıllardan itibaren İHA'ların terörle mücadele amacıyla ordulara entegre edilmesiyle terör örgütlerin en büyük kozu olan asimetrik savaşın avantajlarını kaybetmeye başlamışlardır. 2000'li yılların başlarında SİHA'ların da terörle mücadeleye entegre edilmesiyle beraber terör örgütleri bu avantajlarını tamamen kaybetmiştir (Perl, 2007: 2; Kaya ve Kodaman, 2021: 161).

Artan teknoloji ile İHA'ların hem faydalı yük kapasiteleri hem de faydalı yük çeşitliliği artmıştır. Bu bağlamda İHA'ların operasyonel kullanımları hızla değişmiş ve bu değişim ve gelişimleri devam etmektedir. Uydu sistemleri ve gelişen veri aktarım linkleri sayesinde İHA sistemlerinin uzun sürelerce havada kalabilmesine olanak sağlamış. Böylece, hava-kara taarruz, takip, sinyal istihbaratını ve uygun hava şartlarında görüntü istihbaratı faaliyetlerini yerine getirmekte ve bu istihbaratları anlık olarak YKİ'ye ya da telsiz röle sistemi sayesinde sahadaki askeri birliklerle iletebilmektedir (Dinçer ve Ergin, 2020). Teknolojik olarak yaşanan bu gelişmelerin akabinde İHA'lara silahların entegre edilmesiyle beraber 2000'li yıllardan itibaren terörle mücadelede önemli bir mihenk taşı olmuştur. SİHA teknolojiyle beraber Soğuk Savaş sonrası dönemde terörle mücadelede Soğuk Savaş dönemine ait taktiksel operasyonların yetersiz kaldığı görülerek İHA ve SİHA'ların dahil edildiği yeni güvenlik ve operasyonel konseptler geliştirilmiştir (Ganesh, 2015: 1).

Terörle mücadeleyle görevli birimlere İHA ve SİHA'ların entegrasyonu güvenlik güçlerine ciddi bir kuvvet çarpanı olmuştur. Uzun süreli havada kalış sürelerinin bir sonucu olarak sağladıkları anlık bilgi ve görüntü istihbaratıyla karar alıcılar için taktik ve strateji sürecini hızlandırmanın yanı sıra daha az kuvvetle operasyon icra edilmesini sağlamıştır. İHA'ların mayın ve el yapımı patlayıcı tespit edebilmeleri de sahada görev yapan birliklerin zaiyat sayısının ciddi oranda azalmasını sağlamıştır. Öte yandan, hedef olarak öldürme stratejisinin bir sonucu olarak; örgüt liderlerinin öldürülmesi de terör örgütlerinin psikolojilerinde yıkıcı bir etki, terör örgütlerine katılımın azalmasını yanı sıra tecrübeli kadronun yerini deneyimsiz kadroların yer almasını sağlamakta ve böylelikle daha kolay bir terörle mücadele süreci yaşanmasını sağlamaktadır (Ergün ve Sönmez, 2015).

ABD’de 11 Eylül’de meydana gelen terör saldırılarının ardından terörle mücadelede İHA ve SİHA kullanımına yönelik literatür giderek büyümüştür. ABD Başkanı George W. Bush döneminde Irak ve Afganistan’a düzenlenen operasyonlarda önceleri Predator tipi İHA’lar kullanılmış ve operasyonların ilerleyen süreçlerinde bu İHA’ların yerini silahlandırılmış modelleri olan SİHA’lar almıştır. ABD Savunma Bakanlığı, 2001-2011 yılları arasında İHA ve SİHA’lar ile ilgili araştırma ve geliştirme bütçesini altı katına çıkarmıştır ve 2001’de envanterinde 50’den az İHA olan ABD’nin envanterindeki İHA sayısı 2011’de 7000’i ve 2015’te ise 11.000’in üzerine çıkmıştır (Kamienski, 2017: 193). ABD, İHA ve SİHA’ları Barrack Obama döneminde çok daha efektif ve yoğun bir şekilde operasyon yürüttüğü bölgelerde kullanmıştır. 2011 yılında El Kaide lideri Usame Bin Ladin’e yönelik gerçekleştirilen operasyonda bu araçların kullanılması da dikkatleri bu sistemlerin üzerine çekmiştir (Erboğa ve Ayar, 2019: 245).

ABD ve İsrail, her ne kadar İHA teknolojisini ilk defa kullanan ve gelişimlerine önemli katkılar sunan ülkeler olsalar da günümüzde Çin, İHA pazarında ihracat ve üretim alanında lider devlet pozisyonundadır (Weinberger, 2018). Çin’in daha ucuz ve satış sonrası bağlayıcı şartları olmamasının yanı sıra devlet sisteminin karar almayı kolaylaştıran yapısı nedeniyle Çin üretimi İHA’lara ulaşım, İsrail ve ABD İHA’larına erişimden daha kolay durumdadır. Çin’in İHA pazarını ise ekseriyetle Asya ve Orta Doğu ülkeleri oluşturmaktadır (Detsch, 2019). Ayrıca, birçok Afrika ülkesi de Çin’den satın aldığı İHA’lar ile askeri kapasitesini artırmaya çalışmaktadır. Bu duruma örnek olarak Nijerya’nın Çin’den ithal ettiği CASC Rainbow (CH-3) tipi İHA’ları Boko Haram’a karşı kullandığı ve yine benzer şekilde Birleşik Arap Emirliği ve Suudi Arabistan’da Çin’den satın aldığı CASC Rainbow (CH-4) tipi İHA’ları Yemen’de Husilere karşı kullandığı bilinmektedir (Yılmaz, 2020).

Teknolojik alanda meydana gelen hızlı ve baş döndürücü değişim yakın dönemin, günümüzün ve geleceğin savaşlarında değişime ve modernizasyon dilinin hâkim olmasına sebep olmuş ve olacaktır. Zira, bu teknolojik gelişmeler, efektif, dayanıklı, mikro ve süratli sistemlerin geliştirilmesi sağlamaktadır. Bu sürecin bir sonucu olarak İHA sanayisinde de önemli bir gelişmeler yaşanmış ve orduların envanterlerine ilk olarak güvenlik amaçlı keşif, gözetleme ve istihbarat alanında faaliyetlerinde kullanılmak amacıyla İHA’lar dahil olmuştur. 2000 sonrası dönemde ise İHA’lara silah entegre edilmesi ile terörle mücadelede dönüm noktası olmuştur. İHA/SİHA teknolojisinin gelişmesi ile güvenlik ve operasyonel konseptlerinin de değişmesine neden olmuştur. Bu araçları envanterinde bulunduran ülkelerin silahlı kuvvetleri çok daha az personelle ve yine daha kısa sürede daha etkili sonuçlar almalarını sağlayan askeri operasyonlar yapabilmektedirler. İHA ve SİHA’ların +30 saatleri bulan havada kesintisiz kalış süreleriyle birlikte terör örgütlerinin hareketliliği kısıtlamış ve anlık hareketlilikleri tespit ederek terörle mücadeleye katkı sağlamışlardır (Ganesh, 2015: 2 ; Kamienski, 2017: 194; Black, 2019: 337).

Terörle mücadele noktasında en çok İHA ve SİHA kullanılan ülkelerin başında, Afganistan, Pakistan, Yemen, Somali ve Irak gelmektedir. Çalışmanın bu noktasının devamında ilgili ülkelerde yer alan terör örgütlerine karşı İHA ve SİHA'ların kim tarafından ve nasıl kullanıldığı incelenecektir.

2.8.1. Afganistan'da İHA ve SİHA Kullanımı

İHA ve SİHA kullanımı hakkında veri toplayan New America Foundation (NAF) ve The Bureau of Investigative Journalism (BIJ) verilerine göre en fazla SİHA kullanımı gerçekleşen ülke Afganistan olmuştur. Öyle ki Yemen, Pakistan ve Somali'de gerçekleştirilen SİHA saldırılarının toplamı bile bu sayıyı aşamamakta ve bu üç ülkede gerçekleştirilen saldırılar Afganistan'ın yalnızca %1,3'ü oluşturmaktadır (NAF, t.y.; BIJ, t.y.).

Bu araçlar Afganistan'da, taktiksel ve stratejik keşif ve gözetleme faaliyetleri yürüterek terörizmle mücadele kapsamında terör örgütlerinin üyelerine bilhassa da üst düzey yöneticilerine yönelik “bul ve yok et” amaçlı saldırı düzenleme ve yine sahada operasyon yapacak askerlerin intikalleri sırasında güvenli olması için yol kenarlarına yerleştirilen mayın ve el yapımı patlayıcıların tespit edilmesi amacıyla kullanılmıştır (Terkan, 2015: 80-81).

Alex S. Wilner (2010)'ın, Afganistan'da Taliban liderlerine yönelik olarak düzenlenen hedef olarak öldürme stratejisinin örgüt üzerinde oluşturduğu etkiyi inceleyen çalışmasına göre, SİHA saldırılarına karşı olarak Taliban'ın da taktiksel bir hamle olmaktan ziyade psikolojik saiklerle şiddet eylemlerini arttırmıştır fakat bu eylemlerden istedikleri sonucu alamamışlardır. Bu durumun nedeni olarak ise hedef olarak öldürmenin bir sonucu olarak lider kadrosunda bulunan tecrübeli teröristlerin yerlerini daha tecrübesiz terör örgütü üyelerinin alması olarak açıklanmıştır. Wilner'in bir diğer bulgusu ise SİHA saldırılarının bir sonucu olarak Taliban üyelerinin motivasyonunun olumsuz yönde etkilendiği ve örgütün organizasyon yapısının bozulduğu yönünde olmuştur.

2001'de NATO önderliğinde Afganistan'da güvenliği sağlamak ve insani yardımları koordine etmek amacıyla kurulan ISAF, El Kaide ve Taliban'a karşı düzenlediği operasyonlarda İHA ve SİHA'ları etkili bir şekilde kullanmıştır. ISAF bünyesinde Afganistan'da ABD dışında İHA kullanan ülkeler: Avustralya, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya, İsveç ve İngiltere'dir. Bu ülkeler, taktik seviyede keşif yapan İHA'lardan, saldırı maksatlı kullanılan SİHA'lara yüksek irtifada gözetleme yapan RQ-4 Global Hawk'a kadar çeşitlilik gösteren sistemleri kullanmışlardır (Ross vd., 2014: 3).

14 Kasım 2001 tarihinde Afganistan'da ABD'nin istihbarat örgütü CIA tarafından icra edilen F-15 savaş uçağı destekli SİHA operasyonu sonucunda 11 Eylül saldırılarının planlayıcılarından olan Muhammed Atıf ve yakınında bulunan terör örgütü mensupları etkisiz hale getirilmiştir. Bu

tarihten itibaren İHA ve SİHA'lar Afganistan'da yapılan askeri operasyonların en önemli tamamlayıcı faktörü olmuş, kara birlikleri ile koordinasyon içerisinde olacak şekilde görevlendirilmişlerdir (O'Connell, 2010: 10; Nolin, 2011: 12-13).

İstihbarat, gözetleme ve keşif görevini yerine getiren bir İHA'nın yerine aynı görevlere ilave olarak karar alıcıların gelen anlık görüntüler sonrasında saldırı kararı almaları durumunda saldırıyı düzenleyebilme yeteneğine sahip SİHA'ların aktif olarak kullanılması sahada görev yapan kara birliklerini destekleme açısından mühim bir kazanım olmuştur. Hatta öyle ki, Afganistan'da gibi zorlu ve bilinmezlerin çok olduğu bir coğrafyada çok sık kullanılan SİHA ve İHA'ların karar alıcılara ve intikaldeki birliklere sağladığı istihbarat ve operasyonel destek vazgeçilemez bir unsur haline gelmiştir. Küçük birlik seviyesinde, taktik ve operatif seviyede İHA'ların kesintisiz desteği olmadan veya harekât öncesinde İHA'lar vasıtasıyla elde edilen bilgiler değerlendirilmeden neredeyse harekât yapılmaz olmuştur (Akyürek, vd., 2012: 39).

İHA'lar ile Afganistan'da yapılan 7/24 gözetlemeler sayesinde teröristlerin kara birliklerinin olası geçiş güzergahlarına döşemiş oldukları mayın ve el yapımı patlayıcı maddeleri tespit ederek bu güzergahı kullanan ya da harekât kapsamında kullanmayı planlayan kara unsurlarının ikaz edilmesini sağlayarak birliklerin can kaybının önüne geçilmiştir. Afganistan'da bulunan subayların, İHA desteği olmaksızın birliklerinin intikal etmemelerini istememeleri de bu araçların ne kadar yaygın ve etkin bir şekilde kullanıldığının kanıtıdır (Mahadevan, 2010: 2).

2.8.2. Irak'ta İHA ve SİHA Kullanımı

İHA'lar ve SİHA'lar hem Irak'ta hem de Afganistan'da; terörle mücadele bağlamında stratejik istihbarat/gözetleme, yok etme niyetiyle terör örgütlerinin üyelerine, kontrol noktalarına, üslerine, depolarına saldırmak, Irak askeri birimlerine yakın hava desteği sağlamak ve yol kenarındaki mayınları/EYP'leri tespit etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu amaçlarla kullanılan İHA/SİHA'lardan bazıları şunlardır: MQ-1 Predator, MQ-9 Reaper, RQ-4 Global Hawk, RQ-7 Shadow, Warrior, MQ-5B Hunter, Scan Eagle, Pioneer, Raven, Silver Fox, Dragon Eye ve FPASS (Terkan, 2015: 82).

2003 yılındaki Irak harekâtı sırasında, ABD hava operasyonlarını desteklemek için birçok Predator insansız hava aracı kullanmıştır. Predator'ler, istihbarat toplama, hellfire füzeleriyle saldırı düzenleme ve hassas zamanlı hedeflerle ilgili video görüntüleri aktarma gibi görevleri yerine getirmiştir. Aynı harekâttaki kullanılan Global Hawk'lar ise toplam 16 görevde yer almış ve bu görevler sırasında 13 yerden havaya füze bataryası, 50 yerden havaya füze rampası, 70'in üzerinde yerden havaya füze taşıyan ulaşım aracı ve 300'ün üzerinde tankın yerini tespit etmiştir. Bu veriler, Predator ve Global Hawk gibi İHA'ların hava operasyonlarında önemli bir rol oynayabilecekleri ve hassas zamanlı hedef tespiti gibi görevleri başarıyla yerine getirebilecekleri anlamına gelmektedir

(Israel ve Nesbit, 2004). 2003 yılında gerçekleşen Irak harekâtında, ABD, füze angajman bölgelerinde hassas zamanlı hedef tespiti için Global Hawk adlı insansız hava aracını kullanmıştır. Bu harekâta Global Hawk'lar, yüksek irtifa görevlerinin sadece %5'inde uçmuş olsalar da hassas zamanlı hedef tespit işleminin %55'ini gerçekleştirmiştir. Bu veriler, Global Hawk'ın hassas zamanlı hedef tespiti için oldukça etkili bir araç olduğunu göstermektedir (U.S. Air Force Research, 2005: 2).

2003 yılında gerçekleşen işgal sonrası, Irak'ta ABD güçlerini hedef alan iki farklı grup bulunmaktadır. Bu gruplar nitelik açısından birbirinden farklıdır. İlk grup, işgale ve ABD güçlerinin Irak'ta bulunmasını kabul etmeyen, İslami ve milli kimlikli yerli direniş unsurlarından oluşmaktadır. Bu grupta Sünni direniş grupları, aşiretler, Mukteda El Sadr kolu ve Mehdi ordusu gibi gruplar yer almaktadır. İkinci grup ise işgal sırasında Pakistan ve Afganistan'dan Irak'a gelen ve yerel unsurlarla birlikte ABD güçlerine karşı terör eylemleri düzenleyen Irak El Kaidesi'dir. Bu bilgiler, Irak'taki çatışmaların farklı gruplar ve çıkarlar arasında gerçekleştiğini ve bu çatışmaların karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Çubukçu, 2007).

Irak'ta 2005 yılında koalisyon güçlerine karşı en büyük tehdit, yol kenarlarına yerleştirilen uzaktan komutalı patlayıcı maddelerdir. Bu tür saldırılar sonucu birçok asker hayatını kaybetmiştir. ABD, bu tür eylemlerden kaynaklanan can kayıplarını azaltmak için 2007 yılında "Görev Kuvveti" adlı bir birlik oluşturmuştur. Görev Kuvveti, İHA'lar aracılığıyla Irak'taki yolları sürekli gözetlemek suretiyle bu tehdide karşı istihbarat, keşif ve gözetleme alanlarında daha etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayede, saldırılarda %85 oranında azalma meydana gelmiştir. Bu bilgiler, İHA'ların modern savaşta giderek artan bir şekilde kullanıldığını ve bu teknolojinin birçok farklı alanda faydalı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu örnek, teknolojinin kullanımının hayat kurtarabileceğini ve etkin bir şekilde kullanıldığında savaşın sonuçlarını olumlu yönde etkileyebileceğini de ortaya koymaktadır (Hunter, 2009).

Bu süreçte, tugay ve daha alt seviyedeki birliklere operasyonlarında destek sağlamak için Warrior ve Shadow İHA'larıyla birlikte 300 personelden oluşan Görev Kuvveti kurulmuştur. Bu İHA'lar, hedefleri tespit etmek ve yakın destek sağlamak için kullanılırken Apache gibi taarruz helikopterleri de hedefleri ateş altına almak için kullanılmıştır. Ayrıca, elde edilen verileri analiz etmek için bir analiz ekibi de oluşturulmuştur. Görev Kuvveti'nin kurulması emrini veren ABD'li General Cody, bu tür keşif ve gözetleme faaliyetlerinin birliklerin beka kabiliyetini artırdığını vurgulamıştır. General, Irak'ta elde edilen başarılı sonuçlar nedeniyle, Afganistan'da benzer bir Görev Kuvveti kurulduğu da belirtilmiştir (Global Security, 2015).

İHA ve SİHA'ların terörle mücadeledeki önemi, 2008 yılında Irak'ta gerçekleştirilen Sadr şehrinin istikrar ve güvenliğini sağlama operasyonlarında açıkça görülmüştür. Bu operasyonlarda, kara birliklerinde görev yapan Albay rütbesindeki komutanlara, Irak semalarında uçan SİHA'ları

doğrudan kontrol etme yetkisi verilmiştir. Örneğin, bir Amerikan mevziisine teröristler tarafından roket saldırısı yapıldığı durumlarda, teröristlerin konumu belirlenerek silahlı Predator İHA'sı görevlendirilerek hedefler imha edilebilmektedir. Bu tür operasyonlar, İHA ve SİHA'ların terörle mücadeledeki etkinliğinin artan bir şekilde kullanıldığına işaret etmektedir. Irak'da, IŞİD ile mücadele sürecinde İHA ve SİHA'lar, ABD liderliğindeki koalisyon güçleri tarafından aktif bir şekilde kullanılmıştır. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin savaş uçakları ve Reaper'ları, Irak üzerinde keşif ve gözetleme yaparak devriye görevlerini yerine getirmiş, Irak ordusunun IŞİD'e karşı düzenlediği operasyonlarda yakın hava desteği sağlamış ve aynı zamanda tespit ettikleri IŞİD hedeflerine saldırı düzenlemiştir. IŞİD'e karşı hava gücünün ağırlıklı olarak kullanıldığı operasyonların amacı, bu örgütü yok ederek Irak, Suriye, bölge ülkeleri ve daha geniş kapsamda uluslararası toplumun güvenliğini sağlamak olmuştur. ABD yetkilileri, gerçekleştirilen hava saldırıları sonucunda IŞİD'in Irak ve Suriye'de terör eylemleri düzenleme kapasitesinin azaldığını ifade etmiştir (Terkan, 2015: 84-5; UK Ministry of Defense, 2015).

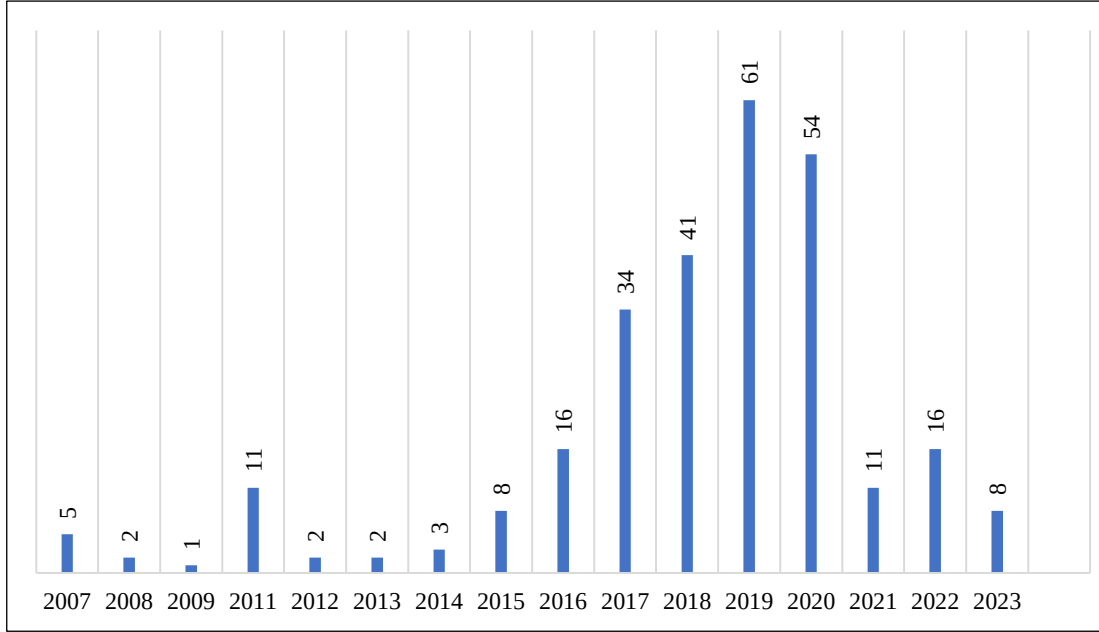
2.8.3. Somali'de İHA ve SİHA Kullanımı

Somali'de, El Kaide bağlantılı radikal terör örgütleriyle mücadele etmek amacıyla MQ-1 Predator ve MQ-9 Reaper İHA'lar istihbarat toplama, gözetleme, keşif ve üst düzey yöneticilere ve terör örgütlerinin eğitim kampları ile barınaklarına yönelik saldırılar için kullanılmaktadır. ABD, Somali'deki terör örgütleriyle uzun bir süredir mücadele etmektedir ve bu mücadelede benimsediği strateji, yerel güçlerin bu örgütlere karşı verdiği mücadeleyi hava saldırıları, istihbarat ve diğer faaliyetlerle desteklemektir (Joscelyn ve Roggio, 2014).

ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından 2001 yılından bu yana Somali'de terörle mücadele için örtülü bir savaş yürütmektedir. Bu savaşta, ABD Müşterek Özel Kuvvetler Komutanlığı, El Kaide bağlantılı radikal El Şebab örgütüne karşı gizli keşif, gözetleme, saldırı ve esir alma yöntemleriyle önemli bir mücadele vermektedir. Müşterek Özel Kuvvetler Komutanlığı, bu amaçla helikopterler, AC-130 uçakları ve savaş gemilerinden ateşlenen füzeler kullanarak saldırılar düzenlemektedir. 2006 yılından itibaren ise MQ-9 Reaper filolarını bölgedeki üslerden istifade ederek saldırılarda kullanmaya başlamıştır. Bu saldırılarda örgütün eğitim kampları, lider kadrosu ve barınakları hedef alınmaktadır. NAF'ın 2023 yılı verilerine göre, Somali'de gerçekleştirilen 296 SİHA saldırısında 1565-1965'i terörist olmak üzere 1665-2155 kişi ölmüştür (O'Connell, 2010: 2-3; New America Foundation, 2023).

2014 yılında ABD Müşterek Özel Kuvvetler Komutanlığı, El Şebab lideri Ahmet Abdi Godani'ye yönelik olarak gerçekleştirdiği üçüncü SİHA saldırısı sonucunda başarılı olmuştur. Operasyonda kullanılan hellfire füzeleriyle örgüte ait bir kamp yok edilirken, Godani ve altı örgüt üyesi de etkisiz hale getirilmiştir (Alexander, 2014).

Grafik 3: ABD'nin Somali'de Düzenlediği SİHA Saldırıları

Kaynak: NAF, 2023

2014 yılında ABD Müsterek Özel Kuvvetler Komutanlığı, El Şebab lideri Ahmet Abdi Godani'ye yönelik olarak gerçekleştirdiği üçüncü SİHA saldırısı sonucunda başarılı olmuştur. Operasyonda kullanılan hellfire füzeleriyle örgüte ait bir kamp yok edilirken Godani ve altı örgüt üyesi de etkisiz hale getirilmiştir (Alexander, 2014).

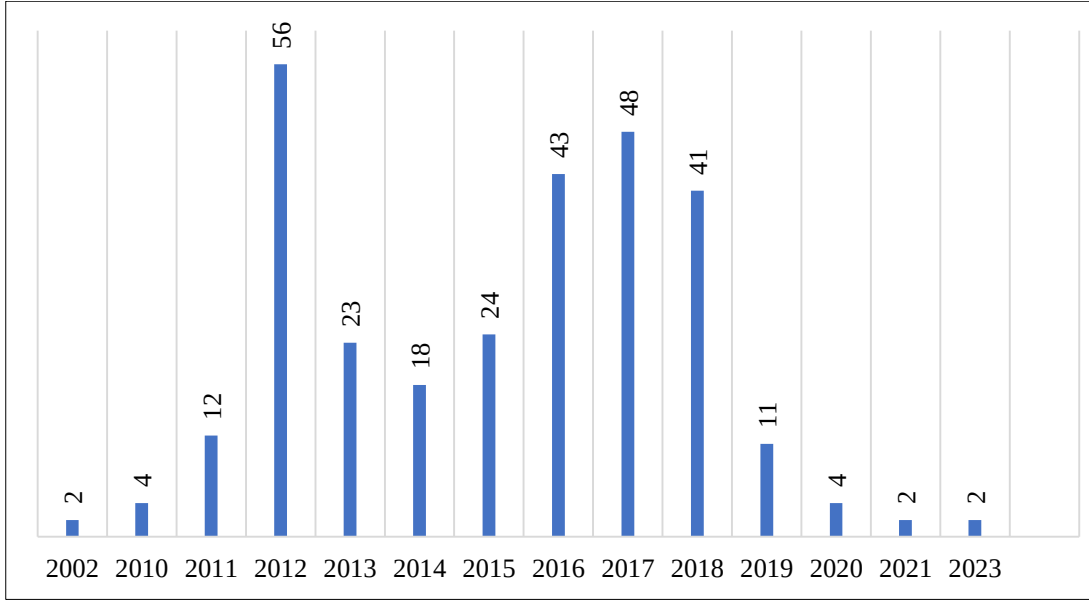
Afrika ülkelerindeki sınır güvenliği, büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Terör örgütleri, sınırlardan kolayca geçerek bir ülkeden diğerine hareket edebilmekte ve silah kaçakçılığı yapabilmektedir. Bu durum, konvansiyonel güçlerin risk altında olmasına neden olmaktadır. Ayrıca, konvansiyonel birliklerin istihbarat toplama yeteneklerinin sınırlı olması, risk seviyesini artırmaktadır. Bu nedenle, ABD'nin özel kuvvetleri ve İHA/SİHA'ları kullanarak Afrika ülkelerindeki terör örgütleriyle mücadele etmesi, mantıklı bir seçenek olarak görülmektedir. İHA/SİHA kullanımı, teröristlerin sınırlardan geçmeye çalışırken ve ülke içindeki kamplarda faaliyet gösterirken tespit edilmesine olanak tanır (Terkan, 2015: 88).

2.8.4.Yemen'de İHA ve SİHA Kullanımı

ABD, Yemen'de SİHA'ları El-Kadie ve El-Kadie'nin bir kolu olan Arap Yarımadası El-Kaidesine (AQAP) karşı istihbarat toplama, gözetleme ve keşif faaliyetleri, liderlere ve terör örgütlerin eğitim kampları ile barınaklarına saldırı düzenleme maksadıyla kullanılmaktadır. ABD'nin Yemen'de gerçekleştirdiği ilk SİHA saldırısı CIA'nin 2001'de yayınladığı "öldür ya da yakala" listesinde yer alan Sinan al-Harithi'ye yönelik olarak Kasım 2002'de gerçekleşmiştir. Sinan al-Harithi, 12 Ekim 2000'de gerçekleşen USS Cole saldırısının ve 17 ABD askerinin

ölümüne sebep olan El-Kaide lideri olarak aranmaktaydı. Ulusal Güvenlik Dairesi (NSA) ve Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) iş birliğinin sonucunda cep telefonu sinyalinin konumu belirlenen al-Harithi'ye Predator SİHA ile saldırı gerçekleştirilmiş ve bu saldırıda Sinan al-Harithi ile yanındaki beş terörist etkisiz hale getirilmiştir (Boyle, 2020: 67).

Grafik 4: ABD'nin Yemen'de Düzenlediği SİHA Saldırıları

Kaynak: NAF, 2023

2002 yılında gerçekleşen saldırılar sonrasında ABD Yemen'de 2011'e kadar hiçbir SİHA saldırısı gerçekleştirilmemiştir. Fakat, 2011'den itibaren El-Kaide'nin yeniden Yemen'de etkinlik kazanmaya başlamasıyla beraber ABD'nin de bölgede yeniden etkin olmasını ve El Kaide'nin Yemen'de bulunan kolu ile daha etkin mücadele edebilmek için SİHA'larla hedef alarak öldürmenin yanı sıra İHA'ların elde ettiği bilgileri Yemen güvenlik güçleriyle de paylaşmıştır. 2011'de yeniden başlayan SİHA saldırıları 2012'ye kadar en az haftada bir defa hedeflere yönelik saldırılar gerçekleştirilmiştir (Gusterson, 2016: 17). 2002-2023 yılları arasında toplam 378 saldırı düzenlenmiş ve bu saldırılarda aralarında lider kadrosundan isimlerinde bulunduğu toplam 1207-1545 terörist etkisiz hale getirilirken aynı zamanda 125-151 sivil de hayatını kaybetmiştir (NAF, 2023).

Yemen'de gerçekleşen bir diğer önemli SİHA operasyonu ise Usame bin Ladin henüz ölmeden önce Usame bin Ladin'den sonra örgütün lideri olacağı gözüyle bakılan Enver el-Evlaki'ye yönelik gerçekleştirilen SİHA saldırılarıdır. Usame bin Ladin'in 2 Mayıs 2011'de Pakistan'da etkisiz hale getirilmesinin hemen ardından mayıs ayı içinde Usame bin Ladin'in halefi olacak olan Enver El Evlaki'nin aracına Yemen'de SİHA saldırısı düzenlenmiştir fakat sonuç alınamamıştır. Bu saldırı sonrası daha temkinli olan ve mağara evlerde yaşayan Evlaki ilk

saldırıdan beş ay sonra 30 Eylül 2011 tarihinde, CIA'in kullandığı SİHA saldırısıyla aracılıyla hareket halindeyken öldürülmüştür (Boyle, 2020: 4-6). ABD, Yemen'de, El Kaide'nin Arap Yarımadası'ndaki uzantısına karşı düzenlediği SİHA saldırıları sonucunda bu örgütlerin liderlerini, ikinci adamlarını ve önemli elemanlarını etkisiz hale getirmeyi başarmıştır.

2.8.5. Pakistan'da İHA ve SİHA Kullanımı

ABD'in 2001'de Afganistan'ı işgal etmesiyle Taliban ve El-Kaide örgütleri üyeleri Afganistan kontrollü olarak çekilmeye başlamamış ve Pakistan sınırları içerisinde yer alan Federal Yönetimli Aşiret Bölgesine (FATA) yerleşmiş gerek Afganistan'da bulunan ABD birliklerine gerek NATO birliklerine gerekse Pakistan ordusuna saldırılar gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu örgütlerin yeni merkez üslerinin FATA olmasının bir sonucu olarak birçok etnik grup ABD ve NATO ile savaşmak için bölgeye akın etmiştir (Frantzman, 2021: 71).

2640 km olan Afganistan ve Pakistan'ın sınır bölgesinde yer alan ve 27.244 km²'lik alanı kapsayan yüz ölçümü ile Pakistan'ın %3'ünü oluşturan FATA'nın büyük çoğunluğunun dünyanın en zorlu ve sarp bölgelerinden birisi olması gerilla harbi metotlarını uygulayan milislere büyük bir avantaj sağlarken bu milis gruplara yönelik arama, tarama ve saldırı sonrası sıcak takip yapacak birliklere de ciddi bir dezavantaj sağlamaktaydı. Haliyle bölgenin coğrafi yapısı her iki ülke için istikrarsızlığın bir kaynağı haline gelmişken terör örgütleri içinse güvenli bir bölge olmuştur (Johnson ve Mason, 2008).

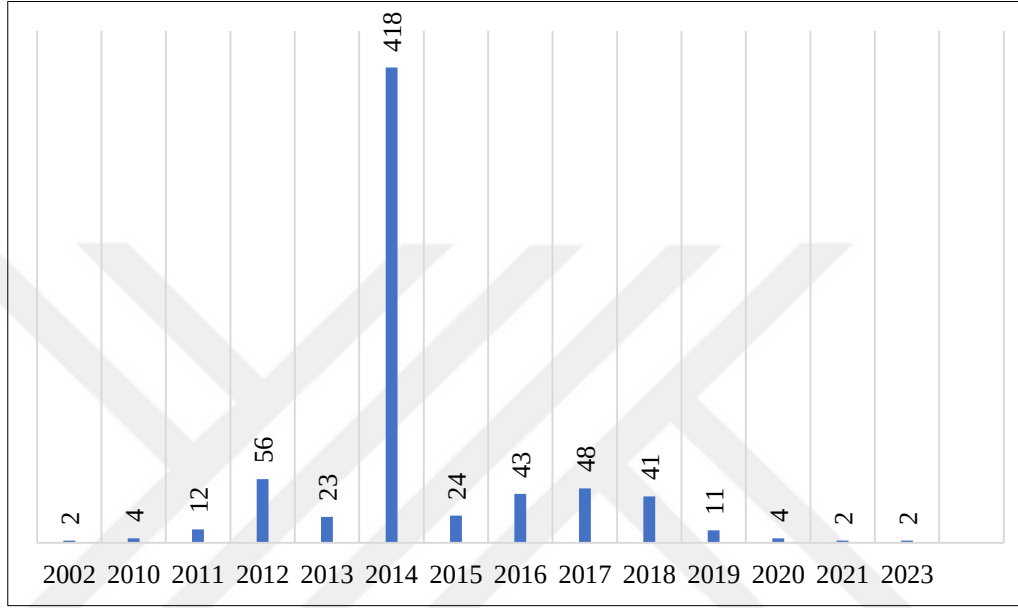
2001 yılından itibaren FATA'nın terör örgütlerinin üssü haline gelmesinden ve saldırılarına maruz kalan Pakistan ordusu bölgeye yönelik geniş çaplı harekâtlar düzenlenmeye başlamıştır. Bu operasyonlar sırasında ABD, Pakistan ordusuna eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yanı sıra istihbarat paylaşımını ve CIA'in de katıldığı müşterek operasyonlar düzenleyerek bazı El-Kaide liderlerinin yakalanmasını sağlamıştır (Jones ve Fair, 2014: 160-161).

2004 yılına gelindiğinde ise Pakistan ordusunun bölgeye yönelik operasyonlarının artması ülke içindeki terör eylemlerinin de artışına sebep olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak, dönemim başbakanı olan Pervez Müşerref ABD ile anlaşarak CIA'in Pakistan toprakları üzerinde SİHA'larla operasyonlar düzenlenmesine izin vermiştir. Böylece CIA, 2004 yılından itibaren FATA'da teröristlere, evlerine, sığınaklarına yönelik aktif bir şekilde İHA ve SİHA kullanımına başlamıştır (Gusterson, 2016: 18).

Bu saldırıların ilki ise Pakistan Servislerarası İstihbarat (ISI) ve CIA iş birliği ile hükümet karşıtı olan ve Pakistan ordusuna saldırılar düzenleyen Nek Muhammed Wazir'e karşı Güney Veziristan'da 18 Haziran 2004 tarihinde gerçekleşmiştir (Boyle, 2020: 57). Pakistan'da 2004-2018 arası dönemde kullanılan SİHA'ların ABD Başkanı George W. Bush döneminde öncelikli hedefi

El-Kaide liderlerinin tespit edilerek etkisiz hale getirilmesiyle Başkan Obama dönemiyle beraber hem FATA’da SİHA kullanımı artmış hem de bu dönemde Taliban liderlerinin tespiti ve etkisiz hale getirilmesi öncelik haline gelmiştir. 2017’de Donald Trump’un ABD Başkanı seçilmesiyle beraber bölgedeki SİHA saldırıları azalmıştır ve Biden döneminde rapor edilen herhangi bir SİHA saldırısı yaşanmamıştır.

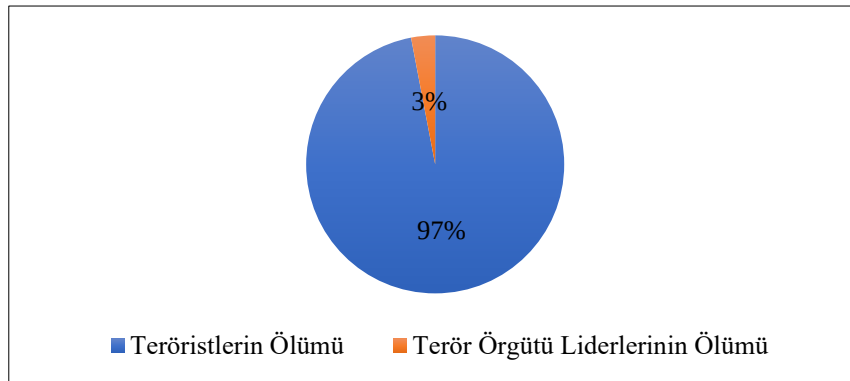
Grafik 5: ABD’nin Pakistan’da Düzenlediği SİHA Saldırıları

Kaynak: NAF, 2023

2004-2018 arası dönemde gerçekleştirilen 414 SİHA saldırısı sonucunda 3071 terörist etkisiz hale getirilmiştir ve etkisiz hale getirilen teröristlerin %3’ünü de liderleri oluşturmuştur. Bu durum FATA’da bulunan terör örgütlerinin liderlik çatışmasına ve bunun sonucunda iç ayrılmamalar ile örgütlerin güçsüzleşmesine sebep olmuştur (Jones ve Fair, 2014).

Grafik 6: Terör Örgütü Liderlerinin Ölümünün Diğer Teröristlerin Ölümüne Oranı

Kaynak: Jones ve Fair, 2014

Bu bölümde, İHA ve SİHA'ların terörle mücadele noktasındaki etkilerini daha iyi analiz edebilmek adına ilgili araçların; tanımlanmaları, tarihçeleri, bileşenleri, askeri kullanımları, avantaj ve dezavantajları ve son olarak da terörle mücadele sırasında kullanımları ve elde edilen sonuçlar incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, İHA/SİHA'ların avantajlarının dezavantajlarından çok daha fazla olduğu ve zorlu coğrafyalarda terörle mücadele ederken saha unsurlarına operasyon sırasında ve öncesinde destek belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’NİN TERÖRLE MÜCADELESİNDE İHA ve SİHA KULLANIMI

3.1. Türkiye’nin Terörle Mücadele Süreci

Coğrafi konumu itibariyle sorunlu bölgelerin kesişiminde kalan Türkiye; bölücü, sağ, sol ve dini amaçlarla kullanılan terör örgütlerinin kuruluşundan bugüne kadar hedefi haline gelmiştir. Terörizm sorunu, binlerce vatandaşın hayatını kaybetmesine ve ülke ekonomisine milyarlarca dolarlık zarar vermesine sebep olmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Ankara merkezli bir şekilde ulusal bağımsızlık mücadelesi yürüttüğü sırada İstanbul’da İtilaf Kuvvetleri’nin desteğiyle faaliyet gösteren Kürtçü örgütler, Kazım Karabekir Paşa komutasındaki 15. Kolordu’nun doğuda Ermenilere, batıda ise İsmet Paşa komutasındaki Türk Ordusu’nun Yunanlılara karşı savaştığı I. ve II. İnönü Savaşları sırasında, Güneydoğu Anadolu ile Anadolu’nun merkezinde isyan hareketleri başlatarak bu bölgelerde Kürt Devleti kurmayı amaçlamışlardır. Bu isyanlar arasında; Ali Batı İsyanı, Cemil Çeto İsyanı, Milli Aşireti İsyanı ve Koçgiri Ayaklanması yer almaktadır. Bu isyanlar, TBMM tarafından bastırılmış ve isyancıların bir kısmı cezalandırılırken bir kısmı yurt dışına kaçmıştır.

Ulusal Kurtuluş Savaşının kazanılmasının ardından 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilanı ile 1938’de Mustafa Kemal Atatürk’ün vefat ettiği dönem içerisinde Türkiye Cumhuriyeti’ne yönelik olarak üç büyük Kürt isyanı gerçekleşmiştir. Bu isyanlar, Şeyh Sait (1925), Ağrı (1926, 1927, 1930) ve Dersim (Tunceli) (1930, 1937, 1938) isyanlarıdır. Şeyh Sait isyanı esasında, 1923’te Erzurum’da asker kökenli bir grubun kurduğu Azadi (Kürt Özgürlüğü Cemiyeti) isimli bir örgütün organize ettiği ve daha fazla halk desteği sağlamak için şeyhlerinden hareketin içinde olmasını istemeleri sonucunda Şeyh Sait’in harekete katılması ve Mayıs 1925’te isyanın başlatılmasıyla patlak vermiştir (Heper, 2008: 421). Piran’da başlayan isyan iki ay içerisinde on ili kapsayacak şekilde çok geniş bir alana yayılmıştır. İsyanı bastırmakta muvaffak olmayan Ali Fethi Okyar Hükümeti yerine gelen İsmet İnönü Hükümeti kurulmuştur ve İnönü Hükümeti önlem olarak hemen “Tahrir-i Sükûn Kanunu” çıkarmış ve İstiklal Mahkemelerini kurdurmuş ve bölgeye büyük çaplı askeri birlikler sevk etmiştir. Bu önlemler sonucunda isyan bastırılmış, ele başları İran’a kaçarken yakalanmış ve çıkarıldıkları mahkemece idama mahkûm edilmişlerdir (Bruinessen, 2021: 428-429).

Şeyh Sait İsyanı sonrası, Atatürk'ün talimatıyla ilk defa Kürt sorununa dair rapor hazırlanmasını istemiştir. Bu raporu oluşturmak için hükümet; İçişleri Bakanı M. Cemil Uybadın, Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım Orbay ve Milletvekili Abdülhalik Renda'nın yer aldığı bir komisyon kurmuştur ve komisyon 24 Eylül 1925'te "Şark Islahat Planı" olarak adlandırılan planı hazırlamıştır (Önder, 2015: 25-26). Bu planda yer alan önemli maddelere bakıldığında (Yayman, 2011: 76-81):

- Türkiye beş genel müfettişlik bölgesine ayrılacaktır (madde 2).
- Mahkemelerde yerli hâkim bulunmayacaktır (madde 3).
- Van ile Midyat arasındaki hattın batısında Ermenilerden kalan topraklara Türk göçmenler yerleştirilecektir (madde 5).
- Kürt isyanını yönlendiren ve yönetenlerle bunların yakınları Batı'da hükümetin göstereceği yerlere gönderilecektir (madde 9).
- Doğu'ya idealist ve becerikli Türk görevliler gönderilecek, tali görevlere dahi Kürt memur atanmayacaktır ve aşiretçilik tamamen kaldırılacaktır (madde 10).
- Aslen Türk olup Kürtlüğe mağlup olmaya başlayan yerleşim merkezlerinde (Malatya, Elâzığ, Diyarbakır, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erçiş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Çemişkezek, Ovacık, Hısn-ı Mansur, Behisni, Arga, Hekimhan, Birecik ve Çermik vilayet ve kazaları) Türkçe'den başka bir kullananlar hükümet ve belediye emirlerine aykırı davranmak suçundan cezalandırılacaklardır (madde 13).
- Fırat'ın batısında Kürtçe tamamen yasaklanmalı ve kız meslek mekteplerinde Türkçe konuşulmasına ağırlık verilmeli (madde 16).
- Bu bölgelerde bütün resmi dairelerde halkın işini bizzat kendi görmesini sağlamalı (madde 26).

Alınan bu önlemler gerek başarı noktasında gerekse uygulama noktasında istenilen sonuçları vermemiştir. Zira, Şeyh Sait isyanından kaçan isyancılar 1927'de Suriye'de gayesi bağımsız bir Kürdistan olan Hoybun isimli bir örgüt kurmuşlardır. Örgütün merkez üssü Suriye olmakla beraber Mısır, Lübnan, Fransa ve ABD'de merkezler kurarak faaliyet göstermişlerdir. Türkiye'de isyan çıkarmayı amaçlayan örgüt 1926-1930 arasında Doğubeyazıt'ta bir isyanlar çıkartmıştır. 1930 yılında bu isyanların tamamı bastırılmıştır (Kirişçi ve Winrow, 2021: 120; Tan, 2009: 274).

Bu dönemde Tunceli'de o zamanki adıyla Dersim bölgesindeki aşiretler de zaman zaman huzursuzluklar çıkarmışlardır ve İsmet İnönü'nün hazırladığı "Kürt Raporunda" bu konuyu gündeme getirmiş ve radikal tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu rapor sonrasında 1935'te "Tunceli Yasası" çıkarılarak Tunceli'nin geniş idarî ve yasal yetkilerle donatılmış bir valinin başkanlığında "umumi müfettişlik" ile yönetilmeye çalışılmıştır (Heper, 2008: 236-237).

1970’li yıllarda ise Türkiye, Osmanlı’nın son dönemlerinde başlayan ayrılıkçı ve dışa bağımlı Ermeni terörünü yeniden yaşamaya başlamıştır. 1973-1984 yılları arasında bir Ermeni terör örgütü olan Ermenistan’ın Kurtuluşu için Gizli Ermeni Ordusu (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia/ASALA), yurt dışındaki Türk diplomatları ve Türk vatandaşlarını hedef almıştır. ASALA terör örgütü 1980-1981 yılları arasında 104 terör eylemi gerçekleştirerek en yoğun terör eylemi yaptığı dönem olmuştur. CIA’a göre ise ASALA’nın 1975-1983 yılları arasında toplam 203 eylem yapıldığı belirtilmektedir. IRA’dan sonra dünyanın birçok bölgesinde terör eylemi gerçekleştiren ASALA’nın bu eylemlerinde Türk vatandaşlarının yanı sıra üçüncü taraf ülke vatandaşlarının da can kaybına sebep olması ve Türkiye’nin etkin bir diplomasi yürütmesi sonucunda uluslararası alandaki desteğini kaybetmiş ve uluslararası toplumun tepkisini toplayan örgüt iç bölünmelerinin de bir sonucu olarak resmi kaynaklara göre 1995 yılında ortadan kalkmıştır (Korkmaz, 2021: 205-206).

Türkiye’de modern anlamda artan terör olayları 1960’lı yıllara rastlamaktadır. 1961 Anayasası ile Türkiye, geniş hak ve özgürlüklerle tanışmış ve farklı ideolojiler, görüşler ve arayışlar için bir anayasal bir güvencenin sağlandığı bir ortam haline gelmiştir. Yine bu dönemde işçi sınıfı ve burjuvazi arasında sermayenin paylaşımı gibi hususlarda önem kazanmış ve yüksek sesli bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde, kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerle birlikte toplumdaki talepler ve beklentiler de artmıştır. Diğer bir gelişme ise kalkınma planları ile tarımın sürükleyici rolünü sanayiye bırakması sonucu kırsal yaşamdan kentlere yoğun bir göç yaşanmış ve şehirlerin altyapısı yetersiz olduğu için bu artış karşısında ihtiyaçları karşılayamamıştır. Bu durum da işçi ve öğrenci kesiminde hareketlenmelere yol açmıştır (Yılmaz, 2011: 175).

1970 yılından itibaren ise Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen çeşitli terör örgütleri ile aşırı sağ ideolojiyi temsil eden örgütler arasındaki çatışmalar başlamıştır. Bu yoğun terör ve siyasi şiddet hareketleri, başta büyük şehirler olmak üzere tüm Türkiye’yi etkisi altına almış ve uzun süre devam etmiştir. 12 Mart 1971’de hükümete verilen muhtıra sonrasında düzenlenen operasyonlar ile bu örgütlere büyük darbe vurmuş olsa da 1974’te çıkan genel aftan sonra terör eylemleri tekrar başlamıştır (Temel, 2010: 60-66).

Türkiye, sağ-sol ideolojik çatışmaların artması sonucu iç savaşın eşiğine gelinmiştir. İdeolojik gruplar arasındaki ayrılıklar ve etnik-mezhebi anlaşmazlıklar daha da şiddetlenmiştir. 12 Eylül 1980’e gelindiğinde, ise Türkiye’de yasama ve yürütme organları işlevsiz hale gelmesi, polisin ilgili örgütlerin militan sayısının artmasıyla mücadele etmek ve iç güvenliği sağlamakta zorluklar yaşamasının neticesinde Genelkurmay Başkanı Kenan Evren komutasındaki TSK, Türkiye’de resmen yönetime el koymuştur (Yılmaz, 2011: 179). TSK’nın yönetime el koymasından sonra her iki ideolojik gruptan da birçok kişi, kolluk güçleri ile girdikleri çatışmalarda etkisiz hale getirilmiş, büyük bir kısmı ise gözaltına alınarak ve tutuklanmıştır. 1980

Darbesi sonrasında aldıkları büyük darbe sonucu bu örgütler bilhassa da sol örgütler kendi içlerinde bölünmeler yaşayıp farklı gruplara ayrılmışlardır. 1990'lı yıllarda tekrar etkin olmaya başlayan bu örgütler bugüne kadar ciddi anlamda bir eylem gerçekleştirememişlerdir. 1980-1990'lı yıllar arasında bölünme sürecine giren ve yeniden var olan bu örgütler bu süreçten sonra Dev-Sol; DHKP/C ve TKPML ile TİKKO; MKP adı altında eylemlerine tekrar başlamışlardır (Alkan, 2010: 116).

Türkiye’de dini motiflerle hareket ederek faaliyet gösteren Hizbullah terör örgütü, örgütün açıklamasına göre 1979 yılının sonlarına doğru Hüseyin Velioğlu’nun aralarında bulunduğu bir grup tarafından kurulmuştur. Devlet Güvenlik Mahkemesinde savcılığın hazırladığı iddianameye göre örgütün amacı; “ülkede mevcut anayasayı silahlı mücadele ile yıkarak yerine şeriat sistemi esaslı bir İslam devleti kurmaktır” şeklindeyken Hizbullah terör örgütüne göre ise amaçları; “gayr-ı İslamî laik Kemalist zulüm rejimine karşı mücadeledir” şeklindedir (Avcı, 2011: 173-175).

2003 yılına kadar silahlı terör eylemlerine devam eden Hizbullah terör örgütü bu dönemde kendisine karşı olan muhalifleri, cemaat ve tarikat liderlerini, iş adamlarını ve bölgesel hâkimiyet içerisinde olduğu PKK’lı teröristler de dahil olmak üzere tespit edilen verilere göre 800 kişi bu terör örgütü tarafından öldürülmüştür (Terkan, 2015: 40). 17 Ocak 2000’de İstanbul’da saklandığı villasında terörle mücadele müdürlüğü tarafından yapılan operasyon sonucu örgütün kurucu lideri Hüseyin Velioğlu öldürülmüş. Örgütün üst düzey yöneticileri olan Edip Gümüş ile Cemal Tutar ise sağ olarak ele geçirilmiştir. Yine bu operasyon sırasında örgütüne dair birçok harddisk ele geçirilmiş ve bu harddisklerden elde edilen veriler ışığında eş zamanlı olarak yapılan operasyonlar sonucunda 5000’e yakın örgüt militanı yakalanarak tutuklanmıştır ve böylece Hizbullah terör örgütünün silahlı kanadı tasfiye edilmiştir (Hizbullah’ın harddiskleri çözüldü, 2006).

Türkiye’de faaliyet gösteren ve Türkiye’yi hedef alan bir diğer dini motivasyonlu terör örgütü ise El-Kaide olmuştur. Terör örgütü 15 ve 20 Kasım 2003’te İstanbul’da dört bombalı eylem gerçekleştirmiş ve El-Kaide terör örgütünün gerçekleştirdiği bu eylemler sonucunda 58 vatandaş hayatını kaybetmiş ve 750 vatandaşa yaralanmıştır. Bu saldırılar sonrasında ABD ve Türk istihbarat birimlerinin bilgi paylaşımları sonrasında elde edilen bilgiler ışığında El-Kaide’nin Türkiye’de bulunan hücre evlerine eş zamanlı operasyonlar düzenlenerek örgütün Türkiye’deki oluşumu bertaraf edilmiştir (El Kaide militanı İlhan: Eylem yapmak için anlaşmış savaşırlarız, 2004).

Türkiye’yi hedef alan bir diğer dini terör örgütü ise IŞİD olmuştur. Irak ve Suriye coğrafyasında gerçekleştirdiği terör eylemleriyle adını 2014 duyuran örgüt 1999’da Ebu Musab el-Zerkavi tarafından Afganistan’da kurulmuştur ve ABD’nin Irak’ı işgali sonrası Irak’ta ABD güçlerine yönelik saldırıları ile gündeme gelmeye başlamıştır. 2011 yılında ABD’nin Irak’tan çekilmesi ve yine aynı dönemde Suriye’de başlayan iç savaş sonrasında bölgede yaşanan otorite

boşluğunun sonucunda IŞİD, Irak'ta ve Suriye'de etkinlik alanını genişletmiştir. 2013 yılında ise Suriye'nin Rakka şehrini işgal etmiştir. 10 Haziran 2014 tarihinde ise IŞİD terör örgütü Irak'ın Musul kentini ve bir gün sonra da Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'nu işgal ederek Başkonsolos Öztürk Yılmaz'ın da aralarında bulunduğu 49 konsolosluk görevlisi IŞİD tarafından üç ay boyunca rehin alınmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2017: 6-11).

IŞİD'in Türkiye'ye yönelik saldırıları sadece Irak ve Suriye coğrafyasında değil Türkiye'nin sınırları içerisinde de canlı bombalar şeklinde gerçekleşmiştir. IŞİD terör örgütü tarafından Türkiye'de, 10 canlı bomba, 7 bombalı saldırı ve 4 silahlı saldırı olmak üzere 22 önemli terör saldırısı gerçekleştirilmiştir ve bu saldırılar sonucunda 315 kişi hayatını kaybederken 1206 kişi yaralanmıştır. Türkiye'de IŞİD'le mücadele amaçlı kurulan küresel koalisyonun aktif bir üyesi olmasının yanı sıra iç ve dış güvenlik noktasında ciddi ve kapsamlı tedbirler alarak terör örgüte karşı operasyonlar yürütmüştür. Bu bağlamda, sınır güvenliğini sağlamak ve sınırları IŞİD'ten temizlemek için Türkiye tek başına 24 Ağustos 2016 tarihinde 216 gün sürecek olan Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmıştır (Öztürk, 2021: 44-46). Harekât sonucunda, Cerablus, Rai, Dabık, Kabasin ve el-Bab'ın da aralarında bulunduğu 243 meskûn mahal ve 2.015 km²'lik alan kontrol altına alınmış ve IŞİD terör örgütünden arındırılmıştır. Fırat Kalkanı Harekâtı sonucunda, 2647'si ölü olmak üzere 3060 IŞİD militanı ve 462 PKK militanı etkisiz hale getirilmiştir (TSK: 98 PKK/PYD'li etkisiz hâle getirildi, 2017).

Türkiye'de faaliyet gösteren bir diğer dini motivasyonlu terör örgütü ise Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanmasının (FETÖ/PDY) kuruluşu olarak 1962-1963 yılları arasında örgütün elebaşı olan Fetullah Gülen'in Erzurum'da Komünizmle Mücadele Derneğini kurması olarak kabul edilmektedir. Sonrasında, Edirne ve İzmir'de vaizlik ve Kuran Kursu eğitmenliği yaptığı dönemde FETÖ'nün düşünsel altyapısını oluşturmaya başlamıştır (Yüksel, 2019: 45-46). İnsanların dini duygularını istismar ederek himmet altında para ve eleman toplayan örgüt 1980 Darbesi sonrasında daha geniş hareket alanı bulmuş ve yine bu dönemde örgüte ait öğrenci evi, okul, yurt ve dershaneler açarak gençleri hedef almaya başlamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte bilhassa Orta Asya ve Afrika'da da okullar aracılığıyla yapılanmaya başlayan FETÖ, yurtdışında 170 ülkede faaliyet göstermeye başlamıştır. Cemaat oligarşisine dayanan totaliter bir devlet düzeni kurmak ve uluslararası düzeyde etkili bir siyasi ve ekonomik güç haline gelmeyi amaçlayan FETÖ bu amaç doğrultusunda 1980'li yıllardan itibaren yetiştirdiği öğrencileri başta adliye, güvenlik ve eğitim kurumları gibi kritik noktalara yerleştirerek devletin içine sızmaya ve devlet içerisinde yapılanmaya başlamıştır (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2020). 28 Şubat 1998 sürecinin akabinde dönemin Ankara Emniyet Müdürü Cevdet Saral'ın emriyle hazırlanan ve 1999'da Bakanlığa sunulan "Fethullahçılar Raporu" örgüt hakkında yazılan ve devlet içerisine sızdıklarına yönelik tespitlerin yapıldığı ilk rapor olmuştur ki raporun ardından terör örgütü lideri sağlık gerekçelerini bahane ederek ABD'ye gitmiştir (Darbenin şifreleri 1999 yılında hazırlanan raporda gizli, 2016). 24 Haziran 2004 günü yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında

“Türkiye’de Nurculuk faaliyetleri ve Fetullah Gülen” konusu gündeme gelerek bu yapılanmalara karşı yurtiçi ve yurtdışında karşı eylem planı oluşturulması gerektiği tavsiyesi hükümete sunulmuştur (Gülen’i bitirme kararı, 2004’te MGK’da alındı, 2013). 2007 yılında FETÖ kumpası sonucu başlatılan Ergenekon-Balyoz Davalarıyla TSK, emniyet ve bürokrasi içerisinde Fetullahçı oluşumlara karşı mücadele edenlere kumpaslar kurularak örgütün önü açılmıştır. Yine bu dönem de ‘hayalet’ lakaplı MİT Asya Bölgesi Başmüşaviri Kâşif Kozinoğlu’da FETÖ’nün Orta Asya’da yapılanmasını ve örgütün CIA ile iş birliğinde olduğunu Orta Asya’da okullarının kapatıldığı ve ajan faaliyeti yürüttükleri gerekçesiyle tutuklamalar yapıldığına dair yazdığı rapor sonrası görevinden çağırılarak Ergenekon ve Balyoz Davaları kapsamında tutuklanmış ve cezaevinde geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir (Gedek, 2016). 17-25 Aralık 2013’e gelindiğindeyse FETÖ emniyet ve yargı içerisindeki yapılanmaları aracılığıyla darbe teşebbüsünde bulunmuştur ve bu girişim sonrasında hükümet FETÖ ile kapsamlı bir mücadele süreci başlatmıştır. Böylece, yargı ve emniyette bulunan FETÖcülerle mücadeleye girilmiş ve tasfiye edilmeye başlamışlardır ancak TSK’nın bu iki kuruma göre sivil denetime daha kapalı olması sebebiyle orduda bu süreç daha ağır işlemiştir (Uzun vd., 2017: 36). 26 Mayıs 2016’da yapılan MGK ile FETÖ resmen terör örgütü olarak ilan edilmiştir ve bu kararın ardında 2016 Ağustos ayında toplanacak Yüksek Askeri Şura’da FETÖcü subayların tasfiye edileceğini anlayan FETÖ 15 Temmuz 2016’da TSK içerisinde bulunan FETÖcü askerler tarafından 8.000’den fazla askeri personel, 35 savaş uçağı, 37 helikopter, 74 tank, 246 zırhlı araç ve 4.000’e yakın silah kullanılarak bir darbe girişiminde bulunulmuştur (Uzun vd., 2017: 36). Bu darbe girişimi sırasında; Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, MİT, Ankara Emniyet Müdürlüğü, Emniyet Müdürlüğü Özel Harekât Merkezi, İstanbul Boğaziçi Köprüsü ve stratejik bazı kamu binaları tahrip edilmiştir. Bu darbe girişimi, darbe karşıtı subaylar, polis ve halk desteğiyle bertaraf edilmiştir. Bu darbe girişimi sırasında 250 asker, polis ve vatandaş şehit olurken 2193 kişide ağır olarak yaralanmıştır (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2020: 1). 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında olağanüstü hâl ilan edilmiştir ve TBMM’de yer alan bütün siyasi partilerin imzaladığı ortak mutabakat ile FETÖ ile etkin ve etkili bir mücadele süreci başlamıştır.

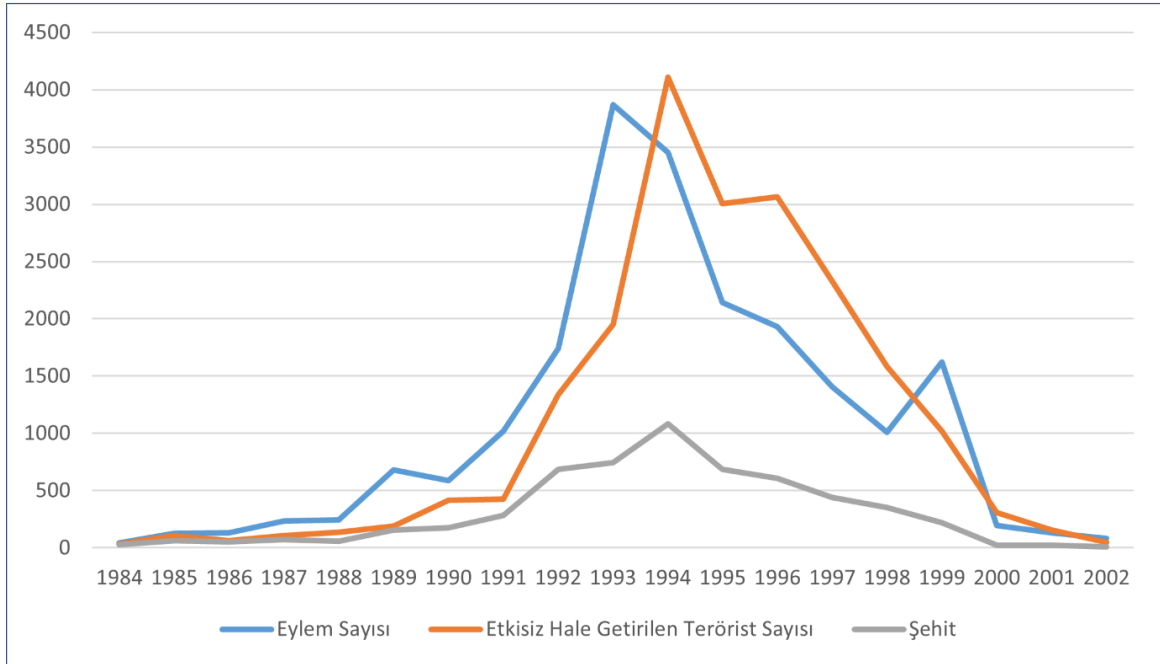
Türkiye’nin yaklaşık olarak 45 yıldır mücadele ettiği bir diğer etnik terör örgütü ise 1978 yılında Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini ve Karadeniz’in bir kısmını kapsayacak şekilde bağımsız bir Kürt devleti kurmak amacıyla 1978 yılında Diyarbakır’ın Lice ilçesinde Abdullah Öcalan tarafından kurulan PKK terör örgütüdür. PKK terör örgütü, 15 Ağustos 1984 yılında gerçekleştirdiği Erurh ve Şemdinli baskınlarıyla Türkiye’ye karşı silahlı eylemlerine başlamıştır (Terör örgütü PKK’nın Erurh’ta gerçekleştirdiği ilk saldırının üzerinden 38 yıl geçti, 2022).

Türkiye’nin bölücü terör örgütüyle mücadele süreci çok kesin sınırları olmasa da terörle mücadele stratejilerinin farklılaştığını gördüğümüz dört farklı döneme ayrılmaktadır. Bunlardan birinci dönem, ekseriyetle güvenlik ve askeri kanadın ağırlıklı olduğu, terörizmle mücadelen ziyade

teröristle mücadelenin ön planda olduğu terörle sadece silahlı mücadelenin uygulandığı dönem olmuştur. Bu dönemde bu stratejinin uygulayıcı olarak ise ordunun görevlendirilmiş ve dönem 2002 yılına kadar sürmüştür (Alkan, 2010: 102). 1992 yılında, terörle mücadelede sürecinde yer alan karar alıcılar “alan hâkimiyeti” konseptini benimseme kararı almışlardır ve bu karar neticesinde Polis Özel Harekât, Jandarma Özel Harekât ve Özel Kuvvetler Komutanlığı kurulmuştur. Yine değişen konsept gereğince, terörle mücadele kullanılan silahlar ve teçhizatlar yenilenerek çeşitlendirilmiştir. Bu sayede operasyonlar sadece gündüzle sınırlı kalmamış birliklere gece operasyon yapabilme yeteneği de kazandırılmıştır (Bila, 2017: 48).

TSK, bu dönemde gerek sınır ötesi operasyonlarla gerekse Irak ile 1984’ten itibaren imzaladığı sıcak takip antlaşmaları ile Irak’ın kuzeyinde üsler kuran ve yapılanan PKK’ya karşı olarak havadan ve karadan birçok operasyon düzenlemiştir. İlk dönem içerisinde yer alan bu operasyonlarda ordunun ana hedefi terör örgütünün eğitim kampları, üsleri ve ikmal yolları hedef alınmıştır. Bu operasyonlar neticesinde, bölücü terör örgütünün hareket alanı önemli ölçüde kısıtlanmış ve eylem kapasitesi ciddi oranda azalmıştır. Bu dönemde, TSK’nın teçhizatlarının teknolojik gelişmeler ışığında yenilemesinin çok ciddi oradan katkısı olmuştur (Yılmaz, 2011: 141-142).

Grafik 7: 1984-2002 Yılları Arasında PKK’nın Gerçekleştirdiği Eylemler, Bu Eylemler Sonucu Şehit Olan Kolluk Personeli ve Güvenlik Kuvvetlerinin Operasyonları Neticesinde Etkisiz Hale Getirilen Teröristler

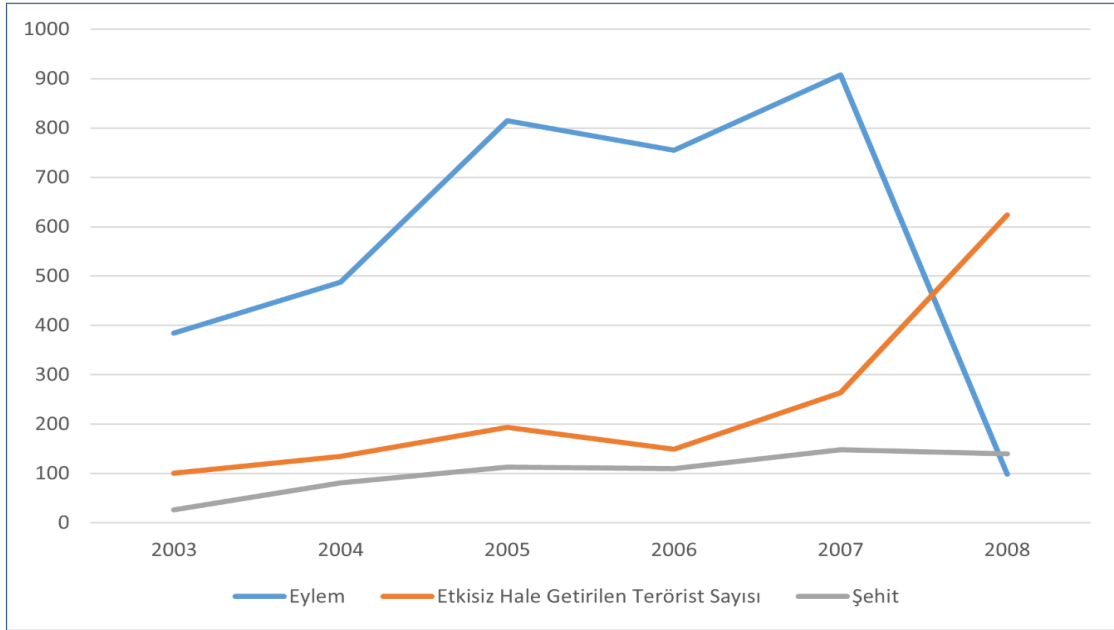

Kaynak: Şener, 2020; Şahin, 2022; Global Terrorism Database, 2022.

7 numaralı grafikte de görüldüğü üzere PKK'nin Türkiye'ye yönelik olarak eylemlerinin en yoğun olduğu dönem PKK terörüyle mücadelenin ilk dönemi olan 1984-2002 yılları arasında yaşanmıştır. 1993 yılında eylem sayısı 3500'ü aşan örgüt eylem sayısına paralel olarak en fazla elaman kaybını da bu yılda yaşamıştır. 1994 yılında ABD'li bir şirket olan General Atomics'ten GNAT 750 ve 1998'de I-GNAT İHA'ları alınarak terörle mücadelede etkin bir şekilde birinci dönem içerisinde kullanılmaya başlanmış ve önemli bir kazanım elde etmiştir. Bu dönemde elinde yeterince İHA olmayan Türkiye, GNAT'ları ve diğer mini İHA'ları keşif ve gözetleme faaliyetlerinde kullanarak operasyon öncesinde kara birliklerine istihbarat sağlamıştır. İHA'ların getirdiği istihbarat ile bölgeye sevk edilen birlikler teröristlere müdahale etmişlerdir (Akyürek, 2012: 44).

İkinci dönem olarak ise terörle mücadelede salt olarak teröristle mücadele edilmesi terk edilerek yarı askeri bir modele geçişin başladığı 2002-2008 arası dönemdir. Bu dönemde öncelik teröristle mücadelenin ziyade terör eylemlerinin önlenmesi olmuştur (Bal, 2010, s. 40-48). Bu mücadelede 2008 yılında ABD ile sağlanan "anlık istihbarat" paylaşımı etkili olmuştur (PKK'yla Mücadelede Üçlü İstihbarat Paylaşımı, 2008). ABD'nin paylaştığı anlık istihbaratlar doğrultusunda Türk Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçakları terör örgütüne yönelik operasyonlar düzenlemiştir. TSK'nın düzenlemiş olduğu bu operasyonlar neticesinde bölücü terör örgütünün mobilizasyonu ciddi ölçüde kısıtlanmıştır. ABD'nin bu dönem de Türkiye'ye sağladığı anlık istihbaratların önemli bir çoğunluğu da İHA'lar ile sağlanmıştır (Yılmaz, 2011: 143). Yine bu dönemde PKK, kendi içerisinde çıkardığı farklı fraksiyonlarla Kürdistan Özgürlük Şahinleri (TAK) gibi örgütlerle sivil kayıpların yoğunlukta olduğu eylemlerin mesuliyetini azaltma ve uluslararası kamuoyunda meşruluğunu korumaya çalışmıştır (PKK, TAK'ı neden kullanıyor?, 2016). Yine PKK bu dönemde konvansiyonel savunmaya dayalı organize ettiği savunmasını düzenli saldırıları ile Türkiye sınırları içine yayarak silahlı zaferin yanı sıra siyasi kazanımlarda elde etmeyi amaçlamıştır (Ökten, 2018: 81-96).

Grafik 8: 2003-2008 Yılları Arasında PKK'nın Gerçekleştirdiği Eylemler, Bu Eylemler Sonucu Şehit Olan Kolluk Personeli ve Güvenlik Kuvvetlerinin Operasyonları Neticesinde Etkisiz Hale Getirilen Teröristler

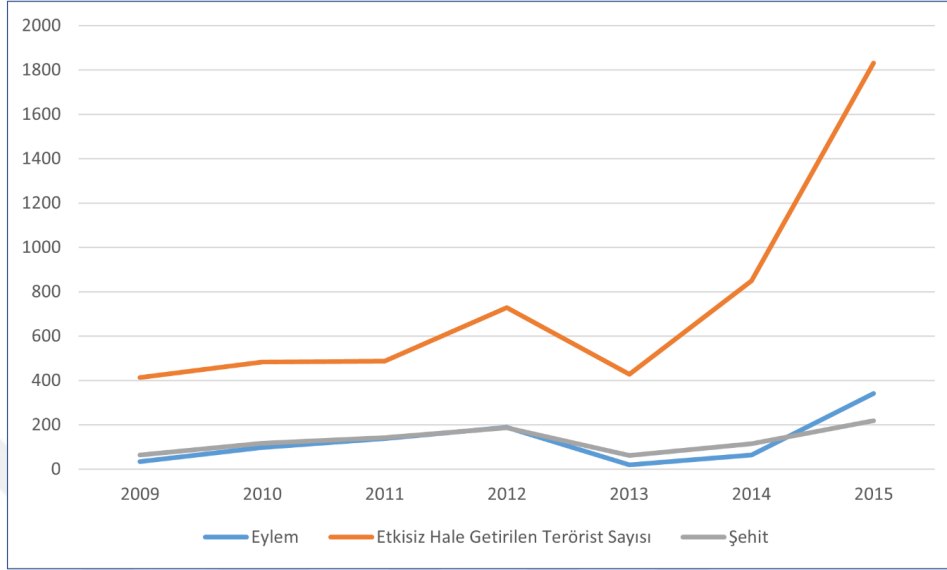

Kaynak: Şener, 2020; Şahin, 2022; Global Terrorism Database, 2022.

1984-2002 yılları arasında Türkiye'nin PKK ile etkin ve etkili mücadelesi sonrasında PKK'nın eylem sayısı 2000 yılından itibaren 500'ün altına düşmüştür ve ikinci dönem içerisinde de bir süre daha bu sayının altında kalmıştır. İkinci dönem de en yüksek eylem sayısına 2007 yılında en yüksek eylem sayısına ulaşmıştır.

Bölücü terör örgütü ile mücadelede üçüncü dönem ise sivilleşmenin ağırlık kazandığı ve sorumluluğun salt güvenlik güçlerinden ziyade daha kapsayıcı ve bütüncül yaklaşımların uygulandığı dönem olmuştur. 2009 yılı ise Türkiye'nin bölücü terör örgütü PKK ile mücadelesi açısından en önemli milatlardan birisi olmuştur. 2009-2015 yıllarını kapsayan bu dönemde kamuoyunda "Çözüm Süreci", "Kürt Açılımı" ve "Demokratik Açılım" olarak adlandırılan bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Kürtçenin kamusal alanda kullanılmasına izin verilmesi, Kürtçe kursların açılması ve 2004 yılında TRT 3 kanalında Kürtçe sürekli yayınlar yapılmaya başlanmış ve 2009 yılında ise TRT 6 daha sonra da TRT Kürdi ismiyle Kürtçe yayın hayatına devam etmiştir (Kurun, 2017: 106).

Grafik 9: 2009-2015 Yılları Arasında PKK'nın Gerçekleştirdiği Eylemler, Bu Eylemler Sonucu Şehit Olan Kolluk Personeli ve Güvenlik Kuvvetlerinin Operasyonları Neticesinde Etkisiz Hale Getirilen Teröristler

Kaynak: Şener, 2020; Şahin, 2022; Global Terrorism Database, 2022

Bu dönemde hükümetin yürütmüş olduğu süreç; MİT, Erdoğan, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ve İmralı adasında tutuklu bulunan Abdullah Öcalan aralarında yapılan görüşmeler üzerinde yürümüştür. 23 Şubat 2013 yılında İmralı’da BDP milletvekilleri, Pervin Buldan, Sırrı Süreyya Önder ve Altan Tan Abdullah Öcalan ile görüşmüş ve bu görüşmenin neticesinde 21 Mart 2013 günü Abdullah Öcalan’ın demokratik ve barışçıl çözüm mesajları içeren mektubu Diyarbakır’daki Nevruz kutlamalarında Sırrı Süreyya Önder tarafından okunmuştur. Bu mektup sonrasında, PKK terör örgütü tek taraflı olarak ateşkes ilan ettiğini ve Türkiye’den çekilmeye başladığını ilan etmiştir (Öcalan: Silahlı unsurlarımız sınır ötesine çekilsin, 2013). Buna karşılık olarak da Türkiye tarafından askeri operasyonlar durdurulmuştur fakat PKK eylemlerine son vermemiştir. Bilhassa, Mayıs-Eylül ayları boyunca süren Gezi Parkı Eylemleri, 17-25 Aralık FETÖ operasyonları ve Suriye İç Savaşı sebebiyle çözüm süreci sağlıklı olarak ilerleyememiştir.

Terörle mücadelenin üçüncü döneminde askeri modelin yerine sivil inisiyatifin ağırlık kazanmasının bir sonucu olarak terör örgütü eylemlerini azaltma eğilimi içerisine girmiştir. Yine benzer şekilde güvenlik kuvvetleri de terör örgütlerine yönelik olarak operasyonlarını azaltmıştır.

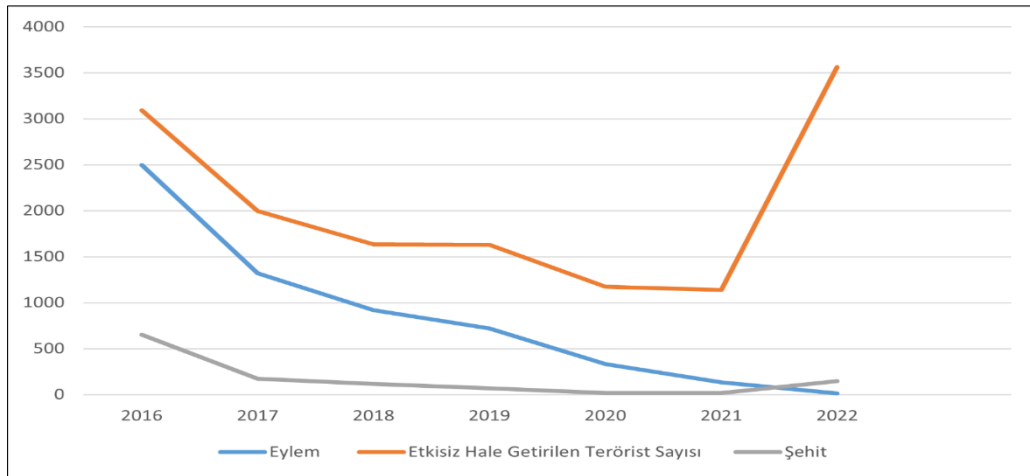
28 Şubat 2015’te ise kamuoyunda Dolmabahçe Mutabakatı olarak bilinen İdris Baluken, Sırrı Süreyya Önder ve Pervin Buldan’ın Dolmabahçe Sarayında; Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan, İçişleri Bakanı Efkân Ala, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Grup Başkanvekili Mahir Ünal ile Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı Muhammed Dervişoğlu aralarında geçen görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme sonrası, Akdoğan ve Önder iki farklı metin okumuşlardır. Önder,

okumuş olduğu metinde Öcalan'ın ilettiği on maddeyi sıralamıştır (10 madde diyor ki, 2015). Bu durum karşısında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan iki ayrı metnin varlığından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve sürecin sonuna gelindiğini ima etmiştir (Erdoğan: Dolmabahçe toplantısını doğru bulmuyorum, 2015):

Ben oradaki toplantıyı da doğru bulmuyorum. Çünkü bu toplantıda hükümetin başbakan yardımcısı ile şu an parlamento içinde olan bir grubun yan yana o resmi vermesini ben şahsen doğru bulmuyorum... açıklanan 10 maddelik metne gelince; o metinde bir demokrasi çağrısı yok. Bu metnin demokrasi adına neresini kabul edeceğim? Metni incelersek oradaki konuların çoğunun demokrasiyle falan yakından uzaktan alakası yok. Hala yeni yeni talepler ortaya çıkıyor. Daha sonra başbakan yardımcımızın yaptığı bir açıklama var. Onların tamamen aksine. Yani birbiriyle tamamen örtüşen bir şey yok. O zaman neyi görüştüler? Buna ortak bir deklarasyon diyebilir misiniz? Böyle bir şey var mı? Bu görüşmede hükümet kendi tasarruflarını kullanmış, 'hayırlı olsun' demek düşer bana ama ben de bu durumdan rahatsız olduğumu söyleme hakkına sahibim.

Temmuz 2015 itibariyle PKK eylemleri arttırmış ve 22 Temmuz'da Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde görevli iki polisi kaldıkları evlerinde yataklarında PKK tarafından şehit edilmesiyle beraber "çözüm süreci" sona ermiştir (İki polisin şehit edilmesini PKK üstlendi, 2015). Çözüm süreci olarak adlandırılan bu dönemin sona ermesiyle beraber bölücü terör örgütüyle mücadele dördüncü evreye geçilmiştir. Bu dönem içerisinde güvenlik kuvvetlerinin PKK'ya yönelik olarak gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yoğun askeri operasyonlara başladığı bir dönemdir. Yine bu dönem de Suriye İç Savaşı sebebiyle PKK, lojistik ve insan kaynağı açısından önemli imkânlarla sahip olmuştur. Bu süreçte güvenlik kuvvetleri, PKK'ya karşı gerçekleştirdikleri askerî harekâtlarda İHA'ların yanı sıra SİHA'ları da aktif bir şekilde kullanmaya başlamıştır.

Grafik 10: 2016-2022 Yılları Arasında PKK'nın Gerçekleştirdiği Eylemler, Bu Eylemler Sonucu Şehit Olan Kolluk Personeli ve Güvenlik Kuvvetlerinin Operasyonları Neticesinde Etkisiz Hale Getirilen Teröristler

Kaynak: Şener, 2020; Şahin, 2022; Global Terrorism Database, 2022

10 numaralı grafikte görüldüğü üzere PKK, eylem kapasitesi bakımından 1990'lı yıllardaki sayılarına erişmiştir. Bu durumun ana unsuru terör örgütüyle meskun mahallede mücadele ettiği için güvenlik kuvvetlerinin önceliği sivil vatandaşların güvenli bölgelere nakledilmesi olmuştur. Yine grafiğe yansdığı şekilde 2016 yılından itibaren PKK'nın eylem sayısı giderek azalmış ve 2022 itibarıyla eylem yapamaz hale gelmiştir.

Bu dönem kapsamında TSK, PKK'nın tamamen etkisiz hale getirilmesi amacıyla yurt içinde, Irak'ın kuzeyinde ve Suriye'nin kuzeyinde askerî harekâtlar gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda, Irak'ın kuzeyine Pençe Harekâtı Serisi ve Suriye'nin kuzeyine Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtı icra etmiştir. 2016 yılında terör örgütünün eylem sayısının, etkisiz hale getirilen terörist sayısının ve şehit sayısının artmasının sebebi, çözüm süreci olarak isimlendirilen dönemde PKK'nın şehirlere yerleşmesi, yığınak yapması ve hendekler kazarak konvansiyonel savunmayı şehirlere taşımayı amaçlaması olmuştur. Bu dönemde kamuoyunda "Hendek Operasyonları" olarak bilinen ve 265 gün süren sıcak temasların 2-3 metre ile 60-70 metre arasında olduğu ve sıkça el yapımı patlayıcıların (EYP) kullanıldığı meskûn mahal çatışmaları 07 Temmuz 2015 – 03 Haziran 2016 tarihleri arasında Diyarbakır; Sur, Bağlar, Silvan, Lice, Hani, Dicle, Şırnak; Cizre Mardin, Dargeçit, Nusaybin, Muş Varto, Batman; Kozluk ve Sason ve Elâzığ Arıcak'ta gerçekleşmiştir (Hendek savaşlarında sona gelindi, 2016). Hendek Operasyonları kapsamında en şiddetli çatışmalar Sur, Nusaybin ve Cizre'de yaşanmıştır. Sur'da gerçekleştirilen harekât 103 gün sürmüş ve 72 güvenlik görevlisi şehit olurken 279 PKK'lı öldürülmüştür. Hendek operasyonları sonucunda ise resmi verilere göre, 3583 PKK terör örgütü üyesi öldürülmüş ve 355 güvenlik görevlisi şehit olmuştur (Bayır, 2021: 30-31).

Meskûn mahal operasyonları sonucunda şehirlerde güvenliği yeniden tesis eden güvenlik kuvvetleri, terörle mücadele konseptinde geçmişte olduğu gibi geniş saha hâkimiyetini kalabalık birliklerle kontrol etmek yerine teknolojik gelişmelerden özellikle de 2016 yılından itibaren İHA ve SİHA'ları etkin bir şekilde kullanarak saha hâkimiyetini sağlamaya başlamıştır. Böylelikle, güvenlik görevlileri, teröristlerin sıklıkla kullandığı pusular, mayınlar ve EYP gibi saldırılara maruz kalmamış ve yıllar geçtikçe zayıf oranında düşüş yaşanmıştır.

Özellikle, 2019 sonrası dönemde terörle mücadelede doktrinel değişimden ziyade stratejik ve taktik seviyelerde değişimler yaşanmıştır. Dönemin Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, bu durumu Türkiye'nin etki ve ilgi alanının genişlemesi sonucunda yaşandığını ve TSK'nın etki temeli yaklaşımla terörle mücadele konseptine geçtiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşıma göre, arzu edilen hedefe ulaşmak için askeri ve askeri olmayan becerilerin harmanlanarak uygulanması hedeflenirken operatif seviyede anlık gelişen olaylara hızlı reaksiyonlar vererek düşmanın algısı üzerinde bir etki yaratma ve gerektiğinde fiziki bölgeyi ele geçirmek için kara, hava, deniz ve hatta uzay kuvvetlerinin müşterek operasyonları ile hedefe yoğun ve sürekli bir saldırı gerçekleştirmektir. Bu yaklaşımın bir çıktısı olarak grafikte görüldüğü üzere 2016 yılında sona eren

meskûn mahal operasyonları sonrasında bölücü terör örgütünün Türkiye'ye karşı gerçekleştirdiği eylemlerinde ciddi bir gerileme yaşanmıştır (Düz, 2022).

2016 yılında 1276 eylem gerçekleştiren PKK 2022 yılında yalnızca 13 eylem gerçekleştirebilmiştir. Güvenlik kuvvetlerinin yoğun operasyonel baskının yanı sıra terör örgütünün eylemlerinin radikal şekilde azalmasının bir diğer nedeni de MİT'in gerek bireysel gerekse TSK ile müşterek olarak yürüttüğü "lider odaklı" terörle mücadele stratejisidir. Bu strateji gereğince lider kadroların tasfiyesine odaklanılarak örgütün eylem hafızası, yapısı, kalifiye insan kaynağı ve bunların bir çıktısı olarak siyasi ve sosyolojik olarak yapılarının zayıflatılması hedef alınmaktadır. Bu dönemde meydana gelen bir değişim ise sıcak çatışmanın Türkiye'nin sınırlarının dışına taşınması ve sıcak çatışma ile operasyonların merkezlerinin Irak'ın kuzeyi ve Suriye coğrafyasına kaydığı gözükmemektedir (Düz, 2023).

Dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu da bu durumu teyit eder şekilde; "Türkiye'de dağlardaki terörist sayısını 88'e düşürdük" açıklaması yapmıştır (Soylu, 2023). TSK'nın terörle mücadelede siklet merkezini Irak'ın kuzeyi ve Suriye coğrafyasına taşınmasında özellikle İHA/SİHA'ların etkin ve aktif kullanımı etkili olmuştur. Güvenlik kuvvetlerinin kullanmış olduğu bu yeni stratejinin en büyük çıktısı ise geçmişte PKK'ya karşı yürütülen operasyonların yalnızca uygun mevsim ve coğrafya şartlarına göre yapıyorken yeni konseptle beraber terör örgütüne karşı sürekli ve yoğun bir askeri hareketlilik dönemine geçilmiştir. Bu yoğun baskılama stratejisinde en önemli bileşenlerden olan İHA/SİHA'lar terör örgütün manevra kabiliyetini ciddi oranda sınırlamış ve örgütün mağaralarından çıkamamalarına ya da yeraltı tünelleri oluşturmaya itmiştir.

3.2. Türkiye'nin Terörle Mücadelede İHA ve SİHA Kullanımı

Türkiye'nin terörle mücadele operasyonlarında İHA kullanımı 1994'e kadar uzanmaktadır. 1994 yılında ABD'den alınarak hizmete giren GNAT 750 ile TSK, MALE sınıfı bir İHA'yı kullanmaya başlayan ikinci NATO ülkesi olmasına rağmen o dönemlerde Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın insansız bir uçağı envantere alma konusunda isteksiz olması ve Kara Havacılık Komutanlığı'nın başlangıçta İHA'yı istihbarat, gözetleme, keşif platformu yerine topçu fonksiyonunun bir uzantısı olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle, TSK 1997'ye kadar GNAT 750 İHA'yı sadece topçu keşif görevi için kullanmıştır. Mayıs 1997'den itibaren Batman'da bulunan üsse konuşlandırılan GNAT 750 İHAS, İkinci Ordu tarafından iç güvenlik operasyonlarında aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. İkinci Ordu'nun kullanım çıktılarının olumlu olmasının ardından 1998'de 2 adet GNAT- I İHAS daha alınmıştır (Sünnetçi, 2020). İHA'ların faydalarının görülmesi üzerine 2007-2010 tarihleri arasında İsrail'den Heron, Searcher ve Dominator İHA'ları alınarak TSK'nın envanterine girmiştir. Bu İHA'lar her ne kadar fayda sağlamış olsa da siyasi sorunlar ve sık sık kaza kırma uğramaları sebebiyle verimli bir şekilde kullanılamamıştır (Karaağaç, Geleceğin Hava Kuvvetleri: 2016-2050, 2016: 33). 2008-2009 yılında İsrail'in Gazze'ye yönelik ablukasını

hükümetin kınaması üzerine Türk-İsrail ilişkileri gerilmeye başlamıştır. Gazze'ye yönelik olan bu ambargoyu delmek adına 32 farklı ülkeden 633 yolcu bulunan 8 gemilik bir filo Akdeniz üzerinden Gazze'ye doğru 27 Mayıs 2010 günü yola çıkmıştır. İsrail ise uluslararası sularda 31 Mayıs 2010 günü filoda yer alan “Mavi Marmara” gemisine saldırmıştır. Bu saldırı neticesinde 10 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Mavi Marmara saldırısı sonucunda ise Türk-İsrail ilişkileri tamamen kopmuştur (Topal, 2012) ve Heron'ların alımı iptal edilmiştir. Heronların alımının iptalinin bir diğer sebebi de İsrail'in yeterli teknik yardım sağlamaması ve İHAS'ların uçuş ve görüntü aktarma konularında problemli çalışmasıdır. İlgili gerekçeler neticesinde Türkiye İsrail ile olan sözleşmeyi feshetmiş ve sistemleri İsrail'e iade etmiştir (Öncel, 2023: 25-26). Bu gelişmelerden sonra Türkiye, ABD'den RQ-1 Predator ve MQ-9 Reaper almak istemiş fakat iki ülke arasında antlaşma sağlanamadığı için Türkiye bu İHA'ları da satın alamamıştır (Altaylı, 2012; Tanış, 2015).

2014 yılında TSK'nın envanterine giren TB-2 Bayraktar ilk SİHA görevini 2016 yılında Hakkari'nin Çukurca ilçesinde 5 PKK mensubunu etkisiz hale getirerek icra etmiştir (Düz ve Üzen, 2023: 26). 2016 yılında Suriye'nin kuzeyine yönelik olarak icra edilen Fırat Kalkanı Harekâtı sırasında da İHA'lar aktif bir şekilde kullanılarak hedeflerin işaretlenmesinde kullanılmışlardır. 20 Ocak 2018 günü başlatılan ve 57 gün süren Zeytin Dalı Harekâtında Bayraktar TB-2 4.000 saat uçuş gerçekleştirerek güvenlik kuvvetlerine istihbarat ve ateş desteği sağlamıştır. Yine bu harekât kapsamında SİHA'lar yerli üretim olan ve ROKETSAN tarafından geliştirilen Mini Akıllı Mühimmat MAM-L'yi kullanmıştır. Bu harekât kapsamında SİHA'ların önemine vurgu yapan dönemin Başbakanı Binali Yıldırım: “Afrin Harekâtı'nın kaderini değiştiren silahlı, silahsız İHA'lardır. Karşı tarafa verilen mühimmatlar, silahlar bizim bu mukayeseli üstünlüğümüzün altında kaldı” demiştir ve bu harekât kapsamında 6.370 terörist etkisiz hale getirilmiştir (Bayraktar TB2 Zeytin Dalı Harekâtı'nda 4 bin saat uçuş, 2018).

20 Şubat 2020'de başlayan Bahar Kalkanı Harekâtı ile ise Türk İHA'larının kullanımı ve başarısı dünya gündeminde oldukça ilgi çekmiştir. Harekât, TSK'ya ait SİHA, topçu unsurları ve hava kuvvetlerinin elektronik harp ile eşgüdümlü olarak kullanılmasıyla oldukça dikkat çekmiştir. Operasyon kapsamında, Anka-S ve Bayraktar TB2 SİHA'ları kilit rol oynamıştır. Harekât sırasında, TSK, SİHA'ları bugüne kadar benzeri görülmemiş bir tarz ve taktikte kullanmış ve oldukça dar bir alanda aynı anda çok sayıda SİHA'nın uçurulması ile hem sürü SİHA saldırıları gerçekleştirmiş hem topçu birliklerine ve hem de muharip savaş uçaklarına anlık veri aktararak rejime karşı güdümlü silahlarla saldırı düzenlemesine olanak sağlamıştır. Bu taktiğin sonuçları ise sahaya oldukça hızlı bir şekilde yansımıştır ve operasyonun daha ilk saatlerinde rejime ait yüzlerce tank, zırhlı araç, kundağı motorlu obüs ve çok namlulu roketatar imha edilmiştir. Bu operasyonda bu denli koordinasyon ve başarının sağlanmasında en önemli hususlardan birisi de farklı sistem ve platformların kendi aralarında anlık olarak veri aktarımı yapabilmelerini sağlayan “ağ merkezli harekât” kabiliyeti olmuştur (Mevlütöğlu, 2020). Yine harekât kapsamı sırasında SİHA'ların rejim

kuvvetlerine yönelik olarak gerçekleştirdiği operasyonların Millî Savunma Bakanlığının resmi Twitter hesabından yayınlanması rejim kuvvetlerinin psikolojik boyutunda etkili olmuştur (T.C. Millî Savunma Bakanlığı, 2020). Bahar Kalkanı Harekâtı sonucunda ise 3.473 rejim unsuru, 93 adet tank, 67 adet obüs/ÇNRA, 10 adet hava savunma sistemi, 8 adet helikopter, 3 adet uçak ve 1 adet SİHA etkisiz hale getirilmiştir (Bahar Kalkanı Harekâtı, 2020).

Terörle mücadele operasyonlarını Irak coğrafyasında da sürdüren TSK, Irak'ta terörle mücadele için Pençe operasyonları serisini başlatmıştır. Bu operasyonlara İHA ve SİHA'lar aktif olarak destek vermişlerdir ve bu harekâtlar neticesinde, birçok terörist, barınma alanları, mühimmatları ve karargahları imha edilmiştir. Millî Savunma Bakanlığından yapılan açıklamaya göre, Pençe Serisi Operasyonlarında teröristlere ait çok sayıda silah, mühimmat ve mayın/EYP ele geçirilmiş, 184 mağara ve sığınak tahrip edilmiştir. Pençe Serisi operasyonlar kapsamında ise toplam 1130 terörist etkisiz hale getirilmiştir (MSB: 24 Temmuz 2015'ten bugüne kadar 34 bin 950 terörist etkisiz hale getirildi, 2022). Yine bu harekâtlar kapsamında açıklama yapan Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı resmi Twitter hesabından yaptığı açıklamada, TSK'nın Irak'ın kuzeyindeki yürüttüğü operasyonlar neticesinde 40 kilometreden fazla ilerleyerek Irak'ın kuzeyinde bazı iç bölgelerine konuşlandığını ve bölgede bulunan birçok stratejik tepenin kontrolünün TSK tarafından sağlandığını duyurmuştur (İletişim Başkanlığı, 2020).

Türkiye'nin operasyonel sahasının ve hâkimiyet sahasının genişlemesinin bir sonucu olarak hem terör örgütlerinin manevra ve harekât kabiliyetleri azalmış hem de Türkiye'nin bölgede olması istihbarat kaynaklarının çeşitlenmesine ve istihbarat yeteneğinin artmasını sağlamıştır. Türkiye'nin yürüttüğü operasyonlar sonucuna yukarıda belirtildiği üzere terör örgütünün eylemleri engellenmiş ve tamamen savunma odaklı faaliyet yürütmeye başlamışlardır. Bu husus hakkında PKK'nın sözde yöneticilerinde olan Avareş kod adlı Mustafa Karasu, İHA-SİHA'ların PKK için çok büyük bir zafiyet oluşturduğunu ve buna karşı önlem almaya çalıştıklarını belirtmiştir (Pençe hareketlerinin PKK ve uzantılarının stratejik pozisyonlarına etkisi, 2020). PKK'nın Suriye kolu olan PYD'nin liderlerinden olan Salih Müslim de benzer açıklamalar yaparak; "... son zamanlarda Halep'in kuzeyinde Azez'de, Afrin'de falan çok yoğun saldırılar var. SİHA'lar da zaten hep üstümüzde dolaşıyor. Örgütün çok sayıda kayıp verdiğini ve hâkimiyet alanlarının ciddi şekilde azaldığını ..." itiraf etmiştir (PKK/PYD elebaşı Salih Müslim'den SİHA itirafı, 2023). Yine benzer şekilde terör örgütü üyesiyken ikna çalışmaları sonucunda örgütten kaçarak teslim olan F.C., SİHA'ların örgütte büyük darbe vurduğunu ve bu durumun örgüt içerisinde ciddi bir korku ve panik yarattığını ve bu durumun sadece tabanda değil örgütün sözde lider kadrosunda da olduğunu ifade etmiştir (PKK'dan kaçan terörist, örgütteki SİHA korkusunu anlattı, 2023). TSK'nın ve MİT'in bu dönemde artan hassas hedefleme ve vuruş özelliklerinin gelişmesinin bir çıktısı olarak sırf 2022 yılında PKK'nın 133 sözde yöneticisi Suriye ve Irak'ta etkisiz hale getirilmiştir. Bu operasyonlar sıklıkla MİT'e ait saha elemanlarının istihbaratı sonrası SİHA'ların sözde yöneticinin konvoyuna yönelik saldırılar aracılığıyla gerçekleşmiştir (Düz, Terörle Mücadelede PKK'lı Yönetici Kadronun

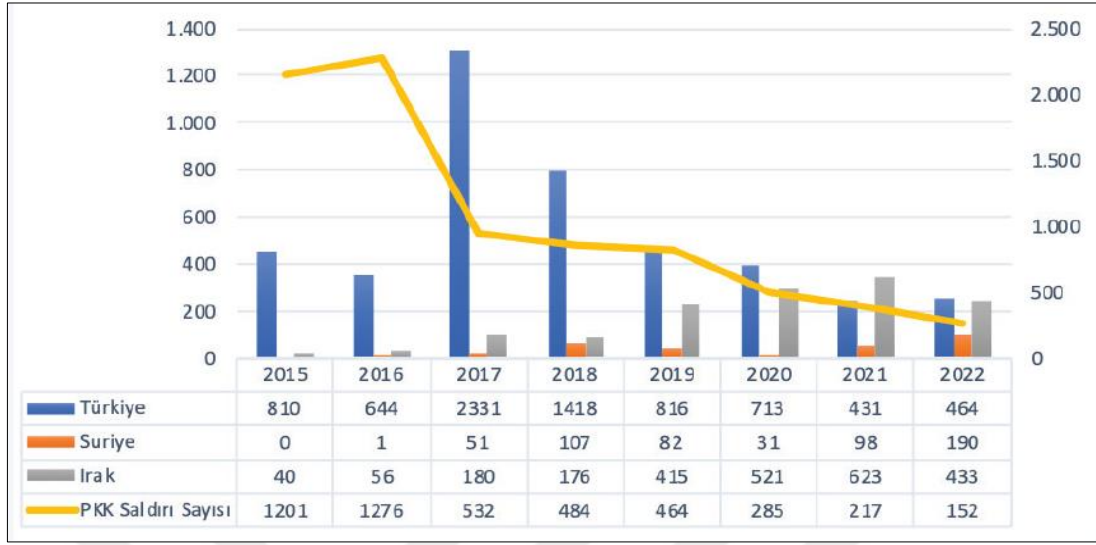
Tasfiyesi, 2023). SİHA'ların bu başarısının, sözde PKK yöneticileriyle röportaj yapmak için Kandil'e giden ABD PBS Kanalı Muhabiri Simona Foltyn sözde yöneticilerle görüşememiş ve bu durumu köşesine: "PKK ile görüşmek için Kandil'e geldik. Daha öncesinde anlaşılmamıza rağmen PKK'nın tüm üst düzey yöneticileri Türkiye'nin SİHA'ları nedeniyle saklandılar. PKK sözcüsü bizimle buluşamadı" şeklinde taşımıştır (Foltyn, 2021).

3.2.1. Türkiye'nin İHA ve SİHA'ları Terörle Mücadelesinde Kullanım Alanları ve Amaçları

Güvenlik kuvvetleri İHA ve SİHA'ları birçok askeri ve askeri olmayan alanda kullanmakta ve kullanılabilecek seviyeye getirmeye çalışmaktadır fakat bu vazifelerin başında istihbarat toplama, gözetleme, hedef tespiti ve keşif faaliyetleri (ISTAR) oluşturmaktadır. Bu bölüme, "2.6. İHA'ların Askeri Kullanım Alanları" başlığı altında değinildiği için ve tekrar olmaması açısından tekrar değinilmeyecektir.

Terörizm Analiz Platformu (TAP) verilerine göre 2015-Eylül 2022 tarihleri arasında güvenlik kuvvetleri, Türkiye'de 7.627, Irak'ta 2.444 ve Suriye'de 560 terörle mücadele operasyonu icra etmişlerdir. Bu operasyonlara karşılık olarak ise PKK'nın da 4.611 saldırı gerçekleştirdiği görülmektedir. İlgili veriler incelendiğinde, 2016 yılında Suriye sahasında operasyon sayısı 1 iken 2022 yılı itibarıyla 190 kat artış göstermiştir. Suriye coğrafyası kadar olmasa da Irak'ta da yıllar içerisinde operasyonların arttığı ve 2015'ten 2022'ye kadar geçen sürede operasyon sayısının 11 kat arttığını ve operasyonel coğrafyanın Türkiye sınırlarından Irak ve Suriye'ye doğru kaydığı görülmektedir. 2015-2016 yıllarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde gerçekleştirilen Hendek Operasyonları sonrasında terör eylemlerinde son 7 yılda İçişleri Bakanlığı 2022 bütçe raporuna göre, %96'lık bir azalma meydana gelmiştir. Yine ilgili rapora göre, terör örgütün yurtiçindeki militan sayısı da benzer şekilde son 7 yılda %96 azalarak ülke sınırları içerisine yalnızca 120 terörist kalmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2022: 143-144).

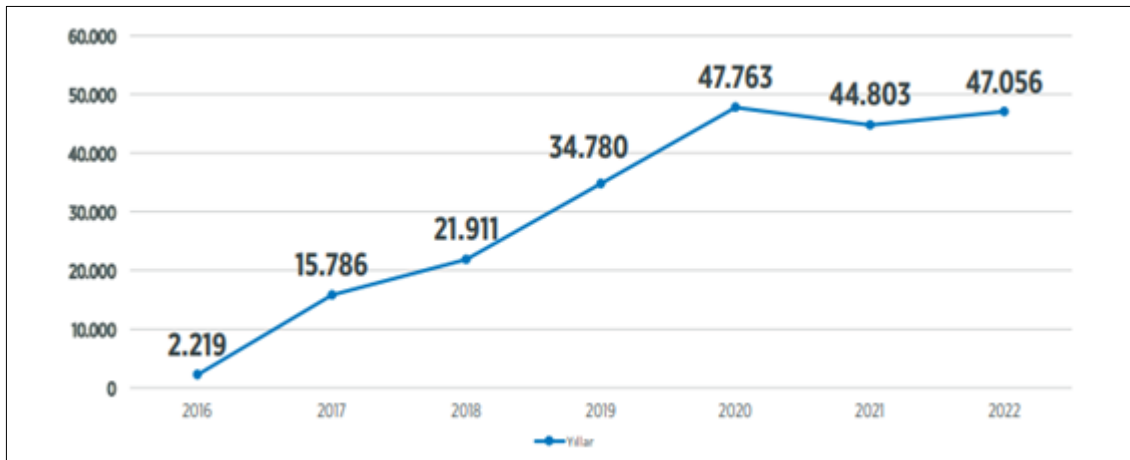
Grafik 11: Türkiye, Irak ve Suriye’de İcra Edilen Terörle Mücadele Operasyonları (2015-Eylül 2022)

Kaynak: TAP; www.tap-data.com

TAP’ın 2015-Eylül 2022 tarihleri arasındaki verilerine göre Türkiye’de güvenlik kuvvetlerinin gerçekleştirmiş olduğu terörle mücadele operasyonlarının İHA/SİHA destek oranı tüm operasyonların %11, Suriye’de gerçekleştirilen operasyonlarda bu oranın %14 ve Irak’ta gerçekleştirilen İHA/SİHA destekli operasyonların tüm operasyon oranları içerisinde %60’ını oluşturmaktadır. Bu verilere bakıldığında, Irak sahasında hava gücünün öncelikli kullanım yöntemi olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise İçişleri Bakanlığı’nın ilgili raporuna göre İHA/SİHA destekli operasyonların sayısı her geçen yıl artış göstermiştir ve son 7 yılda uçuş süreleri 20 kat artmış ve 31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla 47.056 saat uçuş gerçekleştirmişlerdir (İçişleri Bakanlığı, 2022: 94).

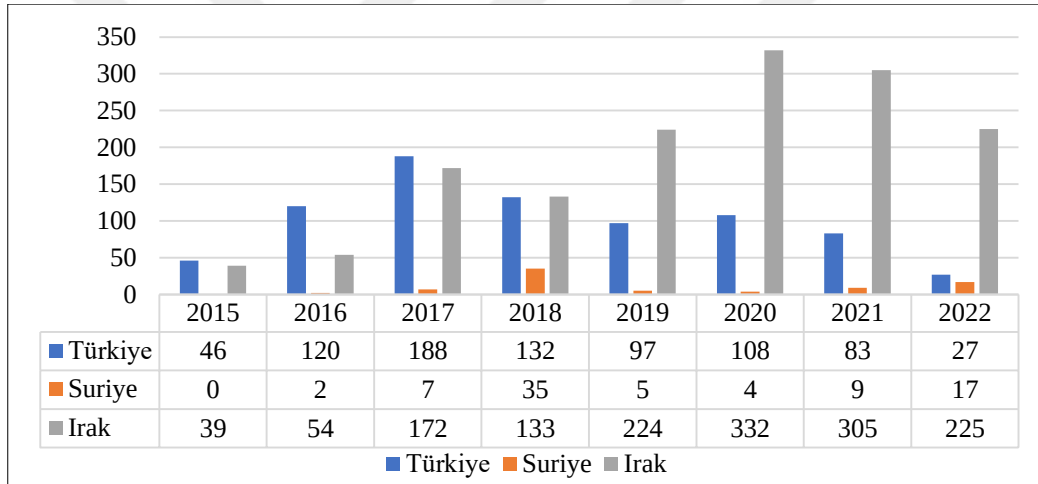
Grafik 12: İHA-SİHA Toplam Uçuş Saatleri

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2022: 94

TAP'ın verilerine göre, 2015-Eylül 2022 tarihleri arasında düzenlenen İHA/SİHA operasyonlarına bakıldığında Irak'ta 1.474, Türkiye'de 801 ve Suriye'de 77 operasyon düzenlenmiştir. Tabloyu incelediğimizde 2017 yılında Türkiye'de düzenlenen operasyon sayının en yüksek döneme ulaştığı yıl olmuş ve akabinde İçişleri Bakanlığının raporunda da yer aldığı şekilde Türkiye sınırları içerisinde terör örgütü mensubu sayısı azaldığı için İHA/SİHA operasyonları da ülke içerisinde azalma eğilimine girmiştir. Diğer yandan, 2018 yılında 35 operasyonla Suriye sahasındaki operasyonlar tavan seviyesine ulaşmış ve sonrasında yeniden azalmış ve Eylül 2022 itibarıyla yeniden artmıştır. Tablonun geneline bakıldığında ise 2015-2016 Hendek Operasyonları sonrasında Türkiye'de İHA/SİHA operasyonları azalırken Irak'ta artış yaşanmıştır ve 2018 sonrası dönemde özellikle de 2020 ve 2021 yıllarında Irak bu araçların en sık kullanıldığı saha haline gelmiştir.

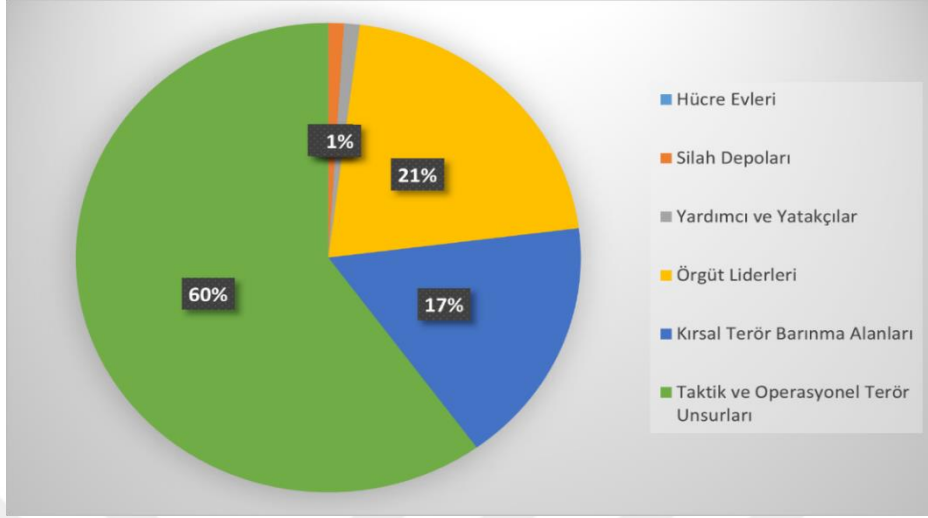
Grafik 13: Türkiye, Suriye ve Irak'ta İcra Edilen İHA/SİHA Destekli Operasyonlar (2015-Eylül 2022)

Kaynak: TAP; www.tap-data.com

Türkiye'de gerçekleştirilen İHA/SİHA destekli operasyonlar incelendiğinde bu operasyonların %60'ını taktiksel operasyonlar oluştururken %21'ini sözde lider kadrolarına yönelik operasyonlar ve %17'sinin ise terör örgütünün barınma ve saklanma alanlarına yönelik olduğu görülmektedir. Türkiye'de icra edilen operasyonlar sonucunda terör örgütünün insan kaynağına yönelik operasyonların öncelikli olduğu anlaşılmaktadır.

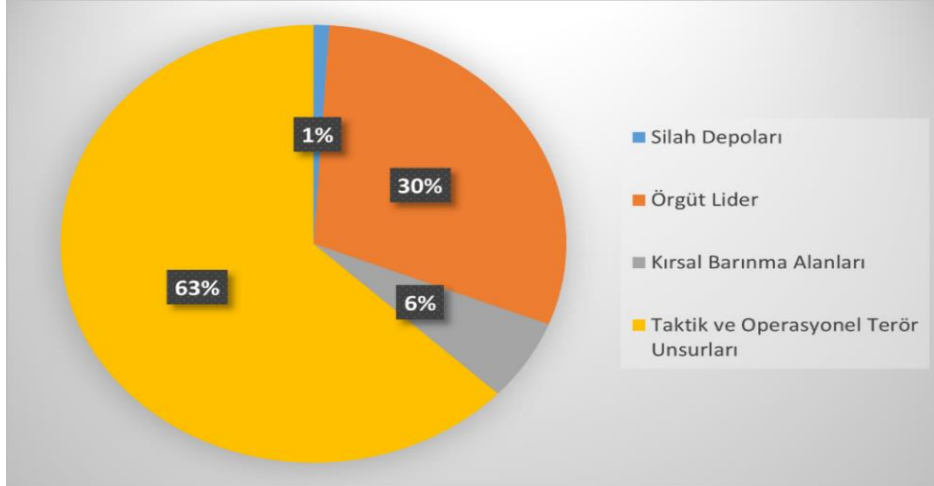
Grafik 14: Türkiye’de İcra Edilen İHA/SİHA Destekli Operasyonların Hedeflere Göre Dağılımı (2015-Eylül 2022)

Kaynak: TAP; www.tap-data.com

Suriye coğrafyasında gerçekleştirilen İHA/SİHA operasyonları incelendiğinde ise bu sahada da Türkiye’de olduğu gibi benzer hedeflerin olduğu ve operasyonların %60’ını taktik operasyonlar oluştururken %30’unu da örgütün sözde liderlerini hedef alan operasyonlar oluşturmaktadır.

Grafik 15: Suriye’de İcra Edilen İHA/SİHA Destekli Operasyonların Hedeflere Göre Dağılımı (2015-Eylül 2022)

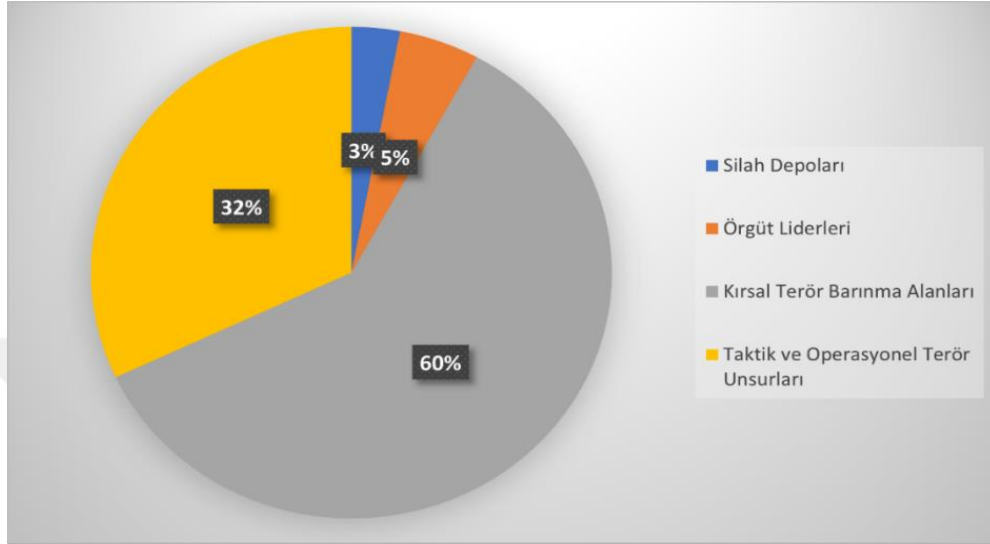

Kaynak: TAP; www.tap-data.com.

Irak’ta gerçekleştirilen İHA/SİHA destekli operasyonları incelediğimizde ise Türkiye ve Suriye’de gerçekleştirilen hedeflerden oldukça farklı bir hedefsel dağılım gözümüze çarpmaktadır. Irak’ta icra edilen operasyonların, %60’ını kırsal barınma alanlarının imha edilmesi oluştururken, %32’sini taktiksel operasyonlar ve %5’ini de sözde örgüt liderinin etkisiz hale getirilmesi

oluşturmaktadır. Bu hedefsel dağılım bizlere Irak'ta önceliğin terör örgütünün manevra hareket sahasının kısıtlanarak Irak'ta barınmasının önüne geçilmesi olduğunu göstermektedir.

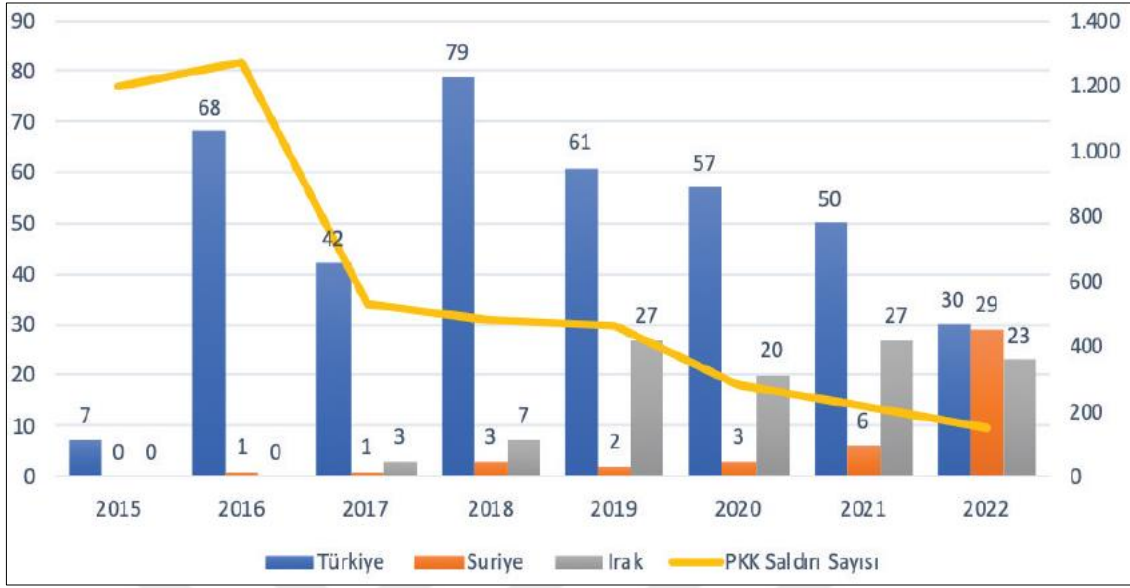
Grafik 16: Irak'ta İcra Edilen İHA/SİHA Destekli Operasyonların Hedeflere Göre Dağılımı (2015-Eylül 2022)

Kaynak: TAP; www.tap-data.com.

TAP'ın 2015-Eylül 2022 yılları verileri incelendiğinde ise örgütün sözde lider kadrosuna yönelik operasyonlarda SİHA'ların envantere girdikleri yıllara paralellik gösterir bir artış yaşanmıştır. Bu operasyonlara bakıldığında, Türkiye'de 394, Irak'ta 107 ve Suriye'de 45 operasyon gerçekleştirilmiştir. 2016 yılıyla birlikte Türkiye'de gerçekleştirilen operasyon sayısında ciddi bir artış yaşanmış ve 2018 yılında 79 sözde örgüt liderinin etkisiz hale getirilmesiyle Türkiye'de ifa edilen en yüksek sayıya ulaşılmıştır. Suriye coğrafyasında ise bu operasyonlar 2022 yılına kadar tek haneli sayılarda kalmış ama Eylül 2022 itibarıyla son 7 yıldaki en yüksek seviye ulaşmıştır. Irak coğrafyasında ise 2019 yılıyla beraber sözde liderlere yönelik operasyonlar artış göstermiş ve bu şekilde devam etmiştir. Türkiye sınırları dışarısında gerçekleştirilen bu operasyonlar sonucunda Türkiye'nin stratejik bir hedef olarak bu durumu benimsediğini ve sınır ötesinden de lider kadroları gibi daha korunaklı kişilere operasyon icra edebilecek seviyeye ulaştığını göstermektedir.

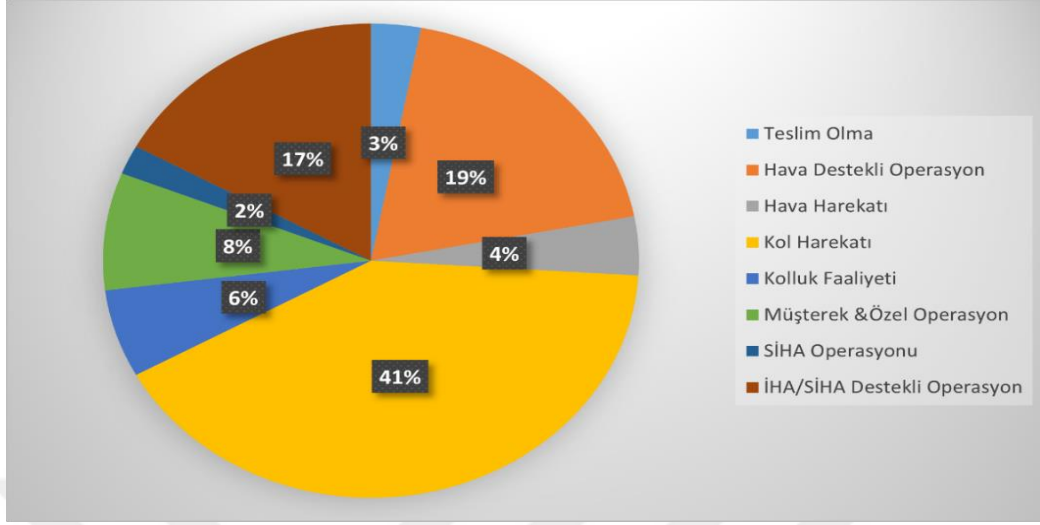
Grafik 17: Türkiye, Suriye ve Irak'ta Terör Örgütünün Sözde Liderlerine Yönelik Operasyonlar (2015-Eylül 2022)

Kaynak: TAP; www.tap-data.com.

Terör örgütü liderlerine karşı, Türkiye, Irak ve Suriye’de gerçekleştirilen bu operasyonların yöntemleri incelendiğinde ise %2’sinin SİHA operasyonu, %17’sinin ise İHA/SİHA destekli operasyonlar olduğu ve sözde terör örgütü liderlerine yönelik olarak gerçekleştirilen bu operasyonların toplam %19’ünde İHA ve SİHA’ların doğrudan rol oynadığı görülmektedir. Öte yandan, yöntemler incelendiğinde, %4 hava operasyonları ve %19 hava destekli operasyonlarında icra edildiğini görmekteyiz ki bu durumda bizlere sözde terör örgütü liderlerine karşı icra edilen operasyonların %42’lik bir oranının hava ve hava gücü destekli operasyonların olduğu göstermektedir. Bu veri bizlere, güvenlik kuvvetlerinin bu alanda artan kabiliyet ve kapasiteni göstermektedir.

Grafik 18: Türkiye, Suriye ve Irak'ta Terör Örgütünün Sözde Liderlerine Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Operasyonların Türlerine Göre Dağılımı (2015- Eylül 2022)

Kaynak: TAP; www.tap-data.com

Açık kaynaklara yansıyan haberler derlendiğinde ise terör örgütünün sözde liderlerine yönelik operasyonlar sonucunda 1508 sözde terör örgütü lideri elemine edilmiştir. Bu durum, terör örgütünün insan kaynağına ve bilhassa da hafızasına darbe vurmaktadır. Deneyimli ve sözde lider konumundakiler tecrübelerini ve farklı operasyonel durumlar karşısında nasıl tepki vereceklerini alt kadrolara aktaramadıkları için terör örgütüne katılan yeni militanlar tecrübesiz ve deneyimsizdirler. Bu durum bir diğer yansımasının da psikolojik boyutta olduğu çok açıktır zira sözde kahraman olarak gördükleri sözde liderlerinin her geçen gün etkisiz hale getirilmesi örgüt içinde paniğe ve üst kadrolarda görev alacak militan bulamam durumuna neden olmuştur. Türkiye, Irak ve Suriye sahalarında terör örgütünün liderlerine yönelik olarak gerçekleştirilen bu operasyonlar kapsamında 248 sözde örgüt lideri İHA/SİHA destekli operasyonlarla etkisiz hale getirilirken 145 sözde örgüt lideri ise doğrudan SİHA'lar tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Terör örgütleri liderlerine karşı gerçekleştirilen operasyonlarda İHA/SİHA destekli operasyonları ekseriyetle TSK, Jandarma ve Emniyet kuvvetlerinin kullandığı görülürken doğrudan SİHA kullanarak etkisiz hale getirme operasyonlarında ise MİT ön plana çıkmaktadır (Düz ve Üzen, 2023: 6). MİT'in 2022 Yıllık Faaliyet Raporunda MİT Başkanı Hakan Fidan (2023) şu şekilde yazmıştır:

MİT, PKK/KCK ile mücadelede insan istihbaratı, sinyal istihbaratı, elektronik istihbarat, görüntü ve uydu istihbaratı gibi istihbarat disiplinleri ile İHA-SİHA yeteneklerini bir bütün olarak kullanarak örgütü yöneten ana omurgayı etkisiz hale getirmeye odaklanmıştır. Bu doğrultuda 2022 yılında gerçekleştirilen sınır ötesi operasyonlar neticesinde, çok sayıda PKK/KCK lider kadrosunun etkisiz hale getirilmesi ve örgüte ait kritik altyapı tesislerinin imhası sağlanmıştır.

3.2.2. Türkiye'nin İHA ve SİHA Kullanımının Etkilerinin Analizi

İHA ve SİHA'ların terörle mücadele ana unsur haline gelmelerindeki en önemli unsurlardan birisi bu araçların muharip insanlı hava araçların göre oldukça ekonomik olmaları, kayıpları halinde insan kaybının yaşanmaması ve kolaylıkla yerine yenisinin konulabilmesi ve son olarak, İHA/SİHA'lar ile yapılan sınır ötesi operasyonların muharip insanlı hava araçlarına kıyasla pek fazla önemsenmemesi ve siyasi bir krize sebep olmamasıdır. Bu araçların artık bir misyonu da haline gelen bölücü terör örgütünün sözde liderlerini hedef alınması terör örgütünün hiyerarşik yapısında ciddi bir çökme meydana gelmiştir. Yine bu operasyonları bir çıktısı olarak, terör örgütünün kritik noktalarında bulunan ve uzmanlık gerektiren işlerde yer alan örgüt üyeleri de hedef alınarak etkisiz hale getirilmesiyle beraber terör örgütünün eylemsel yeteneğinin de körelmesi hedeflenmiştir. İHA ve SİHA'lar ile yapılan ISR faaliyetleri neticesinde ise terör örgütlerine ait barınma alanları, finansal kaynak alanları, silah, mühimmat ve yaşamsal destek gereçleri tespit ve yok edilmektedir. Bunların yanı sıra, engebeli ve zorlu bir coğrafyaya sahip olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde saklanan teröristlerin keşif ve imhasını da sağlamış ve terör örgütü üyelerinin hareket ve mobilizasyonuna büyük bir darbe vurmuştur. İHA ve SİHA'ların PKK'nın hareketini kısıtlaması sebebiyle coğrafya olarak daha müsait olan Suriye'de yer altına tüneller kazarak İHA ve SİHA'lar korunmaya çalışmaktadır (Düz ve Üzen, 2023, 49-50). Türkiye'nin yürütmüş olduğu İHA ve SİHA'larla lider odaklı mücadele konseptinin bir benzerini ABD çeşitli coğrafyalarda kullanmıştır ve bilhassa Pakistan'da Tahrir-i Taliban Pakistan'a karşı Federal Aşiretler Bölgesinde uygulamıştır. ABD'nin bu stratejisi sonucunda ise bölgede yer alan terör örgütünün eylem ve saldırı yetisinde gerileme yaşanmış ve bölgede yaşanan terör eylemlerinde azalma meydana gelmiştir (Terkan, 2015).

SİHA ve İHA'larla bütünleşmiş bir şekilde kullanılan elektronik istihbaratın sonucunda terör örgütü üyeleri bir tedbir olarak telefon ve telsiz kullanımını olabildiğince en az seviyeye indirmeye çalışmaktadırlar. Zira, gelişen teknoloji ile telsiz kestirmeleri ile 100 metreye kadar yapılan yer tespitleri anlık olarak havada bulunan SİHA ya da İHA'ya aktarılıyor ve istihbarat kesinleştikten sonra YKİ tarafından operasyon icra ediliyor. TSK'nın artan teknolojik envanterinden kaçınmak isteyen terör örgütü, telsiz ve telefon kullanmak yerine kurye ve mektup sistemine geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu durumda, örgütün iletişimde kopukluklar yaşanmasına neden olmuştur. Örgütün telsiz ve telefon görüşmelerini yasaklamasının bir diğer nedeni ise örgütten kaçışların ve teslim olmaların önüne geçmek istemesidir (Erdem, Dinleme ve kestirme cihazlarının yer tespiti yapabilme yeteneklerinin artması PKK'yı telsiz konuşmalarını azaltmaya yöneltti, 2021). Örgüt içerisinde yaşanan iletişim sorunlarının sözde lider kadrosunun otoritesinde azalmaya ve daha alt kadronun otonomisinin artmasına neden olmuş (Sabah, 2020) hatta PKK'nın artan kayıplarından dolayı örgüt içerisinde yaşanan gerginlik sonucunda örgütün kendi arasındaki gruplar arasında da silahlı çatışmalar yaşanmıştır (CNN Türk, 2018).

İHA ve SİHA'ların başarılı operasyonları sayesinde terör örgütüne katılımın oldukça azalmanın yanı sıra bu araçların terör örgütünde yarattığı korku ve panik yüzünden örgütten kaçışlarda artmıştır. İçişleri Bakanlığının raporuna göre 1 Aralık 2022'ye kadar 115 terörist teslim olmuştur ve 2016'dan 1 Aralık 2022 tarihine kadar 1.779 terör örgütü mensubu güvenlik kuvvetlerine teslim olmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2022: 152). Terör örgütlerinden kopuşlarda hiç şüphesiz ki İHA ve SİHA'ların yarattığı psikolojik etki önemli bir rol oynamıştır. 2019 tarihinde PKK terör örgütünden kaçan Ö.T. isimli militan İHA ve SİHA'lar hakkında şu ifadeleri kullanmıştır (İHA ve SİHA'lar, PKK'nın psikolojisini bozdu, 2019):

PKK içerisinde kaçmak isteyen ve ailesine dönmek isteyen çok sayıda örgüt mensubu var. Bunun da başlıca sebebi İHA ve SİHA'ların yaşam koşullarını tamamen kısıtlamasıdır. İHA ve SİHA'lar, PKK'nın tüm psikolojisini bozdu. Artık örgüte katılım arzusu yok denecek kadar azdır. Türkiye'den katılım noktaları tamamıyla kapatılmıştır. Keşif uçakları İHA ve SİHA'ların operasyonu nedeniyle Kandil ve diğer yerlerde bulunan mağaraların giriş yerleri sürekli değiştirilmektedir.

Yine TSK'ya teslim olan PKK'lı bir terörist M.D. (İHA ve SİHA'lar, PKK'yı psikolojik olarak perişan etti, 2019) ise şu ifadeleri kullanmıştır:

Eğitimlerde İHA ve SİHA'lardan nasıl saklanılır gibi bilgiler verdiler. Arazide, SİHA ve İHA'ların korkusuyla en fazla 4 kişinin bir araya gelebiliyorduk ve o 4 kişi de bir ağacın altında oturun, aman hareket etmeyin, kıpırdamayın, sigara içmeyin, sessiz olun da dinleyelim arazide olabilirler zaten İHA geziyor diye sürekli bir panik içindeydik. Devletin yaptığı yurt içi yurt dışı operasyonlar ve İHA ve SİHA'lar, örgütü psikolojik olarak perişan etti.

Bir diğer örnek olarak ise TSK'ya teslim olan PKK'lı K.M. (Örgütten kaçıp teslim olan kişi yaşadıklarını anlattı, 2020) de şu ifadeleri belirtmiştir; “Operasyonlarda da biz bir yere tıklılıp oradan çıkmıyorduk. Günler bazen haftalar geçiriyorduk. Küçük mağaranın içinde olmak hem fiziksel olarak hem de psikolojik olarak herkesi bitiriyordu” demiştir. Yunanistan'a kaçmaya çalışırken yakalanan ve yirmi yıldır örgütün içerisinde yer alan O.Z. isimli örgüt üyesi ise “İHA'lar dolaşınca örgüt üyelerinin dağdaki hareket alanı sıfıra indi, zira hareket edildiği anda imha ediliyordu. İHA'lar geldiğinde örgüt tüm faaliyetlerini durdururdu ve hareketsiz hale geçirdi” demiştir (İHA'lar PKK'nın hareket alanını sıfıra indirdi, 2019).

Türkiye's Enemy Killed in Action kayıtlarına göre Türkiye 2015-2022 tarihleri arasında 408 terörle mücadele harekâtı düzenlemiştir ve bu operasyonların sonucunda açık kimlik verilene ulaşabilen 853 terörist imha edilmiştir ve bu sayının 836'sını PKK oluştururken geriye kalan 17 ise farklı terör örgütlerine üye teröristlerdir. Bu sayı açıkça göstermektedir ki, Türkiye'nin terörle mücadele sürecinde önceliği PKK ile mücadele etmektir (Düz ve Üzen, 2023: 60).

Türkiye'nin terörle mücadele süreci incelendiğinde, Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar farklı fraksiyonlardaki terör örgütleriyle mücadele içerisinde olduğu ve özellikle de PKK

terör örgütüne karşı 45 yılı aşkın bir süredir mücadele yürüttüğü görülmüştür. Türkiye, uzun yıllardır terör örgütü PKK ile silahlı bir mücadele yürüttüğü için terörle mücadele sürecinde de İHA ve SİHA'ları da ekseriyetle PKK terör örgütüne karşı kullanmıştır. Türkiye'nin terörle mücadele sürecinde, İHA kullanımı 1990'lı yıllara kadar gitmektedir fakat bu araçları aktif kullanmaya ve gözle görünür bir sonuç almaya başladığı dönem; 2015 sonrası yerli İHA ve SİHA'ların güvenlik kuvvetlerinin envanterine girmesi ve terörle mücadele sürecinde yeni güvenlik yaklaşımının uygulanmaya başlamasıyla beraber aktif bir şekilde kullanılmaya ve olumlu sonuçlar alınmaya başlanmıştır.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bir İHA yapma düşüncesi çok eskilere kadar gitse de modern anlamda İHA'ların oluşturulması ve harp sahasında kullanılması 18'inci yüzyıla rastlamaktadır; fakat SİHA'ların ilk kullanımı ise İHA'lardan 83 yıl sonra İkinci Dünya Savaşı'na rastlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise ortaya çıkan yeni teknolojik gelişmelerin İHA'lara entegre edilmesiyle anlık istihbarat sağlama noktasında bu teknolojiye sahip devletler hasımlarına karşı ciddi bir avantaj sağlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren ise özellikle hava gücü ve hava savunma sistemi olmadığı ve terör örgütlerine karşı rahatlıkla kullanılabildikleri için değerli hale gelen ve silahların entegrasyonu sonucunda oluşan İHAlar, harp tarihi ve literatürü açısından henüz yeni alanlardır ve literatürde İHAlar hakkında ortak kabul edilen bir tanım üzerinde bir mutabakat sağlanamamıştır. İHA ve SİHA'ların terörle mücadele aktif olarak kullanımı noktasında ABD ve İsrail öncü ülkeler olmuşlardır. İsrail yönetimi, SİHA'ları terör örgütünün liderlerin yönelik olarak gerçekleştirdiği keşif ve gözetleme faaliyetleri sonrasında elde ettiği istihbaratı değerlendirip etkisiz hale getirilmesinde daha çok kullanmaktadır. ABD ise İHA ve SİHA'ları başlıca Afganistan, Yemen, Pakistan ve Somali olmak üzere dünyanın farklı coğrafyalarında terörle mücadele amacıyla kullanmaktadır. ABD, bu araçları küçük grupları tespit ve imhanın yanı sıra zorlu arazi yapısına sahip bölgelerde görev yapan kara birliklerinin güvenliğini sağlama noktasında da başarıyla kullanmıştır. Kesintisiz yapılan keşif faaliyetleri neticesinde özellikle Afganistan'da birçok mayın tespit edilmiştir.

Türkiye'nin İHA ve SİHA'ları önceleri ithalat etmesi ve ithalat süreci ve sonrasında teknoloji paylaşımı ve ithalat yapılan ülkeler ile arasında yaşanan siyasi sorunlar neticesinde yerli İHA ve SİHA sistemleri üretmesi ve bugün gelinen noktada dünyanın en önemli İHA ve SİHA ihraç eden ülke konumunda olmasının temel motivasyonu bu araçları klasik bir hava gücü olarak kullanmaktan ziyade ABD ve İsrail gibi terörle mücadele kullanma arzusu olmuştur. 2014'te MALE sınıfı yerli İHA ve SİHA sistemlerinin envanterine katan Türkiye, İsrail ve ABD'den sonra sayılı devletler arasına girmiştir.

Her askeri aracın ve sistemin muhakkak avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Günümüzde devletleri İHA ve SİHA kullanmaya iten en büyük motivasyon kaynakları; bu araçların insansız olmaları ve bu sayede tehlikeli, sıkıcı ve kirli olarak adlandırılan görevlerde rahatlıkla kullanılabiliyor olmalıdır. Diğer önemli avantajları ise bir insanlı muharip savaş uçağına nazaran maliyetleri 25-26 kat daha azdır, küçük ve sessiz oldukları için tespit edilmeleri daha zordur, uygun hava koşullarında +24 saatten fazla keşif, gözetleme ve sorti faaliyeti yapabilirler ve böylece

kesintisiz bir istihbarat akışı sağlayabilirler ve YİK'te görev yapan pilotlar insanlı bir muharip savaş uçağına göre çok daha risksiz bir ortamda oldukları ve hamle yapmak için çok daha geniş süre ve imkanları oldukları için operatif olarak başarı şansları çok daha yüksektir. İHA ve SİHA'ların dezavantajları ise uygun hava koşulları olmadığında operasyona çıkamamaları, kaza kırım oranlarının yüksek olması, elektronik harp ile düşman tarafından ele geçirilebilmeleri, hava-hava saldırına karşı korunaksız olmaları, YİK ile aralarındaki bağlantının kopması durumunda yaşanacak sorunlar ve son olarak YİK'te yer alan pilotların ortamında etkisiyle zaman zaman daha saldırgan tavırlar sergileyebilmesi olarak sıralanabilir.

45 yıldır PKK terörüyle mücadele eden Türkiye'nin PKK terör örgütü ile mücadelesi sınırları kesin olmayan dört ana döneme ayrılabilir. Bu dönemler; 1984-2002, 2003-2008, 2009-2015 ve 2016-2022 bu dönemler içerisinde Türkiye'nin terörle mücadele yöntemleri incelendiğinde ilk dönem olan 1984-2002 yılları arasında savaş modeli uygulanmış ve diplomasi kanalları da aktif olarak kullanılarak PKK'nın komşu ve sınır ülkelerinde yapılanması önlenmeye çalışmıştır. Bu dönem içerisinde, 1993 yılında zirveye ulaşan PKK eylem sayısı 1994'te ithalat yoluyla envantere giren İHA'lar, diğer teknolojik yenilikler ve sınır ötesi harekâtlar neticesinde 2002 yılında nerdeyse sıfırlanmıştır.

2003-2008 döneminde ise salt teröristle mücadele konseptinden vazgeçilerek teröristle mücadeleden ziyade terörü yaratan unsurlarla mücadeleye evrilmiştir. Bu dönem de ABD ile yapılan anlık istihbarat paylaşımı antlaşması da Türkiye'nin terörle mücadelesine olumlu katkı sağlamıştır. ABD'ye ait İHA'lar Irak coğrafyasında görev ifa ederken elde ettikleri istihbaratı Türk makamlarla paylaşmıştır ve TSK'da terör unsurlarının konumu ve niceliğine kara birliklerini ya da hava kuvvetlerini yönlendirerek terör unsurlarını etkisiz hale getirmiştir. Diğer yandan, PKK'nın bu dönemde eylemleri de artmış ve eylemlerinin yönünü daha Türkiye'nin farklı şehirlerinde sivillere yönelik olarak gerçekleştirmeye başlamıştır.

PKK terör örgütü ile mücadelenin üçüncü dönemi olan 2009-2015 dönemi ise Türkiye açısından terörle mücadele bakımından sivilleşmenin hâkim olduğu askeri yaklaşımın asgari seviyeye çekildiği bir dönem olan çözüm sürecinin başladığı yıl olmuştur. Bu süreci genellikle MİT, BDP ve İmralı arasında geçmiştir. Sürecin sonunda, PKK'nın silah bırakarak Türkiye'den çekilmesi istenmiştir ve bu süre zarfında PKK'ya yönelik operasyonlar geçici olarak durdurulmuştur. Fakat, PKK Gezi Parkı Eylemleri, 17-25 Aralık FETÖ Operasyonları ve Suriye İç Savaşı sonucu bölgede oluşan otorite boşluğundan faydalanacağını düşündüğü için silah bırakmamıştır ve Türkiye topraklarından çekilmemiştir. Temmuz 2015 itibariyle eylemlerini arttıran PKK'nın 22 Temmuz'da iki polisi şehit etmesiyle beraber süreç resmen sona ermiştir.

Çözüm Sürecinin başarısız bir şekilde sona ermesiyle beraber PKK terör örgütü ile mücadelenin dördüncü başlamıştır. Bu dönemde güvenlik kuvvetleri PKK ile mücadele yine savaş

modelini esas almışlardır ve bu model ışığında PKK ile yurtiçinde ve yurtdışında kapsamlı bir mücadele yürütmeye başlamışlardır. Yine bu dönemde güvenlik kuvvetleri PKK'ya karşı olarak İHA ve SİHA'ları aktif olarak kullanmaya başlamıştır. Bu dönem içerisinde PKK'nın eylemlerinin en yoğun olduğu ve yine en fazla şehidin olduğu yıl 2016 yılı olmuştur. Bu durumun sebebi, çözüm sürecinde PKK terör örgütünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde şehirlere hendeklere kazarak konvansiyonel çatışmayı şehir çatışmalarına taşımasıdır. Güvenlik kuvvetlerinin, neredeyse bir yıl süren operasyonları sonucunda PKK terör örgütü şehirlerden arındırılmıştır ve terörle mücadeleyi Türkiye'nin sınırlarının ötesine taşımayı amaçlamıştır. Bu dönem de İHA ve SİHA'ların terörle mücadeleye dahil olmasıyla beraber doktrinselden ziyade taktik seviyede terörle mücadelede değişim yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu değişim sonrasında, güvenlik kuvvetlerimiz konsept olarak etki temelli yaklaşımı benimsemiş ve bu yaklaşıma gereğince askeri olan ve askeri olmayan unsurların harmanlanarak kullanılması ve olaylara çok hızlı reaksiyonlar göstererek terör örgütünün motivasyonunun kırılması ve fiziki olarak bölgenin ele geçirilmesi için tüm unsurlarla yoğun ve aralıksız bir saldırı gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin bu taktik seviyedeki değişimin sonucu olarak ise 2016 yılında 1276 eylem gerçekleştiren PKK'nın 2022 yılında sadece 13 eylem gerçekleştirebildiğini ve bu eylemlerinin çoğunluğunun füze ve havan saldırıları olduğunu görmekteyiz. Bu taktiksel değişimin bir diğer sonucu ise terörle mücadelenin Türkiye topraklarından Irak ve Suriye coğrafyasına kaymış olmasıdır ve bu hususta İHA ve SİHA'ların katkısı oldukça fazla olmuştur. Zira, geçmişte PKK'ya karşı yürütülen operasyonlarda mevsim önemli bir etkeni ve mevsim şartlarına göre mücadelenin yürütülmesi şekillenirken İHA ve SİHA'lar sayesinde terör örgütü PKK'ya karşı sürekli ve yoğun operasyonlar gerçekleştirilmiş ve PKK'nın manevra alanı kısıtlanmıştır.

2015 ve Eylül 2022 yılları arasındaki güvenlik kuvvetleri, Türkiye, Irak ve Suriye'de toplam 10.631 operasyon gerçekleştirmiştir ve bu operasyonların 2.352'si İHA/SİHA destekli olarak gerçekleştirilmiştir ve bu dönemde güvenlik kuvvetlerinin İHA kullanma süresi son 7 yılda 20 kat daha fazla artmıştır. Yine Türkiye, Irak ve Suriye'de gerçekleştirilen İHA/SİHA destekli operasyonların dağılımı incelendiğinde ise bu operasyonların Türkiye ve Suriye'de %60'ı ve daha fazlasını taktiksel operasyonlar oluştururken Irak'ta %60 oranında kırsal barınma alanlarının hedef alınması ilk sırada yer almıştır. Türkiye ve Suriye'de ikinci sırayı %20 ile %30 arasında sözde örgüt liderlerine yönelik operasyonlar oluştururken Irak'ta ikinci sırayı %30 oranında taktiksel operasyonlar oluşturmaktadır.

Örgütün hiyerarşik yapısının hedef alınarak örgütün hafızasını, eylemselliğinin azaltılmasını ve psikolojisinin hedef alınmasının bir sonucu olarak 2015-Eylül 2022 yılları arasında örgütün sözde lider kadrosuna yönelik operasyonlar artmıştır. Türkiye, Irak ve Suriye coğrafyasında bu amaçla gerçekleştirilen operasyonların kapsamında 145 örgüt sözde örgüt lideri doğrudan SİHA atışıyla 248 sözde örgüt lideriyse İHA/SİHA destekli operasyonlar sonucunda etkisiz hale getirilmiştir. Bu operasyonların %41'lik kısmı ise kol harekâtı sonucunda gerçekleştirilmiştir.

Doğrudan, SİHA ya da İHA/SİHA destekli operasyonlar sonucunda üst düzey ve tecrübeli teröristlerin etkisiz hale getirilmesi PKK'nın emir ve komuta zincirine ciddi bir darbe vurmuştur. Örgüt içerisinde hem liderlik sorunu yaratılmış hem de yerlerine geçecek eleman bulma noktasında sorun yaşamalarına neden olmuştur zira sürekli olarak devam eden hedef gözeterek sözde liderlerin etkisiz hale getirilmesi lider olacak teröristlerin güvenlik kuvvetlerinin yeni hedefi haline gelecekleri anlamına geldiği için örgüt içerisinde bu kademelerde görev yapmama istediği doğduğu tespit edilmiştir. Sözde lider kadrolarının hedef alınmasının bir sonucu olarak da yerlerine tecrübesiz teröristlerin gelmesi sonucunda eylem yeteneklerinde körelmeye ve eylem kapasitelerinin düşmesine neden olmuştur.

SİHA ve İHA'ların sürekli ve kesintisiz olarak yürüttükleri keşif ve gözetleme faaliyeti neticesinde PKK terör örgütünün manevra alanı kısıtlanmış ve hareket alanları kısıtlanmıştır. Bu durum PKK'nın ve sözde yöneticilerin üzerinde yoğun bir baskı oluşturmuştur ve terör örgütü üyelerinin sürekli mağarada kalmasına ya da farklı bölgelere geçerek saklanmalarına sebep olmuştur. Yine benzer şekilde, kesintisiz şekilde süren gözetleme faaliyetlerinin bir sonucu olarak terör örgütü sözde eğitim kamplarını kullanamamaktadır ve terör örgütü üyeleri üzerinde bir İHA ve SİHA korkusu ve paranoyası oluşmuştur. Terör örgütü de İHA ve SİHA'lara karşı önlem olarak birtakım önlemler alarak; barınma, iletişim, hareket, eğitim ve yaşam tarzlarında değişime gitmek zorunda kalmışlardır fakat yine de buna rağmen bölgenin zorlu coğrafyasının terör örgütüne sağladığı avantaj artık bu araçların aktif bir şekilde kullanılmasıyla büyük bir darbe yemiştir. İHA ve SİHA'ların terörle mücadele aktif olarak kullanılmasıyla ve etki temelli yeni güvenlik yaklaşımının hayata geçirilmesiyle beraber terör örgütünün verdiği kayıplar ve örgütten kaçarak güvenlik kuvvetlerine katılımlar artmıştır. Yine bu yaklaşımın bir sonucu olarak, terör örgütlerinin eylemleri yıllar geçtikçe azalmıştır öyle ki 2016 yılında 1276 eylem gerçekleştiren terör örgütü 2022 yılında sadece 13 eylem gerçekleştirebilmiştir. Terörle mücadele İHA ve SİHA kullanımının bir diğer olumlu çıktısı ise hem terör saldırılarının erkenden tespiti ve önlenmesi hem de operasyon sırasındaki birliklere anlık istihbarat sağlayarak güvenlik kuvvetlerinin kayıplarının önüne geçilmesi olmuştur.

Sonuç olarak, İHA ve SİHA'ların güvenlik kuvvetleri açısından 2015 sonrası dönemde terörle mücadelede kullanılan önemli araçlardan birisi haline gelmişlerdir. Bu araçların düşük maliyetle üretilmesi, görevlerde yine ekonomik olarak daha ideal olması, istihbarat, gözetleme, işaretleme, hedefi tespit etme ve karar alıcıların kararı sonrası hedefi imha yetenekleriyle terör örgütünün; barınak, mühimmat, yaşam malzemeleri, üyeleri ve sözde üst düzey yöneticileri etkisiz hale getirilmiştir. Böylece, 2015-Eylül 2022 tarihleri arasında görüldüğü üzere hem terör örgütünün eylemsel kapasitesi azalmış hem de terörle mücadele Türkiye topraklarından ötelenerek Irak ve Suriye coğrafyasına kaymıştır. Böylece, yapılan çalışma sonucunda İHA ve SİHA'ların terörle mücadele sürecinde kullanılmalarının Türkiye'nin terörle mücadele sürecine olumlu katkılar sağladığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, Salih vd. (2012), **İnsansız Hava Araçları: Muharebe Alanından ve Terörle Mücadelede Devrimsel Dönüşüm**, BİLGESAM, Ankara.
- Al Monitor (2022), “Israeli army could use armed drones for targeted killings in West Bank”, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/09/israeli-army-could-use-armed-drones-targeted-killings-west-bank> (10.11.2022).
- Alexander, David (2014), “U.S. confirms death of al Shabaab leader Godane in Somalia strike” **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/cnews-us-somalia-usa-islamistidCAKBN0H01OO20140905>, (10.11.2022).
- Alexander, Yonah (2002), **Combating Terrorism Strategies of Ten Countries**, University of Michigan Press, Michigan.
- Aljunied, Syed Mohammed Ad’ha (2011), “Countering Terrorism in Maritime Southeast Asia: Soft And Hard Power Approaches”, **Journal of Asian and African Studies**, 46(6), 652–665.
- Alkan, Necati (2010), “Türkiye’nin Terörizmle Mücadele Deneyimi”, İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Ed.), **Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele**, içinde (79-125), USAK, Ankara.
- Altay, Hüseyin vd. (2013), “Ortadoğu’da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (37), 267-288.
- Altun, Çağlar (2021), **SİHAS Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Anadolu Ajansı (2018), “Bayraktar TB2 Zeytin Dalı Harekâtı’nda 4 bin saat uçtu”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bayraktar-tb2-zeytin-dali-harekatinda-4-bin-saat-uctu/1097076>, (10.05.2022).
- Anadolu Ajansı (2019), “İHA ve SİHA’lar, PKK’nın psikolojisini bozdu”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/iha-ve-sihalar-pkknin-psikolojisini-bozdu/1481297#:~:text=PKK'ya%20kat%C4%B1l%C4%B1mlar%C4%B1n%202017%20y%C4%B1l%C4%B1ndan,PKK'n%C4%B1n%20t%C3%BCm%20psikolojisini%20bozdu> (23.04.2023).
- _____ (2019), “İHA ve SİHA’lar, PKK’yı psikolojik olarak perişan etti”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/iha-ve-sihalar-pkkyi-psikolojik-olarak-perisan-etti/1380760>, (14.05.2023).

- _____ (2019), “İHA’lar PKK’nın hareket alanını sıfıra indirdi”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ihalar-pkknin-hareket-alanini-sifira-indirdi/1515997>, (19.05.2023).
- _____ (2020), “MSB: 24 Temmuz 2015'ten bugüne kadar 34 bin 950 terörist etkisiz hale getirildi”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/msb-24-temmuz-2015ten-bugune-kadar-34-bin-950-terorist-etkisiz-hale-getirildi/2607450>, (22.05.2023).
- _____ (2020), “Örgütten kaçıp teslim olan kişi yaşadıklarını anlattı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/orgutten-kacip-teslim-olan-kisi-yasadiklarini-anlatti/1954615> (22.01.2023)
- _____ (2020), “Pençe harekâtlarının PKK ve uzantılarının stratejik pozisyonlarına etkisi”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/pence-harekatlarinin-pkk-ve-uzantilarinin-stratejik-pozisyonlarina-etkisi/1908685> (11.05.2020)
- _____ (2022), “Terör örgütü PKK'nın Eruh'ta gerçekleştirdiği ilk saldırının üzerinden 38 yıl geçti”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/terror-orgutu-pkknin-eruhta-gerceklestirdigi-ilk-saldirinin-uzerinden-38-yil-gecti/2661408> (13.01.2023).
- _____ (2023), “PKK'dan kaçan terörist, örgütteki SİHA korkusunu anlattı”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/pkkdan-kacan-terorist-orgutteki-siha-korkusunu-anlatti-/2874210> (11.05.2023)
- Arı, Tayyar (2004), **Irak, İran ve ABD**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Audiovisual Library of International Law (t.y.), “Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism”, <https://legal.un.org/avl/ha/dot/dot.html> (21.02.2021).
- Avcı, Engin (2011), **Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi: Türkiye Hizbullahı Örneği**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Komutanlığı -Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Bagad Magav (t.y.), <https://l24.im/5LRZb> (10.02.2021).
- Bal, İhsan (2010), “Türkiye’de Terörle Mücadele’de PKK Örneği”, Süleyman Özeren ve İhsan Bal (Ed.), **Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele**, içinde (17-71), USAK, Ankara.
- Balz, Hanno (2015), “Militant Organizations in Western Europe in the 1970s and 1980s”, Randall D. Law (Ed.), **The Routledge History of Terrorism**, içinde (297-315), Routledge .
- Başbuğ, İlker (2014), **Terör Örgütlerinin Sonu**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Başeren, Sertaç. H. (2008), “Terrorism with Its Differentiating Aspects”, **Defence Against Terrorism Review**, 1(1), 1-11.
- Bayır, Fikret (2021), “Arap Baharı Sürecinde Türkiye’nin Güvenlik Operasyonlarının Bütçeye Etkisi”, **SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi**, 31(1), 25-54.

- Baykar. (t.y.), <https://www.baykartech.com/tr/tarihce/> (17 Şubat 2021).
- BBC News Türkçe (2013), “Öcalan: Silahlı unsurlarımız sınır ötesine çekilsin”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130321_ocalanin_mesaji (10.02.2013)
- Bila, Fikret (2017), **Komutanlar Cephesi**, .Doğan Kitap, İstanbul
- Black, Jeremy (2019), **Savaş ve Teknoloji**, Doruk Yayınları, İstanbul.
- Boyle, Michael J. (2020), **The Drone Age : How Drone Technology Will Change War And Peace**, Oxford University Press, New York.
- Bozkurt, Giray Saynur (2008), “Küreselleşmenin Güvenlik Boyutu” İdris Bal (Ed.), **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, içinde (491-553), Lalezar Kitabevi.
- Brighton, Mark Andrew (2009), **The Sicarii in Josephus’s Judean War: Rhetorical Analysis and Historical Observations**, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- Bruinessen, Martin van (2021), **Ağa, Şeyh, Devlet**, 11. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.
- B'Tselem (2022), “The Israeli Information Center for Human Rights in The Occupied Territories”, <https://statistics.btselem.org/en/all-fatalities/by-date-of%20incident?YaadHisul=%5B%22yes%22,%22no%22%5D§ion=overall&tab=charts> (10.12.2022).
- Bural, Erol Başaran (2020), Yeni Nesil Terörizm Paradigması, Muhittin Imıl (Ed.), **Yeni Nesil Terörizm içinde** (11-33), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- _____ 2021), **Sosyal Medya İstihbaratı**, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Chaliand, Gerard ve Blin, Arnaud (2016), Zealots And Assassins, G. Chaliand ve A. Blin (Ed.), **The History of Terrorism from Antiquity to ISIS**, içinde (55-79), University of California Press.
- Chamayou, Grégoire (2015), **Drone Theory**, Penguin, New York.
- CNN Türk (2018), TSK’dan Açıklama: PKK’lılar Kendi Aralarında Çatışıyor, <https://www.cnnturk.com/turkiye/tskdan-aciklama-pkklilar-kendi-aralarinda-catisiyor> (10.05.2023).
- Council Framework Decision (t.y), “Official Journal of the European Communities” <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0475&from=EN> (10.05.2021).
- Council of Europe (t.y.), “Federal Law No. 35-Fz Of 6 March 2006 On Counteraction Against Terrorism” <https://rm.coe.int/ct-legislation-russian-federation/16806415f5> (22.02.2022).
- Crelinsten, Ronald D. (2021), **Terrorism, Democracy, and Human Security: A Communication Model**, Routledge.

- Crelinsten, Ronald ve Schmid, Alex (1992), “Western Responses To Terrorism: A Twenty-Five Year Balance Sheet”, **Terrorism and Political Violence**, 4(4), 307-340.
- Cumhuriyet (2015), “Erdoğan: Dolmabahçe Toplantısını Doğru Bulmuyorum” <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-dolmabahce-toplantisini-dogru-bulmuyorum-233651> (11.01.2023).
- Cyrus, Hodes ve Sedra, Mark (2013), **The Search for Security in Post-Taliban Afghanistan**, Routledge, New York.
- Çakmak, Haydar (2008), **Terörizm**, Platin Kitap, Ankara.
- Çınar, Bekir (1997), **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, SAM, Ankara.
- Çitlioğlu, Ercan (2006), “**Gri Tehdit Terörizm**”, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Çubukçu, Mete (2007), Irak’ta Direniş: Düşman Bu Kez El-Kaide, **Birikim Dergisi**, (218).
- Dalamagkidis, K. (2015a), “Aviation History and Unmanned Flight”, K. P. Valavanis ve G. J. Vachtsevanos (Ed.), **Handbook of Unmanned Aerial Vehicles**, içinde (57-81), Springer, Netherlands.
- Dalamagkidis, K. (2015b). “Definitions and Terminology”, K. P. Valavanis ve G. J. Vachtsevanos (Ed.), **Handbook of Unmanned Aerial Vehicles**, içinde (43-55), Springer Netherlands.
- D'Alessio, Stewart ve Stolzenberg, Lisa (1990), “Sicarii and the Rise of Terrorism, Terrorism”, **Studies in Conflict & Terrorism**, 13(4), 329-335.
- Defence Türk (2020), “Yemen’de Suudi Arabistan’a ait Çin yapımı CH-4 İHA düşürüldü”, <https://www.defenceturk.net/yemende-suudi-arabistana-ait-cin-yapimi-ch-4-ih-dusuruldu> (01.04.2022)
- Detsch, Jack (2019), “Pentagon Warns Middle East Turning To China For Drone Needs”, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/01/pentagon-mideast-turning-china-drone-needs.html> (01.04.2023).
- Deutsche Welle (2016), “Hendek savaşlarında sona gelindi”, <https://www.dw.com/tr/hendek-sava%C5%9Flar%C4%B1nda-sona-gelindi/a-19291491> (29.05.2016).
- Dinçer, Süha ve Ergin, Sabit Ümit (2020), “İnsansız Hava Araçları, Yeni Güvenlik Konseptleri ve Türkiye”, **TASAM**, 155-159.
- Düz, Sibel (2022), “Türkiye’nin Terörle Mücadelesinde Etki Temelli Operasyonel Yaklaşım ve Örgütsel Etkileri”, **Terörizm Analiz Platformu**, https://tap-data.com/article/turkiye-nin-terorle-mucadelesinde-etki-temelli-operasyonel-yaklasim-ve-orgutsel-etkileri#_ftn7 (23.05.2023).

- _____, “Terörle Mücadelede PKK’lı Yönetici Kadronun Tasfiyesi”, **Kriter Dergi**, 7(75).
- _____, (2023), “Odak: PKK’nın Lider Kadrolarının Tasfiyesi”, **SETA**, <https://www.setav.org/odak-pkknin-lider-kadrolarinin-tasfiyesi/> (17.05.2023).
- Düz, Sibel ve Üzen, Muhammet İsmail (2023), “**Terörle Mücadelede İHA’ların Rolü ve Etkileri Üst Düzey PKK’lı Terörist Liderlerin ve Operatiflerin Tasfiyesi**”, SETA, Ankara.
- Ehrhard, Thomas (2010), **Air Force UAVs: The Secret History**, A Mitchell Institute Study, Washington.
- Encyclopedia Britannica (t.y.), <https://www.britannica.com/topic/terrorism> (10.01.2020).
- Erboğa, Abdullah, ve Ayar, Merve İrem (2019), “Türkiye’de İHA-SİHA’ların Terörle Mücadelede Kullanımı ve Terörle Mücadeleye Etkileri”, Hüseyin Alptekin (Ed.), **PKK Terörünün Analizi içinde** (239-276). SETA, Ankara.
- Erdem, Ali Kemal (2021), “Dinleme Ve Kestirme Cihazlarının Yer Tespiti Yapabilme Yeteneklerinin Artması PKK’yı Telsiz Konuşmalarını Azaltmaya Yöneltti” <https://www.indyturk.com/node/307401/haber/dinleme-ve-kestirme-cihazlar%C4%B1n%C4%B1n-yer-tespiti-yapabilme-yeteneklerinin-artmas%C4%B1> (10.04.2023).
- Erdoğan, Recep Tayyip (2016), “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Konsepti” <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma> (06.06.2023).
- Ergil, Doğu (1991), “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 46(1), 171-181.
- Ergün, Salih ve Sönmez, Selçuk (2015), “Terörle Mücadelede Yeni Güvenlik Teknolojilerinin Kullanımı ve Entegrasyonu: İHA’larda Terahertz Teknolojisinin Kullanımı Modeli”, <https://124.im/UHzb> (10.03.2021).
- Erol, Mehmet Seyfettin (2008), Uluslararası İlişkiler Aktörü Olarak Terör Örgütleri, Haydar Çakmak (Ed.), **Terörizm içinde** (73-99), Platin Kitap, Ankara.
- European Council (1995), Madrid “European Council Presidency Conclusions” https://www.europarl.europa.eu/summits/mad1_en.html (21.02.2022).
- Fahlstrom, P. G. ve Gleason, T. J. (2012), **Introduction to UAV Systems**, A John Wiley ve Sons, New Jersey
- Foltyn, Simona (2021). “Turkey’s Expanding Militarized Zones in Iraq Raise Fears Of Invasion, Frustrate” <https://www.pbs.org/newshour/show/turkeys-expanding-militarized-zones-in-iraq-raise-fears-of-invasion-frustrate-civilians> (10.05.2023).

- Frantzman, Seth J. (2021), **The Drone Wars: Pioneers, Killing Machines, Artificial Intelligence, and the Battle for the Future**, Bombardier Books, New York.
- Fukuyama, Francis (2021), “Droning on in the Middle East”, <https://www.americanpurpose.com/blog/fukuyama/droning-on/> (10.05.2023).
- Ganesh, L. (2015), **Evaluating the Effectiveness of US Strikes as a Counterterrorism Policy in Yemen**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Wellesley Üniversitesi .
- Ganor, Boaz (2017), **The Counter-Terrorism Puzzle**, Routledge, New York.
- Gedek, Ergün (2016), **Kaşif Kozinoğlu'nun Mezara Götürmediği Sırlar “Tıpkıbasım Elyazıları”**, Kaynak Yayınlar, Ankara.
- General Atomics (t.y.), <https://www.ga-asi.com/ga-asi-and-northrop-grumman-showcase-additional-unmanned-electronic-attack-capabilities-in-second-usmc-exercise> (10.09.2022).
- Gettinger, D. (2020), **The Drone Databook**, Center for the Study of the Drone at Bard College.
- Giffin, R. (2015), “Modernity and Terrosim” Randall Law (Ed.), **The Routledge History of Terrosim içinde** (369-383), Routledge, London.
- Global Security (2015), “Task Force Observe, Detect, Identify, and Neutralize” <https://www.globalsecurity.org/military/agency/army/tf-odin.htm> (02.01.2023).
- Global Terrorism Databae (t.y.), <https://www.start.umd.edu/gtd/> (10.04.2023)
- Government Accountability Office (2022), **“Weapon System Sustainment Aircraft Mission Capable Goals Were Generally Not Met Aircraft Mission Capable Goals Were Generally Not Met”**, U.S. Government Accountability Office.
- Gökdoğan, Mert (2018), **“Sinyal İstihbaratı”**, STM Teknolojik Düşünce Merkezi, <http://thinktech.stm.com.tr> (21.12.2022).
- Graaf, B. (2015), “Counter-Terrorism And Conspiracy: Historicizing The Struggle Against Terrorism” Randall Law (Ed.), **The Routledge History of Terrorism içinde** (425-441), Routledge, London.
- Guillame, Gilbert (2004), “Terrorism and International Law”, **The International and Comparative Law Quarterly**, 53(3), 537-548.
- Gusterson, Hugh (2016), **Drone: Remote Control Warfare**, The MIT Press, London.
- Heper, Metin (2008), **Devlet ve Kürtler**, Doğan Kitap, İstanbul.
- Heywood, Andrew (2013), **Küresel Siyaset**, Adres Yayınları, Ankara.
- Hodwitz, O. (2021), Special Courts and Prosecution, Terrorism Experts Conference & Executive Level Defence Against Terrorism Seminar (19-32), **COE-DAT**, Ankara.

- Hoffman, Bruce (2006), **Inside Terrorism**, Columbia University Press, New York.
- Hunter, Duncan D. (2009), “UAVs critical for Afghanistan. The San Diego Union Tribune”, <https://www.sandiegouniontribune.com/sdut-forum-uavs-critical-for-afghanistan-2009apr19-story.html> (01.01.2023).
- Hürriyet (2006), “Hizbullah'ın harddiskleri çözüldü”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hizbullahin-harddiskleri-cozuldu-4709395> (23.03.2023).
- _____ (2015), “10 madde diyor ki”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/10-madde-diyor-ki-28334292> (23.01.2023).
- _____ (2015), “İki polisin şehit edilmesini PKK üstlendi”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/reuters-iki-polisin-sehit-edilmesini-pkk-ustlendi-29613339> (11.01.2023).
- Israel Defence Forces (t.y.), <https://www.idf.il/en/mini-sites/israel-defense-forces/> (16.02.2021).
- Israel Police (t.y.), https://www.gov.il/en/departments/israel_police/govil-landing-page (10.05.2021).
- Israel, Kenneth ve Nesbit, Robert (2004), “**Defense Science Board Study on Unmanned Aerial Vehicles and Uninhabited Combat Aerial Vehicles**”, Office of The Secretary Of Defense, Washington Dc.
- İçişleri Bakanlığı (2017), “**Narkoterörizm ile Mücadele Uyuşturucu ve PKK/KCKK**”, İçişleri Bakanlığı, Ankara.
- _____ (2017), “**Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi**”, İçişleri Bakanlığı, Ankara.
- _____ (2022), “**2022 Yılı Bütçe Sunumu**”, İçişleri Bakanlığı, Ankara.
- İletişim Başkanlığı (2016), <https://twitter.com/iletisim/status/1280170741992914945> (20.10.2022).
- Jandarma Genel Komutanlığı (t.y), <https://www.jandarma.gov.tr/asayis/terorle-mucadele-daيره-baskanligi> (11.02.2023).
- Jensen, Richard Bach (2015), Anarchist Terrorism And Counter-Terrorism in Europa and the World, Randall Law (Ed.) **The Routledge History of Terrorism içinde** (125-143) Routledge, London.
- Johnson, Thomas ve Mason, Chriss (2008), “No Sign Until The Burst Of Fire: Understanding The Pakistan-Afghanistan Frontier”, **International Security**, 32(4), 41-77.
- Joint Chiefs of Staff. (2012), “**Electronic Warfare**”, Joint Publication 3(13).
- Jones, Seth ve Fair, Christine (2014), “Counterinsurgency in Pakistan” Stephen Watts, vd. (Ed.), **Countering Others Insurgencies: Understanding US Small-Footprint Interventions in Local Context içinde** (111-170), RAND Corporation.

- Joscelyn, Thomas ve Roggio, Bill (2014), “US Strategy Against Islamic State To Mirror Counterterrorism Efforts İn Yemen, Somalia”, **Long War Journal**, https://www.longwarjournal.org/archives/2014/09/us_to_strategy_again.php (12.02.2021).
- Kamienski, Lukasz (2017), “Toward Robotic Warfare” Scott Romaniuk ve Francis Grice (Ed.), **The Future of US Warfare içinde** (193-207), Routledge, New York.
- Karaağaç, Cengiz (2014), “Geleceğin Harekât Ortamında İnsansız Hava Aracı Sistemleri: Askeri Uygulamalar ve Teknoloji Gelişmeleri” **III. Ulusal Havacılıkta İleri Teknolojiler Konferansı**, (1-19), İstanbul.
- Karaağaç, Cengiz (2016), “**Geleceğin Hava Kuvvetleri: 2016-2050**”, STM, İstanbul.
- Karataş, İbrahim (2020), “The Evolution of Unmanned Aerial Vehicles (UAVs) and their Similarities with Proxy Groups” **The Academic Elegance**, 7(14), 53-69.
- Kaya, Emrah ve Kodaman, Timuçin (2021), Terörizmle Mücadelede Başarı Kriterleri: PKK Örneği (2016-2020), **Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, 5(1), 150-184.
- Kirişçi, Kemal ve Winrow, Gareth (2021), **Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi**, Isık Yayınları, İstanbul.
- Kongar, Emre (2016), **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Korkmaz, Kürşat (2021), “Ermeni Terör Örgütü: ASALA”, Göktuğ Sönmez (Ed.), **Türkiye’nin Terörle Mücadelesi: Kavramlar, Örgütler ve Aktörler içinde** (191-217), TASAV, Ankara.
- Kurun, İsmail (2017), “Türkiye’de 2004 ve 2015 Yılları Arasındaki Demokratikleşme Politikasının Siyasi Bir Değerlendirilme”, **AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(2), 89-116.
- Laquer, Walter (1999), “**The New Terrorism**”, Oxford Press, New York.
- Law, Randall (2015), “**The Routledge History of Terrorism**”, Routledge, London.
- Locatelli, Andrea (2014), “Understanding Terrorism”, Raul Caruso ve Andrea Locatelli (Ed.), **Understanding Terrorism: A Socio-Economic Perspective içinde** (1-22). Emerald Group Publishing Limited.
- Lutz, James ve Lutz, Brenda (2008), “**Global Terrorism**”, Routledge, London.
- Mahadevan, Prem (2010), “The Military Utility of Drones”, **The Center for Security Studies**, 7,1-3.
- Mevlütöğlü, A. (2020), “Bahar Kalkanı Harekâtı’na Dair Gözlemler: Türk Tipi Keşif – Taarruz Kompleksi mi?” <https://www.siyahgribeyaz.com/2020/03/bahar-kalkan-harekatna-dair-gozlemler-1.html> (10.05.2023).
- Milliyet (2004), “El Kaide Militanı İlhan: Eylem Yapmak İçin Anlaşmış Savaşçılarız” <https://web.archive.org/web/20151031202701/http://www.milliyet.com.tr/2004/09/13/son/sontur42.html> (10.01.2023).

- _____ (2011), “İsrail’den alınan Heronlar çürük çıktı”, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/israilden-alinan-heronlar-curuk-cikti-1437894> (18.02.2021).
- _____ (2016), “Darbenin Şifreleri 1999 Yılında Hazırlanan Raporda Gizli”, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/darbenin-sifreleri-1999-yilinda-hazirlanan-raporda-gizli-2343285> (11.01.2023).
- MİT (2023), “2022 Faaliyet Raporu, Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı”, Ankara <https://www.mit.gov.tr/MitFaaliyetRaporu/index.html> (22.05.2023).
- Mockaitis, Thomas (2006), “**The New Terrorism: Myths and Reality**”, Stanford University Press, California.
- Mossad (t.y.) <https://www.mossad.gov.il/eng/about/Pages/missionandvalues.aspx> (10.02.2022)
- Nacos, Brigitte L. ve Barut, Melih (2021), “The History of Terrorism and Communication”, Richard English (Ed.), **The Cambridge History of Terrorism**, içinde (524-550), Cambridge University Press, Cambridge.
- NATO (1949), https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr (02.03.2021).
- _____ (t.y.) <https://www.nato.int/docu/update/2002/04-april/e0430a.html> (19.04.2023)
- _____ (t.y.), ISAF’s mission in Afghanistan (2001-2014), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm (15.02.2021).
- _____ (2003), <https://www.nato.int/docu/rdr-gde-prg/rdr-gde-prg-eng.pdf> (02.03.2021).
- _____ (2016), https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160817_160106-mc0472-1-final.pdf (11.03.202).
- Nelson, Richard (2004), “NATO’nun Terörle Mücadeledeki Rolü”, <https://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/analysis.html> (09.02.2021).
- New America Foundation (2023), “America’s Counterterrorism Wars”, <https://www.newamerica.org/international-security/reports/americas-counterterrorism-wars/> (01.03.2023).
- Newcome, Laurence (2004), “**Unmanned Aviation A Brief History of Unmanned Aerial Vehicles**”, American Institute of Aeronautics and Astronautics, Virginia.
- O’Connell, Marry (2010), “**Unlawful Killing with Combat Drones-A Case Study of Pakistan, 2004-2009**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Notre Dame Law School.
- Ocak, Ahmet (2004), “Bir Terör Örgütü Olarak ‘Bâtınlık’ ve Selçuklu Ülkesindeki Faaliyetleri”, **Dini Araştırmalar**, 7(20), 163-178.
- Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff (2020), “**DOD Dictionary of Military and Associated Terms**”, Washington DC.

- Office of the High Commissioner for Human Rights (2022), <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2022/10/unlawful-targeted-killings-west-bank> (10.12.2022).
- Oyewole, Samuel (2013), "Boko Haram And The Challenges Of Nigeria's War On Terror", **Defense ve Security Analysis**, 29(3), 253-262.
- Ökten, Tolga (2018), **Askeri Alanda Devrim'in Türk Silahlı Kuvvetleri'nin PKK**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Öncel, Rıfat (2023), "**Milli Teknoloji Hamlesi ve Türk Savunma Sanayii**", SETA, Ankara.
- Önder, Mehmet Seymen (2015), "**Devlet ve PKK İkileminde Korucular**", İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Selim (2021), "**DEAŞ'ın Yükselişi ve Düşüşü**", Polis Akademisi Yayınları, Ankara.
- P. G. W. Glare. (2012), "**Oxford Latin Dictionary**", Oxford University Press, Oxford.
- Page, James ve Williams, John (2022), "Drones, Afghanistan, And Beyond Towards Analysis Andassessment in Context", **European Journal of International Security**, 7(3), 283-303.
- Perl, Raphael (2007), "**Combating Terrorism: The Challenge of Measuring Effectiveness**", Congressional Research Service, Washington DC.
- Pierre, Nolin (2012), "**Unmanned Aerial Vehicles: Opportunities and Challenges for the Alliance**", NATO, Brüksel.
- Project Gutenberg (t.y.), The Antiquities of The Jews, <https://www.gutenberg.org/files/2848/2848-h/2848-h.htm> (11.02.2021).
- Quincy, Keith vd. (2010), **An Integrated Command and Control Architecture Concept for Unmanned Systems in the Year 2030**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Monterey: Naval Postgraduate School.
- Rapoport, David (2002), "The Four Waves of Rebel Terror and September 11" **Anthropoetics**, 8(1), 1-11.
- Rapoport, David (2004), "The Four Waves of Modern Terrorism" Audrey Kurth Cronin vd. (Ed.), **Attacking Terrorism içinde** (46-73) Georgetown University Press, Georgetown.
- Rapoport, David (2013), "The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences" Jussi Hanhimäki vd. (Ed.), **An International History of Terrorism içinde** (293-321) Routledge, London
- Rineheart, Jason (2010), "Counterterrorism and Counterinsurgency", **Perspectives on Terrorism**, 5(4), 31-47.

- Rogers, Ann ve Hill, John (2014), “**Unmanned Drone Warfare and Global Security**”, Pluto Press, London.
- Sabah (2020), “Terör örgütü PKK çöküşte! 82 terörist daha öldürüldü, emir komuta zinciri darmadağın” <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/11/19/son-dakika-teror-orgutu-pkk-cokuste-82-terorist-daha-olduruldu-emir-komuta-zinciri-darmadagin> (10.05.2023)
- Sabuncuoğlu, Nurhan (2018), “**Ansiklopedik Askeri Terimler Sözlüğü**”, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Sanders, Ralph (2003), “**An Israeli Military Innovation**”, National Defense University.
- Saul, Ben (2022), “Terörizmin Tanımlanması”, Erica Chenoweth (Ed.), vd., **Terörizmin El Kitabı içinde** (69-85) Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Saunders, Robert (2015), “Media and Terrorism” Randall Law (Ed.), **The Routledge History of Terrorism içinde** (428-442). Routledge, London.
- Savunma Sanayii Başkanlığı, “Savunma Sanayimiz” (t.y.), <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1> (01.04.2023)
- Savunma Sanayii Müsteşarlığı (2012), “**Türkiye İnsansız Hava Aracı Sistemleri Yol Haritası 2011-2030**”, Savunma Sanayii Müsteşarlığı, Ankara.
- Scharf, Michael (2004), “Defining Terrorism as the Peacetime Equivalent of War Crimes: Problems and Prospects” **Case Western Reserve Journal of International Law** , 36(2), 359-374.
- Scharre, Paul (2020), “**İnsansız Ordular**”, Kronik Kitap, İstanbul
- Schmid, Alex (2004), “Terrorism - The Definitional Problem” **Case Western Reserve Journal of International Law**, 36(2), 375-420.
- Schmid, Alex (2011), “**The Routledge Handbook of Terrorism Research**”, Taylor ve Francis, London.
- Schmid, Alex. ve Jongman Albert (1988), “**Political Terrorism**”, Transaction Publishers, London.
- Sederberg, Peter (1995), “Conciliation as Counter-Terrorist Strategy”, **Journal of Peace Research**, 32(3), 295-312.
- SESAR (2018), “European ATM Master Plan”, <https://www.sesarju.eu/masterplan2020> (10.03.2022).
- Shabak (t.y.), <https://www.shabak.gov.il/english/about/Pages/values.aspx> (10.02.2021)
- Singer, Peter (2009), “**Wired for War: The Robotic Revolution and Conflict in the Twenty-first Century**”, Penguin Press, New York.
- Soylu, Süleyman (2023), <https://twitter.com/suleymansoylu/status/1647237291180544000> (23.05.2023)

- Star (2023), “PKK/PYD elebaşı Salih Müslim’den SİHA itirafı”, <https://www.star.com.tr/guncel/pkkpyd-elebası-salih-muslimden-siha-itirafı-haber-1780733/> (10.05.2023)
- Sünnetçi, İbrahim (2020), <https://www.linkedin.com/pulse/t%C3%BCrkiyede-ihalar%C4%B1n-ke%C5%9Fif-g%C3%B6zetleme-platformundan-bir-kuvvet-s%C3%BCnnetci/> (10.05.2023)
- Şahin, Sefa (2022), “İçişleri Bakanlığı Sözcüsü Çataklı: 2021’de 1140 terörist etkisiz hale getirildi”, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/icisleri-bakanligi-sozcusu-catakli-2021de-1140-terorist-etkisiz-hale-getirildi/2464934#:~:text=2021'de%20k%C4%B1rsalda%20504'%C3%BC,1140%20ter%C3%B6rist%20etkisiz%20hale%20getirilmi%C5%9Ftir>, Anadolu Ajansı (10.03.2023)
- Şen, Osman ve Akarslan, Hüseyin (2020), “Terrorist Use of Unmanned Aerial Vehicles: Turkey's Example”, *Defence Against Terrorism Review* (13), 49-84.
- Şener, Nedim (2020), “PKK’nın kanlı bilançosu”, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/pkknin-kanli-bilancosu-41602798>, Hürriyet (11.02.2023).
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı (2020), <https://twitter.com/tcsavunma/status/1233825114321571841> (10.05.2023)
- Tan, Ahmet (2009), “Kürt Sorunu- Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik”, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tarhan, Kamil (2020), “Küresel Terörün Tanım Sorunu”, Hasan Acar (Ed.), **Küresel Terör ve Güvenlik Politikaları içinde** (39-53), Nobel Yayın, Ankara.
- Taylor, Donathan ve Gautron, Yannick (2015), “The Cases of the Sicarii and the Assassins”Randall Law (Ed.), **The Roudtledge History of Terrorism içinde** (28-45), Roudtledge, London.
- TBMM (2013), “Güleni Bitirme Kararı, 2004’te MGK’da Alındı” <https://l24.im/Be4y> (13.04.2023).
- Temel, Ülfet Çınar (2010), **Türkiye’ye Yönelik Terör Örgütleri ve Türkiye’nin Terörizmle Mücadelesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KTÜ -Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Terkan, Aytekin (2015), **Terörizmle Mücadele Kapsamında İnsansız Hava Araçlarının Rolü: Federal Yönetimli Aşiret Bölgesi Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Terör ve Terörizm (t.y), <https://www.elazig.pol.tr/teror-ve-terorizm#:~:text=Ter%C3%B6rizm%20kavram%C4%B1%20ter%C3%B6r%20y%C3%B6ntemlerinin%20siyasi,s%C3%BCreklik%20ve%20siyasal%20i%C3%A7erik%20katmaktad%C4%B1r> (10.03.2021)
- Terörizm Analiz Platformu (t.y), <https://tap-data.com/analysis> , (10.05.2023)
- Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (1977), T. C. Resmî Gazete, 17145 (28.10.1980)

- Terörle Mücadele Kanunu (1991), T. C. Resmî Gazete, 10705, (12/4/1991)
- The Bureau of Investigative Journalism (t.y.), <https://www.thebureauinvestigates.com/projects/drone-war/afghanistan> (01.03.2022).
- The Jerusalem Post (2022), “IDF to use armed drones for targeted killings in West Bank”, <https://www.jpost.com/israel-news/article-718422> (10.02.2022)
- Thornton, Thomas P (1964), *Terror as a Weapon of Political Agitation*, Harry Eckstein (Ed.), **Internal War: Problems and Approaches içinde** (71-99), The Free Press, New York.
- Topal, Ahmet Hamdi (2012), İsrail’in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, 32(1), 103-154.
- TRT Haber (2022), “Fiyat/performans SİHA’sı! Dünya Bayraktar TB2’yi işte bu yüzden tercih ediyor” <https://www.trhaber.com/savunma/fiyatperformans-siha-si-dunya-bayraktar-tb2-yi-iste-h33068.html> (11.03.2022).
- Türk Dil Kurumu (t.y.), <https://sozluk.gov.tr/> (21.02.2021).
- Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (t.y.), “ANKA”, <https://www.tusas.com/urunler/iha/operatif-stratejik-iha-sistemleri/anka> (15.02.2022)
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı (2020), “Bahar Kalkanı Harekâtı”, <https://www.msb.gov.tr/BaharKalkani> (05.03.2020).
- U.S. Air Force Research (2005), “**The U.S. Air Force Remotely Piloted Aircraft and Unmanned Aerial Vehicle Strategic Vision**”, U.S. Department of Defense, Washington DC.
- U.S. Army UAS Center of Excellence (2010), “Eyes of the Army U.S. Army Roadmap for UAS 2010-2035”, <https://irp.fas.org/program/collect/uas-army.pdf> (08.05.2023).
- UK Ministry of Defense (2015), “Air Strikes in Iraq”, <https://www.gov.uk/government/news/latest-iraq-air-strikes> (02.01.2022)
- UN Global Counter-Terrorism Strategy (2006), <https://www.un.org/counterterrorism/un-global-counter-terrorism-strategy> (30.12.2022)
- United Nations Digital Library (t.y.) <https://digitallibrary.un.org/record/532676?ln=en> (12.03.2021)
- United States Code, “United States Code”, <https://uscode.house.gov/browse.xhtml> (08.02.2021).
- United States Secretary of Defense (2005), “**Unmanned Aircraft Systems Roadmap 2005-2030**”, Washington DC.
- UNPROFOR. (t.y.), https://peacekeeping.un.org/mission/past/unprof_p.htm (22.10.2022)
- URL, “UK Legislation” (t.y.), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/section/1#section-1-1-b> (21.02.2021)

- US Department of State (2020), “Country Reports on Terrorism 2020”, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/07/Country_Reports_on_Terrorism_2020.pdf (08.02.2021).
- Uyar, T. (2010), <http://www.tevfikuyar.com/2010/blog/mesleki-yazilar/anka-basarisi-ve-insansiz-hava-> (10.02.2021)
- Uzun, Cem Duran vd. (2017), “**İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ**”, SETA, Ankara.
- Valavanis, Kimon (2007), “**Advances in Unmanned Aerial Vehicles: State of the Art and the Road to Autonomy**” Springer Publishing, Netherlands.
- Valavanis, Kimon ve Vachtsevanos, George (2015), “Introduction”, Kimon Valavanis ve George Vachtsevanos (Ed.), **Handbook of Unmanned Aerial Vehicles içinde** (3-4), Springer Publishing, Netherlands.
- Vatan (2016), “PKK, TAK’ı neden kullanıyor?”, <http://www.gazetevatan.com/pkk-tak-i-neden-kullaniyor--925606-gundem/> (13.01.2023)
- Voice of America (2008), “PKK’yla Mücadelede Üçlü İstihbarat Paylaşımı”, <https://www.voaturkce.com/a/a-17-2008-11-20-voa13-88122777/867759.html> (12.01.2023)
- Weinberger, Sharon (2018), China Has Already Won the Drone Wars, **Foreign Policy**.
- Wiils, Matthew vd., (2021), “A Comprehensive Approach to Countering Unmanned Aircraft Systems”, Joint Air Power Competence Centre, Germany.
- Wilkinson, Paul (1977), “**Terrorism and Liberal State**” The Macmillan Press, Londo.
- Yamam (t.y.), <https://www.police.gov.il/yamam/Default.aspx> (10.02.2021)
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı (2020), “**Türkiye’de Gerçekleşen 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasındaki Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)**”, Ankara.
- Yayman, Hüseyin (2011), “**Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası**” SETA, Ankara
- Yılmaz, Sait (2011), “**Terör ve Türkiye**”, Kumsaati Yayınları, İstanbul.
- Yiğittepe, Levent (2017), “**NATO Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri**”, Cinius Yayınları, İstanbul.
- Yüksel, İbrahim (2019), “Fetö Terör Örgütü Hakkında Emniyet ve Diyanet Teşkilatının 15 Temmuz Sonrası”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** (19), 41-58.

ÖZGEÇMİŞ

Oğuzhan ÇAKIR, 2009 yılında Cumhuriyet İlköğretim Okulu’nu; 2014 yılında Hasan Sadri Yetmişbir Anadolu Lisesi’ni ve 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi-Uluslararası İlişkiler Bölümünü birincilik ile bitirdi. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

ÇAKIR, bekar olup İngilizce bilmektedir.

